

meddobje

P O E Z I J A: FRANCE PAPEŽ (ARGENTINA), ATLANTSKA SLOVENIJA (1) * VLADIMIR KOS (JAPONSKA), SVEČKE ZA MOJE LJUDI (54); VODÉ POTI (137) * GREGOR PAPEŽ (ARGENTINA), VISITAS (Kasteljansko) (61) * VINKO RODE (ARGENTINA), O, SONCE (69) * ELISABETH MILHARČIČ (ARGENTINA), LEJANIAS (Kasteljansko) (88).

P R O Z A: TED KRAMOLC (KANADA), ABORTION (62).

E S E J I I N R A Z P R A V E: MIRKO GOGALA (ARGENTINA), KAJ JE Z NAŠO IDEOLOGIJO (29) * FRANCE PAPEŽ (ARGENTINA), ŠTIRIDESETLET USTANOVITVE SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE (72); SPOMINSKO LETO SMRTI FRANCETA BALANTIČA (82); FRANCE BALANTIČ IN SLOVENSKA POVOJNA EMIGRACIJA (90) * JOŽE RANT (ARGENTINA), NEKAJ O POJAVOSLOVJU (97) * AVGUST HORVAT (ARGENTINA), ŽIVLJENJSKA RAVEN IN NJE PROBLEMI (124) * LEV DETELA (AVSTRIJA), LITERARNI KAŽIPOTI (139).

P O R O Č I L O: DR. IRENE MISLEJ (SLOVENIJA), SIMON GREGORČIČ V SLOVENSKI SKUPNOSTI V ARGENTINI (148).

K R I T I K E: ALOJZIJ GERŽINIČ (ARGENTINA), POMEMBNA ŠTIRIDESETLETNICA (157) * TONE PODGORC (ARGENTINA), JEZUITSKI MISIJONI V GUAYRI - B. DARKO ŠUŠTERŠIČ (161); DOM IN SVET, ZBORNIK 1993 (169) * JOŽE RANT (ARGENTINA), KNIŽNE NOVOSTI (165).

A R H I V: BRANKA SUŠNIK (PARAGVAJ), GVARANIJCI (56).

U M E T N I Š K A P R I L O G A: IVAN BUKOVEC (ARGENTINA)

XXVIII-199

entresiglo

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XXVIII.

1 9 9 4

Št./Nº 1-2

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo / Directores: FRANCE PAPEŽ (glavni urednik/director general),
Vinko Rode, Lev Detela, Tone Brulc, Andrej Rot.

Načrt za ovitek: arh. Andrej Horvat

Revija izhaja štirikrat na leto. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.
Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo
ime. Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 154. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 10/1994

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Báraga del Centro Misional Báraga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA MINISTRSTVO ZA KULTURO
REPUBLIKE SLOVENIJE.

CORREO
ARGENTINO
586

CONCESION 7806

TARIFA REDUCIDA

FRANCE PAPEŽ

ATLANTSKA SLOVENIJA

NOVI SVET

Za ta svet sem se pripravljaj
že v mladosti, na očetovem domu,
na pali in v šoli,
v samotni slovenske vasi -
vedno sem se pripravljaj za to širino neba,
za travne ravni in puščave...
Tudi sem bil določen za svoje ljudi,
ki sem jih tukaj spoznal in takoj sprejel.

Ko me je odnesel viharni čas
in me pustil na robu Atlantika,
so mi spomini iz onega sveta služili najprej
kot vez in opora.
S seboj sem prinesel besede svojih ljudi
in nekaj pesmi iz dveh ali treh nepozabnih večerov;
tudi materino sliko, orumenelo,
ki pa sem jo izgubil v mnogih zaljubljenih
in jo nisim zlejal sajno že v srcu.

Na cesti se mi zablaže večer podoba

FRANCE FAJEŽ

ATLANTSKA SLOVENIJA

MEDDORJE

Izložba kulturne revije

Entresiglo

Revista de cultura general

1994

1994

5/1994

Izdajatelj: SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Proprietaria: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Folcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo / Directores: FRANCE FAJEŽ, glavni urednik/director general,

Vilko Roda, Lev Detela, Tona Bruč, Andrej Rat.

Nadler za ovitek: prof. Andrej Horvat

Revija izlazi štirikrat na leto. Za posiljavo pripravite odgovarajočo obliko.
Spis + posiljavnica se oddajo, če se uredniku znanja tuči pravo odločitev.
Iz. Revija izlazi štirikrat na leto.

Te izdaje je 124. publikacija Slovenske kulturne akcije, datirana 10/1994

Registra Nacional de la Propiedad Intelectual

Tiskovna hiša / Imprenta en: Talleres

Calle 22 de Mayo, 11570, Montevideo de

IZVAJANJE MEDDORJE SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE

**OB ŠTIRIDESETLETNICI
SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE**

Buenos Aires, 1954 -1994

REPUBLIKA SLOVENIJA

NOVI SVET

Za ta svet sem se pripravljaj
že v mladosti, na očetovem domu,
na paši in v šoli,
v samotni slovenske vasi -
vedno sem se pripravljaj za to širino neba,
za travne ravnine in puščave...
Tudi sem bil določen za svoje ljudi,
ki sem jih tukaj spoznal in takoj sprejel.

Ko me je odnesel vihar ni čas
in me pustil na robu Atlantika,
so mi spomini iz onega sveta služili najprej
kot vez in opora.
S seboj sem prinesel besede svojih ljudi
in nekaj pesmi iz dveh ali treh nepozabnih večerov;
tudi materino sliko, orumenelo,
ki pa sem jo izgubil v mnogih selitvah
in jo nosim zdaj samo še v srcu.

Na cesti se mi zablise včasih podoba
poljske poti,
kjer je ostala prva ljubezen
in globoko v zavesti mi leži nekaj
vaških dreves in ljudi...
Sicer pa sem ves tukaj.

Tu so, moji emigranti
iz bogve katerih požganih vasi,
popotniki stoletja.
Do sem so prišli in tu ostali,
tudi svojim otrokom so rekli:
ostanite z nami!
Z leti so spoznali, da je tu zrak dober
- buen ayre -
da so trave užitne, les trpežen
in da smo lahko... kot doma.

Tu čakajo zdaj,
zraščeni s svojimi domovi
v pampskem pesku - tu delajo, skrbé
in ustvarjajo
in kadar kdo od njih odide,
me stisne v grlu,
svetla tema juga mi zasenči oči;
nebo se stemni in dež udarja na okno -
silno začutim,
da sem na koncu sveta.

SPOROČILO SLOVENIJE

V ta svet slovenskega zamorja prihaja sonce
naravnost iz domovinske Slovenije.

Zato sem vse uredil tako, da grem
na neko vzpetino,

kjer je med kamenjem suha trava,

Predragi!

Še vedno sem v svojem domu,

na robu velikega morja,

v malem rajju,

sredi smeha svojih
potopljen v zdovski Atlantidi.

Tudi še vedno kaj pišem

in srečen sem, da gojim pampske rože

in oblikujem atlantski pesek

s podobno ljubeznijo,

kot oblikujem slovensko besedo,

ki jo je zaneslo na konec sveta,

kamor se podaja samo sonce.

Tu so, moji emigranti
 iz bogve katerih požganih vasi,
 popotniki stoletja.
 Da sem so prišli in tu ostali,
 tudi svojim otrokom so rekli:
 ostanite z nami!
 Z leti so spoznali, da je tu zrak dober
 - buen ayre -

da so trave užitne, kot tpečen
 in da sme lahko... kot doma.

Tisti kamni so še na kraju, kjer sem jih našel,
 ko sem stopil na to zemljo iz morja;
 niso se spremenili v zid ob cesti,
 niso se pogreznili z zemljo,
 ni jih vzel čas.

Nekoč so me lepo sprejeli...
 In drevesa - kot bi bila slovenska,
 zdaj še pripovedujejo o pomladih,
 pred mnogimi leti,
 ko sem zasadil prvo lopato.

V ta svet slovenskega zamorja prihaja sonce
naravnost iz domovinske Slovenije.
Zato sem vse uredil tako, da grem
na neko vzpetino,
kjer je med kamenjem suha trava,
sem in tja kakšna uročena roža,
in kjer se dvigajo skorjasti borovci
prav v globino neba.
Tam lahko vidim,
kako se nenadoma dvigne sonce
iz oceanskih vodá
in postaja svetloba bolj in bolj živo božanska;
tja grem nemalokrat,
kajti mnoge stvari
iz domovine.
zvem po soncu -
tam sedem v trave in pesek
in sprejemam zamaknjen
naliv in sporočilo svetlobe.

VOŠČILO ZA SVETI VEČER

SONCE IZ SLOVENIJE

Prijeten je ta večer -
ocean je upadel,
sonce, ki je žgalo čez dan,
se je spremenilo v žarečo kroglo,
prevlečeno z rdečim pajčolanom.
Prijeten večer, ki me napolni z vero,
ko odhajam po suhih poteh
proti daljnemu zdonskemu domu,
kjer je slišati psalmov melodijo in petje domače.
Drhteča milost se je približala in nam razgrinja vero
v naše delo.
In je kot bi nekdo govoril:
"Pojdite na svoja obrežja
in strmite v skrivnost svojega očiščevanja,
spirajte besede med peskom -
besede, ki vas ohranjajo čez leto
v teh krogih sveta..."

ZDOMSKA SLOVENIJA

V zdomsko Slovenijo pelje pot preko odprtosti
in svetlobe mnogih dalj;
do tu gre pot,
do tu je bil potisnjen naš slovenski projekt.
Tu nas veže stvarnost z obzorjem
in trave nas imajo za svoje,
tudi rahlo valovita zelena enoličnost,
ki se imenuje pampa, je naša - ne tuja.
Val iz oceana se hoče približati
prav do stoletnih evkaliptov ob poti;
sonce se skrivnostno umirjeno spušča za obzorje
in nakazuje: tu je zlato!
Zato vem -
ne bom iskal drugih mest,
ne bom šel za soncem, ne proti soncu -
kvečjemu vanj...

Prijeten je ta večer -
ocnan je upadebatiqbo okrog polje
sonce, ki je žgalo dan, in svetlobe mnogih dalj
se je spremenilo v šarečo krogo, do to gre pot
Če moreš, Tu nas veče stvarnost z obravnavam
si pojdi ogledat in trave nas imajo za svoje
majhno mestoce tudi taklo vzlovita zlena
med vinorodnimi griči v Abruzzih - ki so imenuje kraj
Servigliano, Val iz oceanu se ježe prihizal
slovensko begunsko mesto. prav do stotnih evkaliptov ob
Nato pojdi do Atlantika sonce se skrivnostno umirjeno spušta
in glej v smer sonca dobro uro, in razkazuje tu je zlatol
odpri oči, v v skrivnostne svetovne
zasttrmi se: ne hom žitel drugih mest
morda nas boš zagledal - ne hom žel za koncem, ne prvih
Slovence na daljnem zahodu... kveofemu vanj...

VELIKA PAMPA

Ker vem, da so včerajšnji dnevi minili
in leta se oddaljujejo,
boji odhajajo
v ne-dosegljive spominke dalje
in njih vrednostno razmerje se spreminja.

Vsepovsod puščavsko grmičje z rumenimi cveti
in nekaka rdečkasta resa,
nato kamen in vrste visokih evkaliptov;
pa spet neskončna ravan,
kjer gospodari samo veter,
ko divja mimo mojega doma
nazaj v ocean.

Tu, na robu pampskih ravnin,
v mestu, ki zraste nenadoma, začarano pred teboj
in je mesto peska, stekla in sonca,
najdeš lahko
ob gotovi uri,
slovenskega zdomca - atlanta...

Vidim te, kako si zapenjaš šopek rož,
nagelj in rožmarin
za romanje v Lujan
in naprej v čudežne dalje -
za spomin
in da ostaneš Slovenka
v vsem širnem
svetu
teh planjav.

VČERAJŠNJE

AMERICA MERIDIONALIS

Ker vem, da so včerajšnji dnevi minili
in leta se oddaljujejo,
boji odhajajo
v ne-dosegljive spominske daljave
in njih vrednostno razmerje se spreminja,
zato se veselim, da lahko gradim
na tem kraju in v tem času
za moj slovenski dom
in moje ljudstvo,
in da dosežem mir.
Kajti naši odhodi,
ločitve
in dela
se že uklanjajo novemu, atlantskemu smislu.
Nekdanje molitve so bile uslišane,
vendar - je čas res zdravnik?
skrivnosti včerajšnjih src
ostanejo iste.

AMERICA MERIDIONALIS

Neskončne planjave, zibajoča se obzorja,
vrste visokih evkaliptov,
kamenje, pesek
in trave,
trave in oblaki.
Izvijem se iz grmovja ob Srebrni reki
in vstopim v staro špansko cerkev,
nato se pridružim procesiji domačinov,
a ko sem pred Trpečim Kristom in Žalostno Devico
v cerkvi svetega Dominga v La Rioji,
vem - to je zemlja, ki jo začenjam ljubiti...

Najlepšo
in verjetno resnično
podobo Slovenije v svetu
predstavljaš ti - zdomsko dekle.
V besedi in načinu govorjenja,
v atlantski podobi,
v drugačnem naznehu kot ga vidim

Ko sva se srečala
nekje blizu juga,
mi je nazadnje zaupal:
"V srcu zelenja,
v družbi poznanih dreves,
v spletu korenin
in cvetov,
bi bil srečnejši
kot sem v srcu kamenja
in ravnin,
kjer vetrovi že raznašajo
mojo slovensko prst."

Neskončne planjave, zibajoča se obzorja,
 vrste visokih evkaliptov,
 kamniti posek
 Po vojni
 smo ustvarjali svoj košček sveta-
 raj,
 na katerega smo ponosni.
 Dejal bi - Slovenija v malem...
 Nič drugega?
 Ne!
 Pol stoletja atlantske, zvezdne Slovenije...

Ko sva se pričela
 neke bližnje južne,
 mi je razdalje razpal:
 "V tvoj zelenj,
 v družbi poznanih dreves,
 v spletni kornin
 je cvetov,
 hi bil srečnejši
 kot sem v tvoj kamniti
 in ravni, kjer se
 kjer vetrovi že zamasko
 moja slovenska

ZDOMSKO DEKLE

NISEM TI PISAL PREJ

Najlepšo
in verjetno resnično
podobo Slovenije v svetu
predstavljaš ti - zdomsko dekle.
V besedi in načinu govorjenja,
v atlantski podobi,
v drugačnem nasmehu kot ga vidim
- če sploh -
na lepih obrazih
ameriških deklet.
Ko govorim o "naših" ljudeh,
si ti, zdomsko dekle, med najbolj našimi.
Ne, nisem
rasist,
a v soncu, ki se razžari
na jutranjem ali večernem nebu,
ne poznam svetlejše barve lic,
ne lepših oči,
kot so tvoje.

NISEM TI PISAL PREJ

ZDOLSKO DEKLE

Po daljnih zemljah sem hodil,
ob morjih,
med kamenjem in peskom;
dolgo sem čakal
na samotnih postajah,
v neznanih naseljih in mestih.
Nisem se oglasil prej -
morda je zdaj čas, da ti rečem,
kar ni bilo rečeno v trenutku odhoda,
vendar ne bom dosti govoril -
ti imaš svoj dom in svoje skrbi...
Moje so bile spočete
na daljnih, samotnih postajah,
med nebom in cesto širnih ravní.

Kako so minila povojna leta!
Bila so kot knjiga,
v kateri manjkajo mnoge strani,
cela poglavja;
iztrgani so najlepši članki,
sveži opisi ljubezni,
imena prijateljev
in znancev.
Manjkajo slike
moje domovine.
Med tujo prozo
se zdaj ustavlja oko
le na slovenskem tekstu
in na straneh,
kjer je ohranjena poezija.

Po daljnih zemljah sem hodil,
ob morjih,
med kamenjem in pešakom:

Zemlja je toliko vredna, kakor nebo
in kdor ima nekaj zemlje,
ima nekaj neba...

A za takšno zemljo, kot jo najdeš na jugu -
neizmerno v kvadrantu vetra in sonca,
obraslo s travami pampe,
s cvetočim grmičjem in trnjem,
je nebo nepredstavljivo:
glasno zvoneče v nočeh,
čisto kot bron -
staro, araukansko slovensko nebo...

Tvoja pisma, domovina, hodim bratroti tožarj nekaj majljem ti [kaj]
Kdo se jih bo spominjal, iz zdomskega sveta,
v katerem atlantskem prostoru in času napol svilih a živobaru
bi iskal njihovo ustvarjalnost Vradil sem jih v puščavsko zemljo
in druga dela, v katera so se zagrizli pred mnogimi leti -
v dnevni in nočni širjavi Amerike? semena sem nosil a sehoj
Kdo bo spoznal ogenj slovenskih prs, Najprej je bilo hudo, hi
od skrajnega severa do juga, prazditav jih je shtoj uničila
kjer vroči vetrovi in ledeno deževje sonca in dežja ni manjšal
sooblikujejo kamen in les Vendar so semena puščji oživela in
naših graditeljev, in dolgo ratam so se prižgali svetovni, kaj
v starem ameriškem slovensko slovensko - stiansko slovensko
eldoradu? kaj podobnega nisem videl nikdar nekaj se bi tak

NEKAJ ROŽ

Tukaj ti pošiljam nekaj rož
iz zdomskega sveta,
napol suhih, a živobarvnih.
Vsadil sem jih v puščavsko zemljo
pred mnogimi leti -
semena sem nosil s seboj še od doma.
Najprej je bilo hudó,
presaditev jih je skoraj uničila:
sonca in dežja ni manjkalo - a samota...
Vendar so semena počasi oživela in se privadila
in dolgo zatem so se prikazali cvetovi:
lepi, čudežno drugačni - atlantsko slovenski...
Kaj podobnega nisem videl nikjer.

Hay un tiempo del cielo y un tiempo de la tierra,
y hay un tiempo de la patria
que existe en algún país lejano.
A raíz de estos hechos me encuentro
en la estación solitaria
del viejo tren que se aleja,
mientras recito alguna poesía
que ningún tiempo pueda llevarse.
No sé mucho de palabras,
pero estoy convencido de que las hay inmortales.

Tvoja pisma, domovina, hodim brat
v kraje suhих trav,
v daljno puščo,
med kamenje,
kjer samo žarno nebo prekriva vse
in ni videti ničesar drugega.
Tja hodim s pismi prijateljev in domačih,
kot bi šel z njimi domov.
Tamkaj, v tišini peska in suhих kaktusov
zaslišim glasno zvoneče utripe svojih ljudi
in takrat gre tvoj glas, domovina, preko mene -
v ameriški samoti
te začutim kot bi te nikjer drugje.

VEČERNO NEBO NA JUGU

SONORA

Tukaj ti pošiljam nekaj naštetih mišolov, domovina, hodim prazen, hodim prazen
iz domačega sveta.

napel suhih, z Elvobarvnih, v daljino puščo,

med kamenje,

kjer samo tamno nebo preživa vsi -

in ni videti ničesar drugega.

Ta hodim s plani prijateljev in domačih

kot bi bil z njimi domov.

Tamkaj v bližini peska in vresja.

zastlim glasno, tamkaj v bližini svojih

in takrat gre tvoj glas, domovina,

v smeriški smeri, tamkaj v bližini

te zastlim kot bi te nikjer drugje

Mrzli, vroči, vetrovni jug,
ki sprejemaš izgubljeni čas -
vem, nisi daleč od tu, kjer sedim
na atlantskem obrežju,
v kamenju in pesku,
med šopi rumene trave in vresja.
Tam so že moji prijatelji
in nadaljujejo svoje delo.
Večerno nebo pa je globoko
kot zadnji cilj...

SLOVENIA ATLANTICA

I.

Hay un tiempo del cielo y un tiempo de la tierra,
y hay un tiempo de la patria
que existe en algún país lejano.
A raíz de estos hechos me encuentro
en la estación solitaria

del viejo tren que se aleja,
mientras recito alguna poesía
que ningún tiempo puede llevarse.

No sé mucho de palabras,
pero estoy convencido de que las hay inmortales,
palabras que se entrelazan
las primeras con las últimas,
extraídas de una tierra rojiza,
palabras de amor.

No sé donde las encontré,
no sé si en Tilcara,
en Purmamarca

ó qué otro pueblo
entre las colinas arenosas
donde pasé tanto tiempo...

Pero el tiempo aquí tiene dos corazones
de un mismo latido
y un mismo valor.

Ahora sé cómo pude quedarme

II.

y encontrar la tierra, el aire y el sol,
ese sol inimaginable en su alto verano;
ahora sé cómo pude avanzar, día tras día,
en el camino
hacia la remota San Salvador.

II.

De aquellos días quedaron en la memoria los carros
en los que viajaban familias enteras,
con todos sus bienes, escasos por cierto,
porque el pasado quedó atrás, dolorido.
Carros en las montañas,
carros que se dirigían al oeste,
con el sol delante;
y si pienso nuevamente en esto
- imágenes imborrables -
veo que el viaje no terminó nunca.
En las claras noches de cielo estrellado
me doy cuenta de esto y lo acepto
en todo el camino - en el mar, la tierra,
en los verdes desiertos,
pampas interminables con sus caminos
por el Gran Sur.

KAJ JE Z NAŠO IDEOLOGIJO

"Priznavajte se po duhu svojega mišljenja in se oblecite novega človeka, ki je po Bogu ustvarjen v resnični pravičnosti in svetosti. Zatorej opustite laž in govorite vsak s svojim bližnjem RESNICO, ker smo udeleženi med seboj" (sv. Pavel⁽¹⁾).

III.

Hay tal soledad en las praderas
que no puedo explicarte,
pero una Slovenia Atlantica existe,
sí, en cualquier parte entre el río ancho
y el camino que va hacia el sol.

Aquí están los míos -
gente de ocupación constante,
obedientes al sentido de su primer mundo.
El tiempo es casi igual aquí que allá
y las palabras se mueven en una danza similar;
no decaen, pues ni la tierra ni el viento
las pueden borrar,
tampoco las quema el sol fuerte del verano.
Los hogares, amor y esperanza,
todo queda, soporta mucha realidad,
en el tiempo-lugar oceánico.

Priznati je treba, da je bilo od tedaj naprej narejenih več poskusov v tej smeri in povedanih precej lepih misli v različnih govorih, člankih in okroglih mizah. Kljub temu imam vtis, da vprašanjem še nismo našli zadovoljivega odgovora. Še vedno se spuščemo kot v začaranen krog, iz katerega ne najdemo izhoda. Tudi nam se namreč dogaja, kar je zapisal eden največjih teologov našega stoletja, dr. Lubac, v svoji knjigi "Nóvi paradoksi":

KAJ JE Z NAŠO IDEOLOGIJO

"Prenavljajte se po duhu svojega mišljenja in si oblecite novega človeka, ki je po Bogu ustvarjen v resnični pravičnosti in svetosti. Zatorej opustite laž in govorite vsak s svojim bližnjim RESNICO, ker smo udje med seboj" (sv. Pavel⁽¹⁾).

"Pot RESNICE je samotna, tisti ki stopijo nanjo, so osamljeni" ('Abd al wahid-ibn Zayd⁽²⁾).

"Ljubezen do RESNICE ne gre nikoli brez drznosti. In to je eden od razlogov, zakaj RESNICA ni ljubljena" (de Lubac⁽³⁾).

UVOD

1. Preverimo svoj "filter".

Ni dvoma, da se je po vseh spremembah v Vzhodni Evropi in zlasti v Sloveniji naša politična emigracija v Argentini znašla na neki prelomnici in je začutila potrebo po novi orientaciji za naprej. Pri okrogli mizi, ki jo je leta 1990 organizirala Slovenska kulturna akcija, se je jasno slišala želja, da je treba na novo premisliti, kakšni naj bodo naši cilji in naše naloge v bodočnosti. Od tega v veliki meri zavisi, kakšna bo usoda naših mladih generacij in naših ustanov.

Priznati je treba, da je bilo od tedaj naprej narejenih več poskusov v tej smeri in povedanih precej lepih misli v raznih govorih, člankih in okroglih mizah. Kljub temu imam vtis, da vprašanjem še nismo našli zadovoljivega odgovora. Še vedno se sučemo kot v začaranem krogu, iz katerega ne najdemo izhoda. Tudi nam se namreč dogaja, kar je zapisal eden največjih teologov našega stoletja, de Lubac, v svoji knjigi "Novi paradoksi":

"Vsak ima svoj filter, ki ga povsod nosi s seboj, skozi katerega iz neomejene množice dejstev zbira tista, ki so primerna za potrditev njegovih predsodkov. In še isto dejstvo, gledano skozi različne filtre, se pokaže pod različnimi vidiki, da potrdi najrazličnejša mnenja. Vedno je bilo tako in vedno bo tako pod soncem. Redki, zelo redki so tisti, ki preverijo 'svoj filter'.⁽⁴⁾ Preveriti svoj filter, to je predpogoj, da pridemo do resnice. Naš filter, skozi katerega vse gledamo in vse presojava, pa je naša ideologija. Zato je za nas odločilnega pomena, da jo temeljito preverimo in se iskreno vprašamo: Kaj je z našo ideologijo? Prav to bi rad danes poskusil storiti skupaj z vami. Ker pa nam je zato potreben jasen pojem o ideologiji kot taki, ga na kratko razložimo.

2. Kaj je ideologija?

Mislim, da nam najlepše orišejo ideologijo škofje Latinske Amerike v svojem "Documento de Puebla" iz leta 1979. Takole pravijo: "Med mnogoterimi definicijami, ki se morejo predložiti, imenujemo tukaj ideologijo vsako pojmovanje, ki nudi gledanje na različne vidike življenja, iz zornega kota ene določene skupine v družbi. Ideologija razodeva težnje te skupine, poziva k neki vzajemnosti in borbenosti in utemeljuje svojo upravičenost na posebne vrednote. Vsaka ideologija je enostranska, ker nobena posamezna skupina ne more zahtevati, da bi se njene težnje istovetile s težnjami globalne družbe. Neka ideologija bo torej zakonita, če so zakoniti interesi, ki jih brani, in če spoštuje temeljne pravice ostalih skupin naroda. V tem pozitivnem pomenu se nam ideologije pokažejo kot potrebne (nujne) za socialno delo, v kolikor so posredovanje za akcijo".⁽⁵⁾

V nadaljnjem nam dokument daje dve važni opozorili za razločevanje ideologij. Prvo opozorilo je naslednje:

"Ideologije nosijo v sebi težnjo, da absolutizirajo interese, ki jih branijo, gledanje, ki ga predlagajo, in strategijo, ki jo pospešujejo. V tem slučaju se spremene v resnične 'laične vere'. Se predstavijo kot 'zadnja in zadostna razlaga vsega in se tako zgradi nov idol, od katerega se sprejme včasih, ne da bi se tega prav zavedli, totalitarni in obvezni značaj' (OA 28). V tej perspektivi se ne smemo čuditi, da ideologije skušajo instrumentirati osebe in institucije v službi učinkovitega zasledovanja svojih ciljev. V tem je dvoumna in negativna stran ideologij".⁽⁶⁾

Drugo važno opozorilo pa je tole:

"Ideologije se ne smejo analizirati samo z vidika njihovih pojmovnih vsebin. Preko teh, ideologije tvorijo življenjske pojave, polne obvladujočega in nalezljivega dinamizma. So tokovi prizadevanj (teženj), ki streme k neomajni nadvladi, ki imajo tudi silno osvojevalno moč in odrešeniško vnemo. To jim daje neko posebno 'mistiko' in sposobnost prodiranja v različna okolja na način, ki je velikokrat neudržljiv. Njihovi slogani, njihovi tipični izrazi, njihovi kriteriji z lahkoto uspejo prepeljati tudi tiste, ki še daleč ne bi hote sprejeli njihovih doktrinalnih načel. Na ta način mnogi živijo in se borijo v okviru določenih ideologij, ne da bi se tega jasno zavedali. To je drugi vidik, ki zahteva neprestano revizijo in čuječnost. Vse to velja tako za ideologije, ki upravičujejo dejansko stanje, kot za tiste, ki ga skušajo spremeniti".⁽⁷⁾

"Za potrebno razločevanje in kritično sodbo o ideologijah se morajo kristjani opirati na socialni nauk Cerkve... Ta izraža to, kar ima Cerkev lastnega: globalen pogled na človeka in človeštvo. Dopusča, da ga ideologije vprašujejo in bogatijo s tem, kar imajo pozitivnega v sebi, hrati pa jih s svoje strani vprašuje, relativizira in kritizira".⁽⁸⁾

3. Srčika Socialnega nauka Cerkve.

Da si olajšamo kritično presojo naše ideologije, si še na kratko oglejmo globalen pogled Cerkve na človeka in človeštvo. Po tem nauku je človek središče in višek vsega zemeljskega⁽⁹⁾, je na zemlji edina stvar, katero je Bog hotel zaradi nje same⁽¹⁰⁾, je prav zato tudi počelo, nosivec in cilj vseh družbenih ustanov⁽¹¹⁾, ki mu morajo služiti kot sredstvo za utrjevanje in razvoj njegove osebnosti in za zaščito njegovih pravic⁽¹²⁾. Ker pa človek po svoji naravi potrebuje družbeno življenje, zato v občevanju z drugimi raste⁽¹³⁾ in more v polnosti najti sam sebe le z odkritosrčno daritvijo samega sebe⁽¹⁴⁾ v ljubezni⁽¹⁵⁾.

Dosledno temu pa bi korenina vsega zla v družbi bila, če bi to osnovno vodilo prevrnili in bi človeka ponižali na stopnjo sredstva za doseg družbenih, gospodarskih, političnih, narodnih, kulturnih ali, kakršnihkoli drugih ciljev. Družbeni nered je bistveno v tem, da družba ne služi človeku, temveč se ga na viden ali prikrit način poslužuje kot sredstvo. Ker je človek počelo in nosivec družbe, ima tudi družbeni nered svoje globlje korenine v človeški sebičnosti in napuhu⁽¹⁶⁾, ki

skuša bližnjega izrabljati kot sredstvo, namesto da bi se mu v ljubezni daroval samega sebe.

Vse to seveda v polni meri velja tudi za nas. Zato v luči teh načel pogledjmo, kaj je z našo ideologijo.

I. del: DRŽAVA, NARAVNA ALI UMETNA DRUŽBA?

Za izhodišče vzemimo podpisani uvodnik "Svobodne Slovenije" z dne 9. nov. 1989, ki nam podaja načelne "misli o slovenstvu", kot je povedano v naslovu. Takole začne:

"Narod, kakor družina, je naravna skupnost, medtem ko je država umetna ustanova"

Ustavimo se kar pri tem stavku. V Argentini velja pregovor: "Un botón basta para la muestra." En gumb je dovolj za vzorec. Tudi v tem primeru je en sam stavek dovolj za ponazoritev vseh glavnih napak naše ideologije. Če ga kritično presodimo, se nam pokaže, da ne poznamo ali vsaj ne upoštevamo osnovnih načel Socialnega nauka Cerkve. Zato precenjujemo narod (etnijo) in na ta račun podcenjujemo državo. Poleg tega v primerjavi delamo še logične napake. Pa pojdemo po vrsti.

1. Država najpopolnejša naravna družba.

Država naj bi po tem mnenju bila "umetna ustanova", ne pa "naravna", kakor je npr. družina. Takšno gledanje je veliko bližje teoriji o "družbeni pogodbi" (contrat social), ki jo je predložil Rousseau, kot pa krščanskemu mišljenju. Saj je ena osnovnih tez Socialnega nauka Cerkve prav ta, da i družina i država spadata med tako imenovane naravne družbe, katerih izvor in bistvo sta utemeljeni v človeški naravi.

II Vat. koncil nas jasno uči: "Izmed družbenih vezi, ki so nam potrebne za spopolnjevanje človeka, se nekatere, kakor sta družina in politična skupnost, bolj neposredno skladajo s človekovo notranjo naravo; druge pa izvirajo bolj iz njegove svobodne volje".⁽¹⁷⁾

Pa to seveda ni kaka iznajdba tega koncila, temveč je tradicionalni nauk Cerkve. Naj za primer navedem Aleša Ušeničnika, ki je nekako 30 let pred koncilom v svojih Katoliških načelih zapisal tole:

"Človek je po naravi družabno bitje. To je učil pogan Aristotel, to uči krščanska filozofija. Zato se človek druži v razne družbe,

za razne namene (gospodarske, kulturne, politične), ki si jih sam postavlja. Dve družbi sta pa naraven izraz človeške družnosti, ki jima je narava sama določila namen in postave: družina in država"... "Družine so naravne družbe, a ne popolne, same sebi nezadostne, zato se družijo v večje zveze, končno v državo, ki je najpopolnejša naravna družba".⁽¹⁸⁾

2. Več logike.

Kljub temu jasnemu stališču Cerkve avtor članka trdi, da je država "umetna" ustanova. Morda bi se ga dalo deloma opravičiti, češ da pri tem ne misli na državo kot tako, temveč na konkretne države, kolikor se v zgodovini javljajo. V tem primeru pa nastanek in oblika držav res v veliki meri zavisita od pozitivnega prava, od raznih zgodovinskih okoliščin, od svobodne ljudske volje itd., čeprav je seveda bistvena oblika držav vedno nespremenljiva, v skladu z naravnim pravom.

Toda tudi s tem izgovorom si ne moremo dosti pomagati. Če bi avtor res tako mislil, bi zagrešil hudo logično napako. Državo namreč primerja z družino, o kateri pravi, da je naravna ustanova. To velja za družino kot tako. Ni logično primerjati družino kot tako s konkretnimi državami, temveč le z državo kot tako. Če bi pa mislil na konkretne družine, kar ni razvidno, tedaj bi ne smel prezreti, da je osnovana na svobodno sklenjenem zakonu ženina in neveste, da je torej tudi družina do neke mere umetna ustanova, čeprav so tudi pri njej bistveni elementi nespremenljivi v skladu z naravnim pravom.⁽¹⁹⁾

3. Pomen države za človeka in narod.

Vendar primerjava z družino ni glavno. Naglas je na primerjavi države z narodom (etnijo), kot je razvidno iz celotnega članka. Na vsak način skuša dokazati, da narod (etnija) več velja kot država, da je torej narodnost (etnična pripadnost) za človeka bolj pomembna kot državljanstvo. Zato temu primerno prilagodi svoje gledanje na državo in trdi, da je umetna ustanova in kot taka manj pomembna kot narod, ki je z družino vred naravna skupnost. Dobesedno pravi:

"Narodove in državne koristi se ne krijejo vedno, lahko pa si tudi nasprotujejo. Nevarnost za narod, ki živi v več državah, je ta, da prične dajati državi, to je umetni strukturi, večji pomen kot jo ta ima, ali jo celo vrednotiti višje od svojega lastnega obstoja".

Kako ne bi državi kot ustanovi dajali pomena, ki ji gre, ko je pa "Bog, početnik narave, človeka takega ustvaril, da se more razviti njegovo polno življenje le v državi"⁽²⁰⁾, kot spet pravi Ušeničnik.

"Namen države je (namreč) skupna blaginja. Nje naloge so torej tolikere, kolikor je skupnih pogojev in skupnih sestavin skupne blaginje: Država čuva svobodo državljanov in pravni red med njimi, brani skupnost proti vnanjim sovražnikom, ščiti religijo in nравnost, ustvarja skupne pogoje za vzgojo in izobrazbo, za znanost in umetnost, za socialno zdravstvo, za gospodarsko blaginjo"⁽²¹⁾.

Vse to imamo od države. narod sam kot etnija nam pa vsega tega ne more dati, razen če je narod v državi organizirano ljudstvo.

Le pogledjmo si naš primer v Argentini. Čeprav smo številno slabotna narodna manjšina nam vendar argentinska država omogoča vse potrebno ne le za naš osebni razvoj, temveč tudi za razvoj naše narodne skupnosti in za gojitev naše narodne posebnosti. Celemu slovenskemu narodu na njegovi lastni zemlji se glede tega ni tako dobro godilo kot nam v izseljenstvu.

Kako je tedaj možno zapisati, kar beremo v istem članku; "Pravice naroda so starejše od držav, v katerih Slovenci živimo. Lahko trdimo, da nismo nikdar živeli na račun teh držav."

Da nismo nikdar živeli na račun teh držav? Naša skupnost, kot rečeno, živi prav na račun argentinske države in njene narodno (etnično) nediskriminirane skrbi za skupno blaginjo. Nesmiselno je govoriti, kar se večkrat sliši, češ da vse to, kar imamo, tako osebno imetje kot skupne domove, smo si sami s trdim delom in slovensko pridnostjo naredili.

Seveda! Kako pa naj bi bilo drugače? Saj to ni naloga države! Ne bi pa vsega tega zmogli, če ne bi bilo države, ki nam je za to omogočila potrebne pogoje. Ali je morda v Sloveniji kaj drugače? Ali Slovencem tam, odkar imajo svojo neodvisno državo ni treba nič več delati?

In če država tako malo pomeni, zakaj potem polagamo takšno važnost na to, da so si Slovenci na svoji zemlji priborili lastno državnost? In prav zato, ker ima država odločilen pomen ne le za posameznika temveč za cel narod, je tako hudo, kadar država ne izpolnjuje v redu svojega poslanstva, kot n. pr. pod komunizmom. Pa rešitev v takem slučaju ni v tem, da bi se

ljudje otreli vsake državnosti, temveč da slabo državo izboljšajo ali pa jo zamenjajo z drugo. Ali brez države živeti ne morejo. S tem seveda na noben način nočem podcenjevati narodnosti (etnijske). Brez dvoma velja, da je "narodnost in narodna samobitnost velika naravna dobrina, ki ji po pravici gre naša ljubezen in skrb"⁽²²⁾. Vendar s tem ne smemo pretiravati. Slovenstvo nam ne sme biti malik, kateremu bi žrtvovali druge naravne vrednote, kot je n.pr. država in nje pomen. Dosledno temu ne smemo podcenjevati pomena državljanstva.

4. Pomen državljanstva.

Pri tem seveda ne mislim zgolj na formalno državljanstvo, temveč na dejansko pripadnost neki določeni državi, ki je običajno povezana tudi s formalnim državljanstvom, včasih pa tudi ne. Važno je namreč to, na račun katere države mi kot stalni naseljenci živimo in h katere blagostanju smo v prvi vrsti dolžni prispevati. To je naša prava domovina, nova ali rojstna, to je temeljni dejavnik našega razvoja, tako osebnega kot skupnostnega, ne pa morda le nekaj "umetnega".

Če pa gre zgolj za formalno državljanstvo, ki pa niti ni združeno z bivanjem v zadevni državi, pa res nima takega pomena, ker pač ni bivanjske povezanosti in medsebojne odvisnosti. To je pa res zgolj "umetna" zadeva. To velja n.pr. za naše slovensko državljanstvo. Dokler živimo tukaj, ne živimo na račun Slovenije in ji tudi v večini primerov ne moremo dati kaj drugega kot nekaj izletniške in potrošniške ljubezni. In vendar to formalno državljanstvo, ker je pač slovensko, višje cenimo kot pa našo dejansko zasidranost v Argentini.

In vse kaže, da bi prav to zasidranost radi omajali in ji vzeli njeno življensko pomembnost v očeh tukaj rojenih Slovencev. Dolga leta je med nami veljalo, da imajo tudi v Argentini rojeni potomci svojo domovino v Sloveniji. Že pred 30 leti sem kot eden prvih opozoril, da to ni res. Danes se sicer precej splošno priznava, da je Argentina prava domovina tukaj rojenih. Vendar istočasno obstoja bojazen, da mlajše generacije ja ne bi tega vzele preveč resno, da se ne bi kaj preveč navezale na svoj rojstni kraj in svojo rojstno domovino, ker ta pač ni Slovenija. Zato temu primerno prilagajamo Socialni nauk Cerkve in govorimo o državi kot "umetni" ustanovi, ki se po pomenu ne da primerjati z narodom, ki pa je naravna skupnost.

5. Enaka morala za vse

Če koga vse to razmišljanje še ne prepriča, bi mu svetoval, da s svojimi idejami skuša obogatiti tudi prebivalce Slovenske države. Naj jim pove, da je važna le narodnost (etnijska), država pa da nima takšnega pomena, saj je le "umetna" ustanova, "saj država lahko nastane v enem dnevu in prav tako je lahko v enem dnevu ni več", "Saj državljanstvo podeljuje državna oblast, a ga lahko tudi odvzame, državljan izžene. Tudi državljan se lahko državljanstvu odpove, ga zamenja kolikorokrat hoče, če vendar po svetu njegovi prošnji ugodijo".

Ti stavki so povzeti iz drugega uvodnika Svobodne Slovenije z dne 15. jan. 1987., ki nosi naslov "narodnost in državljanstvo" in zagovarja iste ideje kot članek, ki ga analiziramo. Če bi kdo tem idejam dal lepo literarno obliko, ali ne bi bile kot nalašč primerne za recitacijo na praznovanju obletnice neodvisne slovenske državnosti?

Še posebno bi bilo zanimivo, te ideje intenzivno širiti med tistimi desetimi procenti prebivalcev slovenske države, ki niso slovenskega porekla; dopovedati jim, da država Slovenija, v kateri živijo in katere državljanji morda so, je le umetna ustanova, važna je le njihova narodnost in povezanost z njihovo matično deželo, z njihovo očetnjavo. Pa se bo prav kmalu Bosna preselila v Slovenijo!

Naj nihče ne ugovarja, da to pač ne velja za tamkajšnje razmere; češ, tam so narodi že dosegli višek svoje "narodne bitnosti, si ustvarili svojo narodno dušo", kot je zapisano v pravkar omenjenem uvodniku. Medtem ko tukaj v Latinski Ameriki "belopoltni osvajalci in priseljenci še niso narodi, so še na začetku svoje etnogeneze... Do sedaj so še samo heterogene ljudske skupnosti".

Hvala Bogu, da so tukaj šele "na začetku svoje etnogeneze". Zato so nas sprejeli medse kot enakopravno narodno skupnost. In mi si še upamo zviška gledati na argentinske razmere v pogledu narodnosti (etnijske). Kako prav bi prišlo Slovencem in vsemu Balkanu in še drugim deželam po svetu, če bi povsod bila takšna narodna (etnijska) strpnost, kot je tukaj v Argentini.

6. Potreba državljske vzgoje.

Iz povedanega je brez dvoma razvidno, da nam manjka prave državljske vzgoje. Naj kot zanimivost omenim, da so isti ob-

čutek imeli že na petem slovenskem katoliškem shodu leta 1923 v Ljubljani. Kot nam poroča France Pernišek v svoji odlični "Zgodovini slovenskega Orla", so v program izobraževalnega dela za mladino na prvo mesto postavili "pouk o državi" in šele na tretje mesto "spoznanje lastnega naroda". In v programu za vzgojno delo spet na prvem mestu omenjajo "državljsko vzgojo" in potem na drugem mestu "narodno vzgojo".⁽²³⁾

Zanimivo je tudi, kakšne smernice pripravlja UNESCO za vzgojo v XXI. stoletju. To delo ima na skrbi odsek "Znanost in Etika", ki mu predseduje francoski duhovnik Jean Milet. Med drugim je priporočeno, naj se vzgojitelji "odpro raznolikosti kultur, da se izognejo šovinizmu (in nacionalizmu), bodisi hotenemu ali nehotenemu"... "naj se uvede v splošen pouk državljanska vzgoja na učinkovit način; tako narodno državljanska (civisme national), ki naj določi dolžnosti glede na sodržavljana, in svetovno državljanska vzgoja (civisme mondial), ki naj utemelji dolžnosti med narodi".⁽²⁴⁾

II. del: POLITIČNA ALI "SPOLITIZIRANA" EMIGRACIJA

Po eni strani, na račun naroda in narodnosti, podcenjujemo državo in državljanstvo. Po drugi strani se pa kot politična emigracija naravnost istovetimo s političnim delom, ki je nerazdružno povezano z državo in njenim poslanstvom. Politika je namreč delo za skupno blaginjo naroda, v kolikor je organiziran v politični skupnosti, se pravi, državi.

O tem sem na široko spregovoril pred več kot 20 leti v dveh predavanjih, ki sta bili objavljeni v Meddobju: prvo z naslovom "Problematika naše politične emigracije v luči Cerkvenega nauka"⁽²⁵⁾; drugo pa "Skozi prizmo okrogle mize"⁽²⁶⁾. Zato naj danes le na kratko opozorim na nekatera ideološka pretiravanja v tej zadevi.

1. Politični izseljenec ali izseljenec politik?

Že naše pojmovanje politične emigracije je nekaj posebnega. Mi smo politični izseljenci, ker smo zapustili svojo rojstno domovino zaradi tamkajšnjih nevzdržnih političnih razmer, saj niti za življenje nismo bili varni. Tako pojmujejo politično izseljenstvo cerkveni dokumenti v soglasju z mednarodnim pravom,

ne glede na to, če se je izseljenec prej ali potem bavil s politiko ali ne; kajti politični izseljenec ni nujno izseljenec politik.

Med nami pa je prevladalo mnenje, ki prav to razlikovanje zanika. Politično emigracijo pojmujejo kot skupnost tistih, ki se tukaj posvečajo reševanju politike svoje izgubljene domovine. Konkretno v našem primeru bi bili tisti, ki skušajo "pomagati domovini pri rušenju komunistične tiranije" in jim je to "res prvi namen slovenske politične emigracije"⁽²⁷⁾. Dosledno temu bi to seveda bil vrhovni zakon, po katerem bi se moralo uravnava-ti vse življenje in dogajanje v naši skupnosti.

Na takšno pojmovanje politične emigracije je brez dvoma odlično vplivala prisotnost uglednih politikov in drugih javnih delavcev in pa številnih protikomunističnih borcev. Kot nam vsem, je bilo tudi njim težko, vživeti se v nov položaj. Mislili so, da imajo v tujini ne le isto poslanstvo ampak tudi vsaj deloma isto oblast kot prej doma. Zato so skušali organizirati skupnost, kot bi bila nekaka država v državi v upanju, da se bomo kmalu kot celota lahko vrnili nazaj v Slovenijo. To delo jim je v veliki meri omogočila organizacija dušnega pastirstva, s katerim so si, ne brez trenja, delili vodstvo emigracije, ki ga pa ni vedno lahko individualizirati.

2. Nismo brez napak.

Vsi vemo, da je to vodstvo naredilo ogromno dobrega za vse nas izseljence. Zato smo mu seveda vsi dolžni veliko hvaležnosti. To pa nas ne opravičuje, da ne bi opozorili na nekatere napake, zlasti na tiste, ki nam lahko v bodočnosti postanejo usodne.

Naj na prvem mestu omenim avtoritarnost našega vodstva. Prisvajali so si oblast, ki je dejansko niso imeli. Skušali so izvajati strogo centralizacijo in vse imeti pod svojo kontrolo. Nič važnega se ne bi smelo zgoditi brez njihovega predhodnega dovoljenja. Spomnimo se samo na težave, ki so jih n. pr. imeli mendoščani, ker so si brez dovoljenja centrale ustanovili prvo "Društvo Slovencev"; ali na odpor, na katerega so naleteli sanhuščani, ko so si na svojo roko in tudi na lastne stroške začeli zidati prvi krajevni dom. Prav tako je tudi Kulturna akcija bila rojeva kot nezakonsko dete in je zato dolgo časa bila le tolerirana, to se pravi grdo gledana. In lahko bi naštevali še in še.

Ta avtoritarna miselnost je vodila v enoumje, ki je na žalost prevladalo tudi med nami. Vsi naj bi enako mislili glede vsega,

kakor nam je bilo od zgoraj naročeno. Misliti s svojo glavo, je nezvestoba našemu poslanstvu, je rušenje skupnosti, je omalovaževanje tistih, ki se za skupnost žrtvujejo, itd. Naj posebej omenim samo enoumno pojmovanje protikomunizma. Zato taka negativna kritika II. Vat. koncila. Zato tako zabavljanje čez cerkveno hierarhijo, tako vatikansko (spomnimo se na protokol) kot na ljubljansko; saj nekateri škofje niso bili spoznani za vredne, da bi jih povabili sem na obisk, kljub dolgoletnemu zaporu, ki so ga morali prestati. Zato taka gonja proti tistim, ki so šli obiskat svoje domače. Zato tista težka kriza v Kulturni akciji, ki bi jo skoraj ugonobila. So si pač nekateri vzeli v zakup protikomunizem, podobno kot si je med vojsko partija vzela v zakup borbo proti okupatorju.

Naše pojmovanje politične emigracije, da moramo biti vsi, vključno tukaj rojeni potomci, z vsemi ustanovami politično angažirani, nas je privedlo v politizacijo naše skupnosti. Nismo le politična emigracija, ampak "spolitizirana" emigracija. Zato je tudi med nami do neke mere zavladal totalitarizem.

Kot pravi španski filozof Julián Marías, je "totalitarizem ena najbolj žalostnih stvaritev 20. stoletja". Potem ga pa takole opiše: "Kadar politika zavzame prvo mesto naše pozornosti... hoče vse vsrkati vase,... tedaj pride do 'politizacije' družbe, ki ima za skrajno posledico totalitarizem"... "Bistvo totalitarizma, kot je nakazano že v imenu samem, je v tem, da hoče obseči vse razsežnosti življenja, jih podrediti politiki in jih razlagati s stališča politike"... "Totalitarizem misli, da je vse važno. Zato posega na vsa področja: na ekonomijo, religijo, filozofijo, znanost, literaturo, kino, glasbo, slikarstvo, šport, razlago zgodovine, spolnost, navade, itd."... "Tako so mislili in še mislijo —nadaljuje Julián Marías— komunisti, fašisti, nacionalsocialisti in njihove inačice".⁽²⁸⁾

Na žalost smo s to nečedno družčino tudi mi v nekem daljnem sorodstvu. Smo ena inačica narodnega socializma.

3. Oseba, sredstvo namesto cilj.

Če nam je vrhovna vrednota politično delo za osvoboditev naroda v izgubljeni domovini, čemur naj bi se vse drugo podredilo, tedaj se tudi oseba političnega izseljenca spremeni v sredstvo političnih ciljev. Tako družbeni odnosi izgube svoj osebni značaj. Vsak posameznik je sebi odtujen in razosebljen,

ker se mu več ne prizna, vsaj v praksi, da je in mora biti počelo, nosivec in cilj vseh družbenih odnosov. Glede tega je zanimivo mnenje enega naših mladih bistrskih opazovalcev življenja v skupnosti. Objavila ga je "Mladinska vez" pod naslovom "Pričenjam debato". med drugim pravi:

"Zdi se mi, da je bila skupnost nazorsko usmerjena k cilju zunaj človeka. Mi kot krščanska, slovenska in politična emigracija, naj bi imeli kot prvi namen politični cilj: posvečati se reševanju politike izgubljene domovine. Vse delovanje skupnosti naj bi bilo temu podrejeno, od vere preko kulture do razvedrila. Borili naj bi versko utemeljeni boj proti komunizmu, okoli njega pa naj bi se vrtela vsa skupnost. Politika naj bi nam bila najvažnejša dolžnost, po kateri naj bi usmerjali svoje življenje. V tem okviru je bilo najvažnejše obstati kot enako misleča skupnost, včasih navkljub človeku. Do neke mere je oseba v skupnosti postala sredstvo in orodje političnih 'skupnih ciljev', saj smo vedno vsi 'enako mislili' in imeli jasne pojme in nazore, seveda, kdor ni z njimi soglašal, se je pa umaknil ali oddaljil, ali pa je bil odmaknjen in odstranjen".⁽²⁹⁾

Škoda, da gredo taka mnenja neopazno mimo nas, ali pa so utišana, namesto da bi se z mladimi odkrito in temeljito pogovorili.

4. Naša zmeda ob zlomu komunizma.

Kako smo bili spolitizirani in sebi odtujeni, se je najlepše pokazalo ob razpadu komunizma. Ko se je porušil Berlinski zid in so bile v Sloveniji izvedene svobodne volitve, se je tudi nam zamajalo pod nogami. Kot da bi s tem nastopil konec za našo organizirano emigracijo, kakor je nastopil konec za "Narodni odbor". Ta je hotel biti izven Slovenije glas tistih, ki v Sloveniji niso imeli glasu. Ko pa je slovenski narod na svoji zemlji prišel do besede, je "Narodni odbor" dopolnil svojo nalogo in se sam razpustil. In ker je s padcem komunizma bil dosežen tudi cilj naše politične emigracije, se nam je za trenutek zazdelo, da nas čaka podobna usoda. Saj nam je celo iz Slovenije prva vlada poslala svojega ministra s poročilom, da politične emigracije ni več. Ta misel nas je osupnila in za hip močno zbegala.

Vendar priznati moram, da smo se hitro znašli. Naše vodstvo nam je, kot vedno, pomagalo iz zadrege, da lahko brez prave

spremembe vse naše življenje teče naprej po izvoženih kolesnicah še pospešene politizacije. Sporočili so nam, da je odslej naprej poslanstvo in cilj naše emigracije ohranjanje slovenstva. To samo po sebi ni bilo nič novega, ker je že prej bilo prisotno v našem programu, le da v nekaki podrejenosti političnemu cilju, kot "poročstvo za doseg omenjenega cilja"⁽³⁰⁾. Sedaj pa je ohranjanje slovenstva stopilo bolj v ospredje. Postalo je vrhovno poslanstvo naše emigracije, ki mora usmerjati vse naše bitje in žitje. Zato tudi o tem nekaj besed.

III. del: NARODNA ZAVEDNOST ALI MALIKOVANJE NARODNOSTI?

"Vse naše delo je usmerjeno, da ohranimo in krepimo naše slovenstvo v Argentini, kot del Slovenije v svetu"⁽³¹⁾. Tako je bilo povedano na 40. mladinskem dnevu na Pristavi (1992).

1. Slovenstvo in naša osebnost

Toda kaj je slovenstvo?

Slovenstvo je kot narodnost le ena izmed naših osebnih lastnosti, ki nas povezuje z drugimi iste narodnosti in nas loči od ostalih. Je sicer zelo važna, ali ne definira v celoti naše osebnosti, sama zase ne zajame vsega človeka. Če mora torej vse naše delo biti usmerjeno na ohranitev in krepitev slovenstva, je praktično nemogoče, da ne bi prišlo do pretiravanj na škodo drugih osebnih vrednot in celo na škodo osebe same.

Veliko govorimo, kako moramo biti zvesti svojim slovenskim koreninam, kako moramo "rasti iz slovenstva za slovenstvo, kjerkoli smo, ne glede na čas in razdalje"⁽³²⁾. Zdi se mi, da govorenje o koreninah nas same nekako podzavestno prepričuje, češ da s tem skrbimo za najgloblje bistvo svoje osebnosti. To seveda ni res. Naše resnično najgloblje korenine ne segajo le v slovenstvo in v Slovenijo. Segajo veliko višje, v samega Boga Stvarnika, ki nas je ustvaril po svoji božji podobi, nam dal poleg telesa tudi dušo z razumom in svobodno voljo, nam s tem dal dostojanstvo osebe, s katero on sam, Bog, hoče navezati dialog.

Po tem dostojanstvu smo si pa vsi ljudje enaki in še tesneje in globlje povezani med seboj kot zgolj po narodnosti. In če

narodnost sama kaj pomeni, pomeni zato, ker je lastnost osebe. Ni narodnost tista, ki bi dajala človeku pravo dostojanstvo, temveč njegova osebnost, njegova bogupodobnost daje vrednost tudi naši narodnosti. Dostojanstvo naše osebe je podlaga za človekove neodtujljive pravice, med katere spada tudi spoštovanje njegove narodnosti. In to dostojanstvo je še bolj vzvišeno, ker smo po Kristusovem odrešenju pri krstu postali božji otroci. To nas druži v eno samo božjo družino, kjer vse ostale naravne razlike ne smejo biti ovira, da se ne bi počutili kot bratje med seboj. "Zakaj vsi ste po veri božji otroci v Kristusu Jezusu; —pravi sv. Pavel— Kateri ste namreč v Kristusu krščeni, ste Kristusa oblekli. Ni več Juda, tudi ne Grka, ni več sužnja, tudi ne svobodnega, ni več moškega in ženske; kajti vsi ste eno v Kristusu Jezusu".⁽³³⁾

To celostno gledanje na človeka je še posebej važno za nas, ki kot manjšina živimo v deželi, kjer je večina prebivalcev drugačne narodnosti. Po eni strani je razumljivo in prav, da se v takem položaju za ohranitev in krepitev slovenstva med seboj trdno povežemo. Po drugi strani pa smo v nevarnosti, da se zapremo sami vase, da na ta račun zanemarjamo druge socialne vezi in povezave in tako težje pridemo do pravilnega sožitja med seboj in z drugimi.

Ena takšna nevarnost za uravnovešen odnos do drugih tiči že v samem našem pojmovanju slovenstva, ki naj bi ga ohranili in krepili "kot del Slovenije, del Slovenije v svetu".⁽³⁴⁾

2. "Slovenija v svetu".

"Slovenija v svetu" je nov izraz, ki se je med nami udomačil, pa je zelo nejasen in dvoumen. Človek bi na prvi pogled mislil, da je to sinonim za "Slovence v svetu", kakor smo bili prej navajeni govoriti. V kolikor je tu v Argentini naša skupnost iste narodnosti (etnijske), istega jezika in iste kulture kot prebivalci Slovenije in se z njimi čuti tudi duhovno povezano, jo pač na nek način lahko imenujemo "Slovenijo v svetu". Le da ima v tem primeru beseda analogen pomen, ker se le deloma krije s pomenom, ki ga ima izraz "Slovenija", ki je pod Triglavom. Vendar iz okoliščin, v katerih se ta izraz rabi, se zdi, da temu ni tako. Vse kaže, da ne gre le za analogijo, temveč za istoznačnost. Z izrazom "Slovenija v svetu" se hoče povedati, da smo izseljenci s svojimi potomci še vedno del Slovenije in tako z

njo povezani, kot če bi živeli pod Triglavom. Slovenija z vso problematiko: narodno, kulturno, gospodarsko, politično in versko, mora biti v središču našega zanimanja, njej mora biti posvečena vsa ljubezen, vsa skrb, vse naše delo. Dejstvo, da živimo v svetu, nas pri tem ne bi smelo nič ovirati. Važno je le to, da smo "del Slovenije, del Slovenije v svetu"⁽³⁵⁾. Saj "smo odšli v svet, da bi si ohranili življenje ter ostali svoboden otok trpečega naroda"⁽³⁶⁾. Tako je v nas in preko nas Slovenija pod Triglavom raztegnila svoje meje v svet in je v njem navzoča: "Kjer rod je moj, kjer sin je Tvoj, tam si Slovenija".

Ko izgovarjam ta verz, mi nehote asociacija idej priključuje v spomin razgovor, ki sta ga imela dnevnik "La Nación" in Ivan Rojnica, pooblaščen zastopnik sedanje Hrvaške države za vso Latinsko Ameriko. Na vprašanje časnikarja; "Kaj je Velika Srbija?", je odgovoril: "Nauk Srbov, ki pravijo: kjer je ena pravoslavna cerkev, tam je Srbija; kjer živi en Srb, tam je Srbija; kjer je en sam srbski grob, tam je Srbija".⁽³⁷⁾

Tesno mi je pri srcu, ko ugotavljam podobnost tega mišljenja z našim. Čeprav je krvavo nasilje na Balkanu plod najrazličnejših okoliščin, je vendar vsaj deloma pogojeno tudi od takšnega mišljenja. Zato mi tudi naše gledanje vzbuja nezaupanje. Toliko bolj, ker vidim, da tudi pri nas ne gre brez vsakega nasilja, le da ni krvavo, temveč bolj prefinjeno, moralno nasilje, pa zato izvajano nad lastnimi otroki. Saj jim za vsako ceno skušamo ubijati v glavo, da so to, kar dejansko niso, in jim nalagamo moralne dolžnosti, ki jih dejansko nimajo. In povrh še vsemu temu hočemo dajati videz krščanstva, kar nasilje le še poveča. Naj to ponazorim s par primeri iz zadnjih let.

3. Naši mladi, nekrvave žrtve?

Na 40. Mladinskem dnevu 8. nov. 1992 na Pristavi v Castelarju je bil govor z naslovom: "Krepimo slovenstvo v Argentini". Slavnostni govornik je med drugim dejal:

"Vi, naša mladina, ste nekrvave žrtve iste revolucije. Prav zaradi komunistične revolucije ste bili preko vaših staršev prisiljeni živeti drugod. Težje je za vas živeti v slovenskem duhu v neslovenskem okolju. A prihajate iz družin, ki so navajene na napor, navajene na žrtve. Bodite ponosni na to".⁽³⁸⁾

Že pri površnem branju tega odstavka takoj pade v oči nesmisel, da skušamo mladim dopovedati, kakšni reveži so, ker so rojeni

in žive v Argentini ne pa v Sloveniji, namesto da bi jim za to čestitali. Saj smo mi starejši, ki smo bili rojeni v Sloveniji, bežali iz nje, ker so bile tam nevdružne razmere in je prav Argentina bila naša rešitev, da smo si lahko uredili človeka vredno življenje in isto nudili svojim otrokom. Sedaj pa kar naenkrat pomilujemo mladino, ker ni bila rojena v Sloveniji, kljub temu, da je tam v času njihovega rojstva vladala komunistična tiranija. Na vsak način hočemo s svojo neozdravljeno travmo begunstva obtežiti našo mladino, ki ji nikamor ni bilo treba bežati.

Pa to le mimogrede. Zadeva je veliko globlja in bolj resna. Govornik je namreč zatrdil: "Prav zaradi komunistične revolucije ste bili preko vaših staršev prisiljeni živeti drugod." To pomeni, drugače povedano, da bi vsa mladina rojena v Argentini, bila rojena v Sloveniji, če ne bi bilo komunistične revolucije. To pa je velika zmeta, ki razodeva nepoznanje stvarnosti.

Resnica pa je tale: Vi mladi, ki ste bili rojeni v Argentini, bi sploh nikoli nikjer ne bili rojeni, ne tu ne tam, če ne bi bilo komunistične revolucije, ali točneje povedano, če ne bi zaradi komunistične revolucije vaši starši šli v begunstvo. Ogromna večina vaših staršev se v Sloveniji sploh poznala ni, ker so bili s tako različnih krajev. Begunstvo jih je zbližalo, da so se spoznali med seboj, se zaljubili in se poročili. In tako ste bili rojeni vi mladi, nekateri na poti v Argentino, večina pa v Argentini. Če bi pa vaši starši ostali doma, bi se seveda po vsej verjetnosti tudi poročili, pa ne med seboj, ker se poznali ne bi. Prav tako bi po vsej verjetnosti imeli otroke, ampak ti otroci ne bi bili vi. To bi bile čisto druge osebe; kajti vsak človek je čisto nekaj izvirnega, enkratnega, nenadomestljivega. Vi mladi bi v tem slučaju ostali za večno le kot možna bitja, prisotna v božjem umu, ki nikoli ne bi zagledali luči sveta.

Bog pa je od vekomaj sklenil, dati vam dejansko existenco tukaj v Argentini kot nam starejšim v Sloveniji. Nihče izmed nas ni prosil, priti na svet. Nihče si ni izbral ne svoje dobe, ne geografskega kraja, ne barve svojih las ali oči. Mi vsi smo bili "vkrčani" v to življenje, ne da bi hoteli, kot se je izrazil Pascal. Vsako človeško bitje je predmet čisto posebnega stvarilnega dejanja nebeškega Očeta, ki hoče z nami deliti večno srečo.

Iz tega sledi dolžnost, da sprejmemo svoje rojstvo in svoje življenje kot nezaslužen in svoboden dar božje ljubezni, da smo

Bogu zanj hvaležni, hvaležni tudi za vse okoliščine, ki nam jih je izbral; da ga priznamo kot absolutnega gospodarja naše usode, kar dejansko je. In "če je Bog tako, absolutno, Bog moje usode, če je Bog tisti, ki JE (Ex. 3,12-14;20,2), vsaka odklonitev mojega življenja, vsaka želja po drugačni usodi, je idolatrija, jaz ne ljubim več Boga z vsem svojim srcem. Nasprotno, jaz se spuntam proti njemu"⁽³⁹⁾ In prav to velja, objektivno gledano, za govor, ki ga analiziramo, da na račun slovenstva zapade v idolatrijo, čeprav subjektivno gledano, brez dvoma nevede in nehote.

4. Kakšna krivica, komur je rasti zunaj Slovenije?

Pa si oglejmo še drug primer. Tudi na Pristavi v Castelarju je bil novembra 1993 govor, ki ga je Svobodna Slovenija letos 13. jan. 1994 objavila kot uvodnik z naslovom: "Simbolov poln mejnik". V njem nam govornik skuša pokazati, "da imamo v svetem pismu jasno opisan zgled, kako naj kot narod živimo na neprostovoljni poti na tujih tleh"⁽⁴⁰⁾. V ta namen naše begunstvo primerja potovanju Izraelcev skozi puščavo v Obljubljeno deželo. Potem pa vzklikne:

"Slovenija, naša obljubljena dežala. Vate so vraščene naše korenine; vsa pota, misli in želje se srečujejo na tvojih tleh! Naša in naših potomcev očetnjava... kjer utripa srce slovenskega občestva. Kakšna krivica, komur je rasti zunaj tvojih meja!"⁽⁴¹⁾

Zelo lepo zvene te besede. Vendar se mi zdi, da govornik ni imel sreče pri izbiri primere. kako je mogoče Slovenijo primerjati z Obljubljeno deželo Izraelcev, ker je Slovenija "naša in naših potomcev očetnjava, kjer utripa srce slovenskega občestva, kjer so vraščene naše korenine"? Saj o Izraelcem obljubljeni deželi ne moremo kaj takega trditi. To ni bila očetnjava, po kateri bi hrepeneli, ampak dežela Kanaacev, Filistejcev —odtod ime Palestina— in drugih manjših narodov, ki so si jo Izraelci morali šele osvojiti s pomočjo dolgotrajnih vojaških spopadov. Ne pozabimo, da so Izraelci potomci Abrahamovi, ki je bil doma iz Mezopotamije, v Uru na Kaldejskem, in ki mu je Bog naročil: "Pojdi iz svoje dežele in od svoje rodovine in iz hiše svojega očeta v deželo, ki ti jo pokažem! Naredil bom iz tebe velik narod in te blagoslovil; poveličal bom tvoje ime in bodi v blagoslov!"⁽⁴²⁾

Zato nam zgled Izraelcev, Abrahamovih potomcev, dokazuje nekaj diametralno nasprotnega temu, kar bi nam govornik rad

dopovedal. Ni očetnjava vse, glavno je izpolnjevanje božje volje, ta človeka naredi velikega in važnega tudi za druge, pa naj bo to v očetnjava, ali v katerikoli drugi deželi, ki nam jo Bog pokaže in da za naše bivanje. Kako se je tedaj mogoče pritoževati, da je za našo mladino velika krivica, ker morajo rasti zunaj meja Slovenije? Saj jim je Bog sam dal Argentino za rojstno domovino. In če bi to bila krivica, bi v tem primeru bil zanjo odgovoren edinole - Bog. Sv. Pavel bi vzkliknil: "O človek, kdo si vendar ti, da bi se prerekal z Bogom? Bo mar izdelek rekel tistemu, ki ga je izdelal: 'Zakaj si me naredil tako?'"⁽⁴³⁾ Čudna je ta uporaba svetega pisma, čeprav je, subjektivno gledano, brez dvoma bila narejena z najboljšo dobro voljo in iskrenostjo. Vendar to samo ne zadostuje; kajti resnica je tista, ki nas osvobaja⁽⁴⁴⁾. Zmota pa ima vedno slabe učinke in je lahko še bolj nevarna, če se je ne zavedamo.

5. Več realizma!

Gotovo je pri vsem našem delu v skupnosti veliko navdušenja in občudovanja vredne požrtvovalnosti. Zdi se mi pa, da nam večkrat primanjkuje smisla za realnost, zlasti ko gre za tukaj rojeno mladino. Ne znamo se dovolj vživeti v svojski položaj mladih in upoštevati njihove posebnosti, ki jih je Bog sam kot Stvarnik narave položil vanje. To velja tudi za njihovo narodnost, za njihovo slovenstvo.

Nobenega dvoma ni, da so tukaj rojeni potomci slovenskih staršev tudi slovenskega porekla, ali njihovo slovenstvo se v marsičem razlikuje od našega. Saj slovenstvo ni nekaj statičnega, monolitnega, ki bi se nespremenjeno predajalo iz roda v rod; temveč je nekaj dinamičnega, pogojenega od raznih okoliščin.

Naši mladi niso bili rojeni v Sloveniji kot mi, niso doživeli strahot stalinistične revolucije in niso izgubili rodne domovine kot mi, niso tujci v Argentini; španščina jim ne zveni tuje kot nam, ampak jim je še bolj pri srcu in jo bolje obvladajo kot slovenščino; so tu zakoreninjeni, tukajšnji problemi so tudi njihovi življenjski problemi; tu morajo dozorevati in spolniti svoje osebno življenjsko poslanstvo, ki jim ga je Bog določil in ki ni istovetno z našim. Vse te in še druge okoliščine pogojujejo tudi značaj njihovega slovenstva in zlasti njihov odnos do Slovenije, ki je nujno različen od našega.

Poleg tega vsak človek, ko "se rodi, že prinese s seboj jedro posamičnosti, ki ni nikdar obstojalo prej. In odgovornost

staršev (in drugih vzgojiteljev) ne tiči v modificiranju, presnavljanju, uvrščanju v predhodne kalupe in stavljanju določenih pogojev, marveč v pomoči, da se ta skrivnostna in dragocena posamičnost izrazi, utrdi in vodi v svoj lasten razvoj".⁽⁴⁵⁾

Mi brez dvoma teh posebnosti in posamičnosti ne upoštevamo dovolj. Mi vse enačimo s seboj, vse natezamo na isto kopito, vse tlačimo v predhoden kalup, vse standardiziramo. Čeprav toliko govorimo proti asimilaciji, mi sami izvajamo umetno, prisilno asimilacijo nad lastnimi otroki. Na vsak način poskušamo, da bi glede slovenstva in Slovenije enako mislili, čustvovali in delali kot mi; da bi v Argentini živeli, kot bi bili v Sloveniji. A priori jim določamo, da mora njihova življenjska naloga biti ista kot naša, tako prej glede protikomunizma kot sedaj glede ohranjanja slovenstva. Ker se nam že sama integracija zdi kot nekako izdajstvo, na vsak način hočemo, da bi mladi v svoji rojstni domovini živeli kot izkoreninjenci, da bi sami sebe smatrali za nekrvave žrtve, da bi se vedno kremžili, češ da se jim godi krivica, ker morajo živeti zunaj meja Slovenije. Očetnjava nam je kar naenkrat postala bolj važna kot rojstna domovina, čeprav sta nam ti dve besedi bili prej sinonimni. Smo nestrpni do vsakega, ki ne sledi našemu enoumju glede slovenstva, se sramujemo lastnih otrok, če se poroče z neslovincem, ne gremo na njihove poroke, jih odpišemo iz skupnosti, itd. Vse to so razne vrste nasilja.

6. Zakaj se mladina odtuja?

In kakšne so posledice? Sami čutimo, kako se nam mladina vedno bolj odtuja, tako da smo se začeli resno bati za bodočnost naših organizacij, naših domov in sploh naše skupnosti. "Zato ni čudno —tako ugotavlja 'Mladinska vez'—, da je malo sodelovanja in zavzetosti za delo v skupnosti; da je tako težko dobiti posameznike, ki naj sprejmejo delo v organizacijah; skupni cilji jim postanejo tuji, vživijo se v lastno vsakdanjo problematiko. Oddaljijo se. Ker so pa organizacije daleč od konkretne vsakdanje realnosti, pa tudi te za posameznike izgubijo smisel in se končno več ne identificirajo z organizirano skupnostjo".⁽⁴⁶⁾

Mi smo pa s svoje strani seveda tudi takoj dobili razlago za tako stanje. Vsega naj bi bila predvsem kriva mladina, ker nima več smisla za žrtve, kot smo ga imeli mi. Zato mislimo, da jim bomo s ploho umskih razlogov od zunaj vlili energijo, da se bodo spremenili. Pozabljamo, da vir energij ni nekaj skup-

nega, temveč nekaj osebnega. Vsak človek ima nalogo, da razvija svojo osebno istost. V kolikor iščemo lastno pot, položeno v našo naravo, nam ne manjka energij. Moderni človek pa si velikokrat nadeva umetne naloge, ki niso zanj, zato pa ni energij. Še manj energij bo, če mu bodo drugi od zunaj skušali vsiljevati apriorno poslanstvo, umetne naloge. In to je ravno vsaj deloma primer našega ravnanja z mladino.

Nam ni manjkalo energij, da smo si tako rekoč iz nič ustvarili skupnost, ki jo sedaj mnogi upravičeno občudujejo kot slovenski čudež v Argentini. Smo imeli dovolj smisla za žrtve, ker so naše žrtve imele smisel za nas. Kar čez noč vrženi v tuji svet, smo potrebovali skupnost, ki naj bi nam vsaj deloma nadomestila izgubljeno domovino in nam pomagala, znajti se v novih razmerah. Sedaj pa že tudi nam začenja primanjkovati smisla za žrtve, ko gre za stvari, ki se nam ne zde več tako potrebne kot včasih. Danes ne bi več spravili skupaj naših domov, če jih ne bi imeli, čeprav je med nami veliko več denarja kot pred leti. Za mladino pa mislimo, da jo bomo kar tako z lepimi besedami in načelnimi nagovori navdušili za program, ki jih odtuja je njihovim najvažnejšim potrebam, ki je ves usmerjen v Slovenijo.

7. Mladi tudi mislijo s svojo glavo.

Kaj pa mladina pravi na to? Naj odgovorim z besedami enega izmed njih, ki so bile prvokrat povedane 1990 leta pri okrogli mizi Kulturne akcije:

"Upam v pluralistično skupnost, kjer je drugačnost pojmovana kot bogastvo, kjer je vsak sprejet s svojimi idejami, kakršen je. Skupnost, ki misli, da bo z načeli in navodili, s smernicami in predpisi vnela rast in napredek, je naivna in zgrešena. In vendar se je do danes tako delalo. Mladim pa to ni dovolj. Ne živimo iz načel, katera naj nam jih v obrokih nekdo nudi, da se ne izgubimo v svetu. Živimo iz zgledov, oklepamo se tega, kar nas v resnici prepriča. Mladi tudi mislimo s svojo glavo. V debati med enakimi, v spoštovanju in resni zavzetosti je rast".⁽⁴⁷⁾

Malo naprej pa nadaljuje: "Če smo res Slovenci v Argentini, se moramo sprejeti kot take in zasidrati. Če smo pa politični emigranti, ki se do danes nismo mogli vrniti in se danes lahko, potem to storimo čimprej. Osebno zavzamem prvo stališče in v kolikor sem v stiku z mladimi, na splošno tudi drugi".⁽⁴⁸⁾

Potem pa zaključí takole: "Tvorimo pa slovensko skupnost v Argentini. Mladi nismo tu postavili začasne šotore, temveč smo del argentinske realnosti. Zato potrebujemo skupnost, kjer naj vsi sodelujemo, oporo za življenje v tej realnosti in ne zgolj zaposlenost in delo za Slovenijo. Hočemo skupnost, kjer se več dela v smeri spoznavanja in povezovanja med nami, ki je prežeta s skrbjo za argentinsko realnost in s problematiko našega človeka, ki ni oaza v tej družbi, ki ne utripa samo z dogodki v Sloveniji in okoli nje, temveč tudi in predvsem z našo problematiko ne samo kot Slovenci, temveč kot posamezniki, vključeni v argentinsko družbo. Skupnost mora tudi zasidrati. Nemo-goče je biti most, če ne stojimo trdno na naših dveh temeljih. Končno tu poteka naše življenje, za katerega bomo pred Bogom odgovorni".⁽⁴⁹⁾

Nihče, ki mu je mar za slovensko skupnost, ne bi smel brez-brižno preko takih izjav naše mladine.

8. Očistimo svojo ideologijo.

Zato preverimo svoj filter! Preverimo svojo ideologijo! Če bomo iskreni sami s seboj, nam ne bo težko uvideti, da s slovenstvom v marsičem pretiravamo, da slovenstvo celo do neke mere malikujemo. Saj to je med drugim na svojem kratkem obisku opazil Drago Jančar, ki je potem o nas simpatično pisal v "Novi reviji". Našo skupnost imenuje "slovensko argentinsko enklavo", o kateri pravi: "Tesno zvezana s krščanstvom in svojim kulturnim izročilom, je povojna argentinska slovenska skupnost slovenstvo resnično vzpostavila kot religijo"⁽⁵⁰⁾. Ne bi tega omenjal, če te besede ne bi bile z dopadenjem citirane na enem izmed večerov Kulturne akcije in potem objavljene v antologiji predavanj, ki so nam priporočene v branje. Človek bi pričakoval, da se bo predavatelj ob njih zgrozil, pa se je od pohvale raznežil in se le sramežljivo vprašal: "Ali ni tak prikaz argentinskega izseljenstva kar malo preveč idealiziran?"⁽⁵¹⁾

Očistimo svoj filter! Očistimo svojo ideologijo! Če celo od komunistov v Sloveniji pričakujemo, da bi priznali svoje zločine, in se čudimo, kako da tega doslej še niso storili — "que la inocencia nos valga" — smo mi kot kristjani toliko bolj dolžni, sebe kritično presoditi, svoje napake priznati in jih skušati popraviti.

Vzemimo zares Socialni nauk Cerkve, da človek je in mora biti početnik, nosilec in cilj človeške družbe, torej tudi naše izseljenske skupnosti. Namesto da vidimo svoje poslanstvo v

ohranjevanju več ali manj abstraktnega, apriorno in avtoritativno določenega slovenstva, raje usmerimo vse svoje sile v ohranjanje konkretnih slovenskih izseljencev in njihovih potomcev v vseh njihovih raznolikih in stvarnih potrebah, kolikor je to v naši moči. V tem bo seveda tudi vključena skrb za našo narodnost in nek poseben odnos do Slovenije, vendar bo ta skrb postavljena na bolj realistične temelje, da ne bo v oviro za dosego drugih, še važnejših vrednot, ki so nam potrebne za utrjevanje in razvoj naše osebnosti in za zaščito naših pravic. Zato bi morala vsaka naša ustanova, vsak dom, vsaka organizacija pod tem vidikom kritično presoditi svoje delovanje. Vendar kaj več o tem pa že presega okvir našega razmišljanja. Zato samo še par besed za zaključek.

ZAKLJUČEK

Apostol Pavel je moral Galačane resno pokarati, ker so se dali zapeljati judaizantom, to se pravi judovskim prenapetežem. Ti so namreč učili, da se morajo pogani najprej pojuditi, dati se obrezati, če hočejo postati kristjani. Potem pa jih vpraša: "Torej sem postal vaš sovražnik, ko sem vam resnico govoril?"⁽⁵²⁾

Upam, da mi nihče ne bo očital, da sem s svojo kritično presojo proti skupnosti in proti tistim, ki se zanjo najbolj žrtvujejo. Saj je gibalo vsake resne kritike vprav ljubezen do stvari, ki se jo kritično presoja. Če kdo nese obleko v čistilnico, to stori prav zato, ker obleko ceni. Če mi skupnost ne bi bila pri srcu, bi ji ne posvečal toliko pozornosti in bi ji ne skušal pomagati s kritiko, ki običajno izzove le ogorčenje in zlepa kdaj ni s hvaležnostjo sprejeta. Človek se nikoli ne more tako prilagoditi, da bi vse zadovoljil. Pri takih stvareh je vedno treba povzročiti nekaj pohujšanja. Že omenjeni teolog de Lubac pravi:

"Iskanje prilagoditve vleče za seboj kot svojo senco iskanje uspeha. Toda kakšno bo merilo tega uspeha? Ali bo mar uspeh dosežen, ko bo zadovoljeno vsem? Ko bo komu uspelo, da ga bodo vsi razumeli in ko ne bo izzval ne začudenja ne pohujšanja? Tak uspeh je v nevarnosti, da bo le znamenje neučinkovitosti. Nič močnega, nič novega, nič nujnega ne prode v človeka drugače kot preko odpora. Ali mar mislimo, da krščanska pridiga odslej naprej ne sme nikoli več biti "pohujšanje" in "nespamet" v očeh sveta?"⁽⁵³⁾

Tako je bilo v Kristusovem času in v času apostolov⁽⁵⁴⁾, tako je danes.

Ne bojmo se drugačnih mnenj kot je naše. Zato se ne vdajmo skušnjavi, ki človeka stalno ogroža, da bi iskali istoličnost namesto edinosti. Istoličnost namreč vodi v smrt, kot lepo pravi sodobni duhovni pisatelj: "To velja tako v biološkem redu, kot v socialnem in duhovnem: odklonitev drugega spola (t.j. spolna istoličnost - homoseksualnost) vodi v neplodnost; odklonitev porok izven plemena ima za posledico degeneracijo in končno izumiranje; odklonitev dialoga z drugimi kulturami omejuje obzorja in vodi le v smrtonosno ponavljanje; in odklon tistega, ki je različen od nas, ali ni morda odklon tistega, ki je povsem drug, to je odklon Boga? Bog, ki nas ljubi, je eden in trojen: en sam v treh osebah; on ustvarja človeka po svoji podobi, kot moža in ženo; ustanovi Cerkev, jo z različnimi darovi in službami ustvarja v edinosti. Če ima svet težavo, da bi živel edinstvo v raznovrstnosti, občestvo v različnosti, ali končno ni to morda zato, ker ne sprejema Boga, enega in trojnega?"⁽⁵⁵⁾

Če sem vam predložil ta svoja razmišljanja, sem to storil na zahtevo svoje vesti v prepričanju, da so razmišljanja utemeljena in da bi mogla pomagati pri reševanju naših skupnih problemov. Istočasno se pa dobro zavedam, da nihče nima resnice v zakupu in da resnica nikoli ni izčrpana. "Quamdiu vivimus necesse habemus semper quaerere" je vedela že stara modrost. Dokler živimo, imamo potrebo po stalnem iskanju. De Lubac, navdihnjen ob branju sv. Avgušтина, pravi: "Mi občudujemo duhove, ki imajo že a priori odgovor na vse, katerih misel že v naprej sega preko vsega in ne dopušča možnosti ne za bodoče izume (nove poglede) kakor tudi ne za ugovore... Cel svet se jim zdi, da je popolnoma jasen... Veliki duhovi, resnično verujoči, pa bolje poznajo svojo nevednost"⁽⁵⁶⁾. Zato si resno želim, da bi med nami prišlo do dialoga in bi si tako drug drugemu pomagali pri iskanju resnice. Ne le da se ne bojim kritike z Vaše strani, ampak si jo naravnost želim, da je le spoštljiva in utemeljena. Zato si iskreno pogledjmo iz oči v oči in se prijateljsko pogovorimo.

OPOMBE

1. Ef. 4,23-25
2. Muslimanski avtor, ki ga citira de Lubac v Novih paradoksih, cfr. *Communio* 1992 (francoska izdaja), n. 103, p. 92

3. L.c., p.102 sl.
4. L.c., p.96
5. Documento de Puebla, n. 535
6. L.c., n. 536
7. L.c., n. 537
8. L.c., n. 538-539
9. II Vat., Cerkev in svet, n. 12, 1
10. L.c., n. 24,3
11. L.c., n. 25,1
12. L.c., n. 25,2
13. L.c., n. 25,1
14. L.c., n. 24,3
15. L.c., n. 38,1; 24,2
16. L.c., n. 25,3; 37,4
17. L.c., n. 25,2
18. Aleš Ušeničnik, Katoliška načela, Naša Pot XV, 1937, p. 222; 232.
19. Cfr. can. 1057
20. Ušeničnik, l.c., p. 239
21. L.c., p. 232
22. L.c., p. 252
23. France Pernišek, Zgodovina slovenskega Orla, Buenos Aires 1989, SKA, p. 161 sl.
24. Echos de l'UNESCO, L'éducation au XXI siècle, Esprit et Vie 1993., n. 7 (18 jul) p. 52 ovitek.
25. Meddobje XII, n. 1
26. Meddobje XII, n. 4
27. Vestnik 1970, p. 149
28. Julián Marías, El totalitarismo, La Nación 27. febr. 1992, p. 7
29. Pričenjam debato, Mladinska vez, Maj 1990, n. 3
30. Pavel Fajdiga, Meddobje XII, n. 4, p. 302
31. Duhovno življenje 1993, p. 71
32. Naše poslanstvo, II. Katoliški shod Slovencev v Argentini 1987, p. 94
33. Gal. 3, 26-28
34. Duhovno življenje, 1993, p. 71
35. L.c.
36. Svobodna Slovenija, 13. jan. 1994, uvodnik.
37. La Nación, 20. nov. 1991, p. 2.
38. Duhovno življenje 1993, p. 70
39. Peter Henrici, Pas de dieux étrangers, Communio 1992, n. 1, p. 76
40. Svobodna Slovenija, 13. jan. 1994, uvodnik
41. L.c.
42. Gen. 12,1-2
43. Rimlj. 9,20
44. Cfr. Jn. 8,32

45. Harry Guntrip, El self en la teoría y la terapia psicoanalítica, Ediciones Amorrortu, Buenos Aires, p. 180; citirano v skriptih Dr. Milana Komarja, febr. 1993.
46. Pričenjam debato, Mladinska Vez, Maj 1990, n. 3
47. Mi in Slovenija, Svobodna Slovenija, 11 okt. 1990. p. 3
48. L.c.
49. L.c.
50. Slovenska kultura in Katoliški shod, II. Kat. shod Slov. v Arg. 1987, p. 63
51. L.c.
52. Gal. 4,16
53. Cit. Communio 1992, n. 103, p. 98
54. Cfr. 1 Kor. 1,23
55. Pascal Roland, Binkoštna homilija, Esprit et Vie 1993 (13 maj) II. del, p. 151
56. Cit. Communio 1992, n. 103, p. 100-101

Ko se je z oplaki
 luna skregala,
 šla je z čolnom vaja,
 šla v galchov mrak.
 Palma z letnic krona
 vtrpetala je:
 kdo zlatil bo veje
 storhji za slovoj
 Že jesen se bliža,
 mrak je dle hladu.
 Onkaj sip pestlje
 veter mladi ri.
 Ko se je z oplaki
 luna skregala,
 se je s špranje v akali
 spet razmehtil tak.

Po drevce to bom žel, da spletem venec
 in štiri drobne svečke vtaknem vanj.
 Po eno vžgem na sam Gospodov dan,
 da mrak, November, s tvojih vek prežem.

Naj prva svetli ljubim dušam v vicah:
 v adventu so,
 naj kmalu se konča!
 Za tiste, ki jim zvet je v vic bodicah,
 naj druga trepetaje se razda.

Za narod naš
 bo tretja svečka tlela:
 za pot božično
 k zemeijskim potem.
 Za koga bo četrti v mrak žarela,
 November, ti povedati ne smem.

SVEČKE ZA MOJE LJUDI

TISTO NOČ NA SIPINI

Ko se je z oblaki
 luna skregala,
 šla je s čolnom vala,
 šla v galebov mrak.

Palma z letnic krono
 vztrepetala je:
 kdo zlatil bo veje
 štoklji za slovo?

Že jesen se bliža,
 zrak je dih hladu.
 Onkraj sip pestúje
 veter mladi riž.

Ko se je z oblaki
 luna skregala,
 se je s špranje v skali
 spet nasmehnil rak.

ŠTIRI SVEČKE GORIJO

Le kdo, November, te v srcé razume?

Vremenoslovci?

Ki te le za žilo potipajo?

Trgovci?

Mast in rum prodajajo

za tvoje mrzle dneve.

November, vem za gozd in božje drevce,

ki za advent si ga med grmi skril:

da tiho, tiho cvet spočne ti bel,

in plod rodi,

rdeč od trnov žel.

Po drevce to bom šel, da spletem venec

in štiri drobne svečke vtaknem vanj.

Po eno vžgem na sam Gospodov dan,

da mrak, November, s tvojih vek prežene.

Naj prva sveti ljubim dušam v vicah:

v adventu so,

naj kmalu se konča!

Za tiste, ki jim svet je v vic bodicah,

naj druga trepetaje se razda.

Za narod naš

bo tretja svečka tlela:

za pot božično

k zemeljskim potem.

Za koga bo četrta v mrak žarela,

November, ti povedati ne smem.

SVEČKE ZA GVARANIJCI

I. Zgodovinski, rasni in jezikoslovni obris Gvaranijcev.

1. Migracijska značilnost Gvaranijcev v okviru predzgodovinskega kulturnega okrožja.
2. Oblikovanje gvaranijskih plemen v paranajsko-paragvajskem okrožju.
3. Gvaranijci in njih sosesčina v času španske osvojitve.
4. Gvaranijci v jezuitski misijonski provinci.
5. Današnja gvaranijska plemena.
6. Rasne značilnosti Gvaranijcev, osnovne in pridobljene.
7. Enotnost gvaranijščine, narečja in kulturno-jezikoslovna asimilacija.

II. Osebna kultura

1. Pojem o zaščiti telesa; zaščitno-telesna sredstva.
2. Namerne telesne deformacije in njih pomen.
3. Zaščitna pokrivala.
4. Nega bolnega telesa in mrtvega telesa.
5. Okrasi, njih stvarna oblika in miselna predstava.
6. Tetoviranje in branje telesa.
7. Zaščitno hiševanje.
8. Igre kot telesne vaje.

V arhivu Slovenske kulturne akcije je bilo dolga desetletja shranjeno pismo BRANKE SUŠNIK, znane amerikanistinje, ki živi in znanstveno deluje v Paragvaju. Leta 1959 je poslala vsebinske točke, ki naj bi bile obsežene v knjigi o Gvaranijcih, do katere izdaje - vsaj pri Kulturni akciji - ni prišlo. Načrt knjige objavljamo kot zanimivost, ki kljub zgoščenosti lepo prikaže etnološke značilnosti in kulturo Gvaranijcev. (Op. Ur.)

III. Preživiljevalna kultura.

1. Gvaranijec in njegovo naravno okolje v medsebojnem odnosu.
2. Pridobivanje naravnih prehranjevalnih rastlin.
3. Začetniško poljedelstvo; obdelovanje njiv in vrste gojenih rastlin.
4. Pridobivanje živalskih prehranjevalnih snovi. Lov, ribolov, začetniško udomačevanje divjih živali.
5. Nabiranje divjega medú.
6. Voda in pijače.
7. Dobitev ognja in soli.
8. Način uživanja in pripravljanja hrane.
9. Ohranjanje, zaščita in nakopičenje hranilnih snovi.

IV. Proizvajalna kultura.

1. Preoblikovanje plastičnih snovi: Lončarstvo kuhinjskega in obrednega značaja; snovi, oblikovalni in dekorativni vzori.
2. Preoblikovanje trdih snovi:
 - a) izdelovanje predmetov iz kosti, školjke, kamna, lesa in drevesne skorje.
 - b) orodje in orožje; snov, oblika, uporaba, način rabe in kulturno-gospodarski pomen.
3. Preoblikovanje rastlinskih snovi:
 - a) Naravne in pridelane tkalne prvine. Način preje.
 - b) Tkalstvo iz bombaža, konoplje in drugih rastlinskih vlaken. Tkalska tehnika, pripomočki in izdelani predmeti. Odvisnost ornamentacije od tkalske tehnike.
 - c) Mrežarstvo; tovarne, ribarske in spalne mreže. Oblika, tehnika in uporaba.
 - d) Košarstvo; razvoj in kulturni-gospodarski pomen.
4. Preoblikovanje živalskih snovi:
 - a) Kožnate vreče in pokrivala.
 - b) Uporaba volne v dobi španske osvojitve.
 - c) Pernati okrasni in pokrivala.

V. Skupinsko-gospodarska kultura

1. Gospodarski ustroj skupinskega lova.
2. Gospodarska uredba velikodružinskih njiv.
3. Pojem posesti in lastnine.

4. Gospodarski pomen skupinskih spopadov in sporov.
5. Razdelitev dela z gospodarskega, družbenega, družinskega in spolnega vidika.
6. Gospodarski pomen skupnostnih preseljevanj.
7. Zamenjevalska trgovina med Gvaranijci.

VI. Družbena kultura

1. Družbeni sloji po starosti , po plemenski pripadnosti, po ujetništvu in po adoptaciji; položaj žene.
2. Medsebojni družabni odnosi: tovarištvo, lovske družbe, družabna nasprotstva, gostoljubnost.
3. Skupinski ustroj: pomen krajevne skupine; federacija krajevnih skupin; osebnost skupinske vasi; krajevni vodniki in šamani; velikoskupinski vodnik in njega pravica do gospodarske in poligamične nadvlade; skupinska stapljanja; skupinska nasprotja in maščevanja.
4. Družbeno nadzorovanje; kaznovanje in maščevanje; prehranjevalni tabuji; vrste verskih, družbenih, spolnih in sorodniških prekrškov.
5. Skupinski strah pred zlohотно magijo.
6. Sorodniška kultura: pojem in slojevaje sorodnikov; matersko in očetovsko pokolenje; bistveni pomen razmerja: brat in svak.

VII. Življenjska kultura

1. Pojem, način in običaji predzakonskega spolnega občevanja; družbene in sorodniške omejitve.
2. Oblikovanje družinskega življenja; exogamija in versko-družbeni predpis; omejitve sorodstvenega značaja; pojem o krvoskrustvu; gospodarsko-skupinski razlogi.
3. Pojem in običaji ob rojstvu otrok; način izpričanja očetovstva; soodgovornost sorodnikov v dobi otrokove laktancije.
4. Običaj inicijacijskega obreda mladeničev; pomen "družbenega" moža.
5. Pomen in običaj pubertetnega obreda mladenk; "žena".
6. Starec - mož - mladenič; stara - mati - žena - mladenka.
7. Pojmovanje smrti in različnih bolezni.
8. Običaji ob smrti otrok, odraslih in šamanov.
9. Pojmovanje življenja: zrno-otrok-kri.

VIII. Razumska kultura

1. Spoznanje narave in naravnih pojavov in idejno tolmačenje.
2. Poznavanje, izkoriščevanje in idejna opredelitev naravnega okrožja rastlinskega, živalskega, fiziološkega, psihološkega in anatomskega značaja.
3. Prenos izkušenj razumskega spoznavanja v ideologijo življenja in moralno zadržanje.

IX. Vojna kultura

1. Način bojevanja; razdelitev plena; osvojitvev "rek".
2. Obredno ljudožrstvo in razvojna stopnja do pogostega endokanibalizma.
3. Vojaški obredni ples in vloga šamana.
4. Način bojevanja Gvaranijcev s Španci v dobi osvojitve.
5. Razmerje do premagancev, osebnih in skupnostnih.

X. Estetična kultura.

1. Glasba in glasbeni instrumenti.
2. Zvočni ritem, pesmi in pripovedovanje legendarnih sporočil.
3. Gibalni ritem in pomen obredno-verskih in lovskih plesov.
4. Dekorativna in plastična umetnost.

XI. Verska kultura

1. Nadnaravna bitja in njih genetično razmerje do naravnega sveta.
2. Pojem o "praočetu"; pojem o "starejšem bratu".
3. Ponadnaravnenje kulturnih učiteljev.
4. Skupinski, družinski in osebni zaščitniki.
5. Demoni in demonske sile in njih genetično razmerje do človeku sovražnih, nepoznanih in nekoristnih pojavov in dogodkov.
6. Nadnaravna bitja kot oblikovalci, spreminjevalci in izdelovalci rastlinskega in živalskega sveta; magični "pre-dobstoječi" svet.
7. Verovanje v predživljenjsko žitje in posmrtno življenje. Dvojnost duše v zvezi z dvojnostnim načelom barv in čutov.

8. Versko hotenje: ponadčlovečenje prednikov in počlovečenje duš prednikov.
9. Iskanje "dežele brez zlá" in posmrtno preizkušnje potujoče duše. Dežela "brezkostja" in "brezkrvnosti" kot življenjski smisel in rešitev pred kataklizmičnimi dogodki.
10. Versko-družbeni in versko-gospodarski obredi.
11. Pojmovanje o obredni nečistosti; pojem o "zmoti"; obred rastlinske hrane, spolne zdržnosti in nelovskega življenja.

XII. Mitološka kultura

1. Legendarni pojmi o stvaritvi sveta in človeka. Velike mitične dobe ptičjega perja, koruze in divjih sadežev.
2. Mitična izročila o vesoljstvu.
3. Velike svetovne nesreče: svetovni požar; svetovni potop; svetovni prepad; svetovni mrk; svetovna megla.
4. Rastlinski in živalski miti; medsebojna odvisnost.
5. Mitični predniki, njih "zmote", njih rešitve.
6. Miti o rojstvu in smrti, o "vročini" in o "mrazu", o rumeni in rdeči barvi.
7. Veliki lovski miti.

XIII. Magična in šamanska kultura.

1. Magija kot sredstvo za oblast nad nepoznanimi silami in nerazumljivimi pojavi.
2. Magično priklicevanje dežja, magično priklicevanje sonca.
3. Zarotovanje demonskih nasprotnikov in nevidnih nosilcev bolezni, smrti in drugih nesreč.
4. Magična zdravljenja.
5. Magični predmeti.
6. Črna magija in zlohотно čarovanje; "oslabljenje" telesa ali duše od sobližnjika.
7. Šaman, njega družbeni, magični in verski značaj, sakralna inicijacija šamana; skupinska predstavitev in sprejem v skupinski- šamanski krog; različne vrste šamanov.

XIV. Bibliografija; 4 etnološke zgodovinske karte; fotografije.

VISITAS

Aquellos días del verano pasado,
 caminando bajo un alto sol hacia la casa de tu hijo
 que te recibe
 con verdadera alegría,
 sonrisas que vienen y manos estrechadas,
 el tiempo retornaba contigo, porque
 tu hijo vive lejos ahora...

El también te visitaba,
 regresaba al hogar,
 y el tiempo retornaba junto a ti
 entrando por la ventana, el antiguo
 mundo abriendo las puertas en el haz de luz,
 sobrevolando la mesa
 donde un niño absorto miraba
 el dibujo de un sol que tiene ojos, nariz y boca.

Tu hijo
 que no puede comprender algo tan simple
 como la caída de las hojas secas
 desde el árbol cubierto de tu jardín,
 retendrá en la retina esos días
 y tus pasos caminando bajo el verano, trayendo de vuelta
 un poco del antiguo hogar,
 una voz del antiguo mundo.

ABORTION

10. Versko-družbeni in versko-gospodarski obredi.
11. Poimovanje o obredni nečistosti; pojmi o "zmoti"; obred rastlinske hrane, spolne zadržanosti in nelovskega življenja.

XII. Mitološka kultura

Na večer hokejske igre se vedno dobimo pred restavracijo The Golden Pancake.

Ponaša se z velikimi izložbenimi okni in s kričavim napisom v rumenem neonu na modrem ozadju. Prav čez cesto Carlton je Maple Leaf Gardens.

Sobota je, tekma se prične pet minut po osmi.

Koj, ko se prerinem iz tunelov podzemske železnice, opazim svoja dva fanta; kaj bi ju ne, za glavo sta večja od drugih, pa še Michaela vidim, na Tomaževih ramenih sedi in vzhičeno krili z rokami.

Dostop do podzemske železnice se mi je vedno zdel kot kraški požiralnik, nocoj bruha kope ljudi.

Različnih starosti so, v vseh mogočih opravah: od temno modre poslovniške s kravato, do scefраниh kavbojk, natrganih ne zaradi revščine ali sile, temveč precizno in natančno, kot veleva zadnja moda. Mlada dekleta so si nadela sviterje s klubsko oznako temno modrega javorjevega lista na belem polju oprsja kot še ramen. Bele rokave, pod komolcem tri modre črte, na hrbtu ime in številka najljubšega igralca.

Množice se vale od vseh koncev, največ jih prihaja z zapadne strani, od ceste Yonge, kjer je podzemska.

Nebo je prav nad strehami oranžno, više zgoraj pa vijoličaste barve.

V oktobru smo, sonce zaide že po sedmi in vsepovsod se spreletava zrelo javorjevo listje.

Ljudje se usipajo iz vagonov cestne železnice, iz naročenih posebnih avtobusov, iz taksijev, iz zasebnih avtomobilov, katerih vozniki zdaj skrbje za prostor na parkirišču.

Po pločnikih kriče prodajalci hrenovk, na žaru pečenih klobas s kuhanim zeljem, mehiških taccos z nadevom pekoče paprike, popraženih prest, osoljenih lešnikov in popcorna.

Vsak hvali svojo robo.

Najglasnejši so prodajalci vstopnic, prav pod nos ti jih silijo.

"I got tickets, - blues, reds⁽¹⁾, who wants golds, I got golds, who need singles? I got singles, hey, sir - do you need a pair of reds, sir, eh, sir, tickets, tickets..."

Scalpers⁽²⁾ dobe vstopnice Bog sam ve kje in jih potem prav pred tekmo poskušajo vnovčiti za dvojno, tudi petkratno ceno.

Od tekmeča zavisi: Montreal Canadiens, New York Rangers, tudi Calgary Flames ali Boston Bruins prinesejo najvišjo ceno.

Množica se zgoščuje, komaj se prinem do fantov.

"Hello, grandpa, how're you?" se smeje Michael in me objame. Roke ima mastne od hrenovke, obrazček opacan s čokolado.

"Zmagali bomo, kajne, grandpa, nocoj bo zmaga naša! Maple Leafs are the bestest!" pravi po otroško.

The bestest!

"Maple Leafs are the good guys!"

"Right on!" ga poboža mlado dekle.

Michael je močan za šestletnega fantiča, večno je nasmejan, celo v šolo gre rad, mi zaupa Tomaž.

Michael stika po mojih žepih. Koj najde zavojček prest, krompirčkov in čokoladnih bombonov.

"Pusti to, za tekmo je, za prvi odmor!" pa Michael le smukne bombon ali dva.

Michael rad pove, da ni več le šest let star, temveč šest in pol, da jih bo na pomlad že sedem.

V tisti dobi otroštva je, ko je ves svet razdeljen na dobro in zlo kot v pravljici, saj biti šest ali sedem let star je res pravljichen čas.

Maple Leafs are the good guys!

The good guys and the bad guys! Vse je ali belo ali črno.

⁽¹⁾ Golds, reds, blues, greys so barve sedežev v areni. Najdražje vstopnice so 'golds', ker so najbližje ledu.

⁽²⁾ Scalpers: slang, izvira iz besede scalp: koža z lasmi na vrhu glave, tudi indijanska bojna trofeja.

Ne zavedaš se takrat, niti ne veš, da črna ali bela barva nista barvi, da so vse lepe barve nekje v sredini palete, ki nikdar ni kvadratna ali pravokotne oblike, temveč zaokrožena ali krivuljasta, tudi okrogla, kot je vse v življenju. Da v naravi ni najti ravne črte, prav tako ne na človeškem telesu ali obrazu, niti ne na nebu polnih oblakov.

Premica je izum človeka, da z njo meri stvari in pojave, ki pa so že izza vsega postanka okrogli.

Torej! Indians are bad guys, cowboys are good guys. The cops⁽³⁾ are good guys, the gangsters are bad guys. Catholics are good guys, Protestants are bad guys! Tudi v vojni je treba svet zožiti na otroško pojmovanje.

Previdno prečkamo pločnik, si utiramo pot čez cesto Carlton, zagačeno z vozili in navdušeno publiko. Celo policist na velikem konju kaže prijazen obraz.

Zdaj smo pod železnim baldahinom pri glavnem vhodu. Na treh straneh je osvetljen napis: TONIGHT: DALLAS STARS, 8.05 PM.

"To so bivši "Minnesota North Stars!" se oglasi Tomaž. "V Texasu žanjejo večji uspeh!"

"Veš, da je ta naš stadion že nad šestdeset let star?" me vpraša Teddy. "Dogradili so ga sredi najhujše krize že leta 1931. Fasada je stilno Art Decco, kaj ni tako, dad?"

"Res je! Zaščiten je, ne smejo ga prezidati ali podreti! Je pa za današnji Toronto premajhen, tistih nekaj nad 16.000 sedežev ni več dovolj.

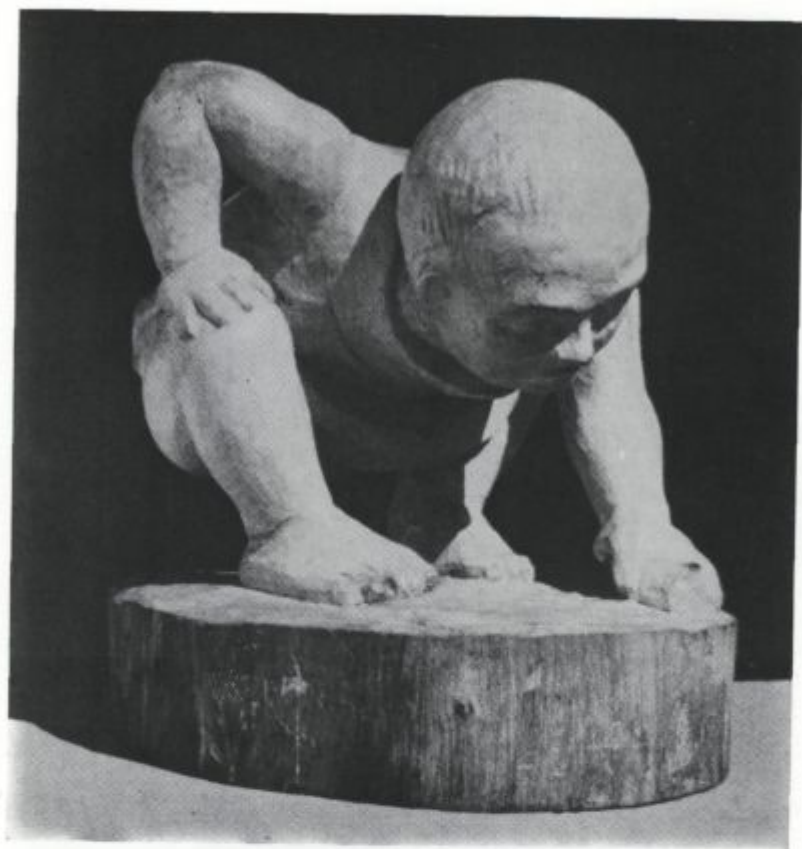
Vsi vhodi se zde zamašeni. Prav po polževo se premikamo po hodniku do kontrole, kjer oddamo pol vstopnice. Potem počasi mimo, v stene vzdanih, stojnic, prodajalnic spominkov in uniform klubov, ki igrajo v nacionalni ligi, do zbiralne avle in hodnikov, kjer so stare, tudi že orumenele fotografije igralcev izza let, ko so bili Maple Leafs večkratni zmagovalci pokala Stanley!

Stanley Cup, our Holy Grail!⁽⁴⁾

Ob fotografijah se vrsta ustavi, čeprav smo jih že nešteto-krat videli, toda to so naši heroji, del naše kulture in zgodovine.

⁽³⁾ Cops: slang, policist

⁽⁴⁾ Holy Grail: po srednjeveški legendi skleda, katero je Jezus uporabil pri zadnji večerji in jo v Anglijo prinesel Jožef iz Arimateje. Tam so jo zaman poskušali najti različni vitezi skozi stoletja.

Ivan Bukovec: Ravnovesje - les.

Ivan Bukovec: Torzo - les.

Syl Apps, Busher Jackson, the kid line, George Armstrong, Red Kelly, Ted Kennedy, Turk Broda, Frank Mahovlich, Pete Stankowski, Terry Sawchuk, Daryl Sittler, Charlie Conacher!

"Ti resnično ljubiš ta stadion!" me objame okoli ramen Teddy.

"Res, že od onih prvih let tu v Torontu, ko sem bil mnogokrat sam, pa našel tolažbo in optimizem prav tu, zaradi hokeja!"

In tu smo zdaj tri kanadske generacije slovenskega porekla, zaljubljeni v igro, ki nas povezuje z milijoni prebivalcev te neskončne dežele.

Hokej je kanadska igra, je zapisal v svojih spominih slavni vratar Ken Dryden"

'Hokey is Canada's game. It may also be Canada's national theatre. On its frozen stage, each night the stuff of life is played out: ambition, hope, pride and fear, love and friendship, the fight for honour for city, team, each other, themselves. Like the bearpits in Shakespeare's time, we attend hockey games as our popular theatre. It is a place where the monumental themes of Canadian life are played out - English and French, East and West, Canada and the U.S., Canada and the world, the timeless tensions of commerce and culture, our struggle to survive and civilize winter.'

Že, že, Kanadčani prisluhnemo, ko pride čas zimske olimpijade ali svetovna prvenstva. Lepo se nam zdi, ponosni smo, če nam pade zlata ali srebrna medalja, Evropejci pa ne vedo, da je to čas izločitvenih tekem za najpomembnejšo hokejsko trofejo na svetu: THE STANLEY CUP! Zato se udeleže olimpijskega in svetovnega prvenstva le tisti igralci, katerih klubi niso napredovali v play-offs.

Svoj čas je bilo šest klubov, potem dvanajst. Zdaj se 26 klubov, osem kanadskih in 18 ameriških, bori za čast biti v finalu.

84 iger v eni sami sezoni odigra klub, prepotuje tisoče milj, preden se začne odločilni boj za pokal!

Za igranje kanadskega hokeja je potreben pogum, znanje, moč kot še vztrajnost in zagrizenost!

Stopimo na pomične stopnice v prvo, potem v drugo nadstropje.

Uniformirano dekle nas usmeri na prvi balkon, kjer najdemo svoje sedeže.

Visoko nad ledom smo, Michael se z obema rokama oklene očeta. Končno le pogleda ob ograji daleč navzdol, kos čokolade ga končno umiri.

"Ej, ej, kaj pa je to" se ozira proti stropu, s katerega na tankih žicah visi enajst praporov.

Prapori so beli s temno modrimi insignijami kluba: Maple Leafs, Stanley Cup Champions. Zadnja letnica je 1967.

"We're going to win again!" pravi Michael, odgrizne debel kos čokolade in nas vsakega posebej pogleda v potrdilo.

"Seveda bomo!"

"Letos?"

"Mogoče še letos!"

"You'll see, this year!"

Right daddy? Right, uncle Ted? Right, Grandpa?

Vsi mu prikimamo.

Michael igra hokej v posebni otroški ligi.

Tomaž pa s prijatelji dvakrat, tudi po trikrat tedensko v eni nešteti torontskih aren.

Areno so zatemnili.

Po ledu se spreletavajo krogi in razpotegnjene elipse žarometov. Kot nočni metulji. Z nemirnimi krili tipajo po stenah, božajo obraze gledalcev hipno in bežno, da se zazde kot obličja iz strganega filma, kot prikaz iz nemirnih sanj sredi potne noči.

Zdaj si vsi krogi podajo roke, kot veseli otroci po šoli. Strnejo se, se ožijo, dokler se ne zgošte v eno samo žarečo piko prav sredi ledu.

V stadion prikoraka oddelek kanadsko škotskega regimenta 48th Highlanders v polni uniformi, s ceremonialnimi prapori, z ogromnimi kučmami na glavah, s prazničnimi tartani preko ramen, s piščalmi, z bobni in dudami.

Melodija izpeva ponos, korak Škotov zanos in železno disciplino ki je svojčas strnila potomce nasprotujočih se klanov v narodno enoto, da je za vselej odbila albionsko napadalnost in zaničevanje.

Aplavz je oglušljiv. Ko odkorakajo, zapoje solistka najprej ameriško, potem našo narodno himno. Poje brez spremljave s pomočjo mikrofona. Tudi ona je deležna aplavza.

Predstavijo igralce, sodnika in tekma se prične.

Dallas Stars napadejo prvi.

"Here they come, the bad guys!" kriči Michael.

Dallas zabije prvi gol, Michaela držimo s šestimi rokami, da se ne prevrne čez ograjo. Ob odmoru je rezultat 1:1 in Michael se umiri, predvsem zaradi krompirčka in vroče klobase.

Ko se vračamo na sedeže, mi šepne.

Grandpa, tisti dve puncu, prav za tvojim sedežem nista nič ploskali, ko smo zabili gol. Za igro jima ni, ves čas le govorita."

"Morda se imata kaj važnega za pomenit."

"Med hokejsko igro?? Boys would never do that!"

Po drugem odmoru je rezultat 2:1.

"We're winning, grandpa! We're the good guys!"

Michael se ves čas ozira in opazuje dekleti.

Tekma se zaostri, 3:1 je, potem 5:3! Konča se z zmago.

"6:3 for the good guys!" ploska in skače po sedežih Michael.

Pri oblačenju se ozrem.

Tistih deklet ni več.

Pozno je, vendar se odločimo za kavo in apple pie⁽⁵⁾. Restavracija Frans, tristo korakov od stadiona na cesti College slovi po vsem downtownu po tej sladici.

"Apple pie s sladoledom in čokoladnim oblivom, za vse štiri," naroči Tomaž.

"Naj vam pie pogrejem?" je prijazna natakarcica. "Seveda, seveda."

Michael si mane oči. Že ob devetih bi moral biti v postelji.

"Meni pa coca-colo, kave jaz ne pijem."

"Že dobro," se smeje natakarcica.

"Pa veliko sladoleda zame, prosim!" naroči vnuček.

Apple pie je odličn, gorak, skoraj vroč, kiselkast okus jabolk je po mojem okusu. Obliv prijetno diši po cimetu in žebicah, sladoled po vaniliji.

Michael je hitro, glasno cmoka, se oblizuje. Kar naenkrat pa s polnimi usti vpraša:

"Daddy, - What's, - what's an abortion?"

⁽⁵⁾ Apple pie: Tipično ameriška, neke vrste pita s skorijo.

Spogledamo se, Tomažu padejo vilice iz rok.

"Michael, - kaj pa je to? Kje si to slišal?"

"Tam v areni nocoj! Med hokejem, med tekmo, prav tam!" pravi Michael.

Potem se obrne k meni v pomoč.

"Grandpa, saj se spomniš tistih dveh punc, prav za nami sta sedeli!"

"Že vem, - ves čas sta med tekmo govorili, tudi jokali sta, posebno še ona v rdeči obleki, spomnim se, res!"

"Kako to, da sta jokali, ko smo pa zmagali?" se čudi Michael in pogoltne kepo sladoleda.

"Fantje nikoli ne jokajo, kaj grandpa?"

"Michael, eat your pie" je jezen Tomaž.

Michael odloži žličko, odrine krožnik.

"Grandpa, ti mi povej, prosim. Zakaj sta tisti dekleti jokali, čemu sta to rekli?"

"Dragi moj Michael, ko boš večji, ti bom povedal, zdaj pa pridno končaj svoj sladoled! O.K.?"

"O.K., Grandpa! O.K.!"

Mane si rdeče oči, zeha, glava mu leze na krožnik.

Je bil dober tvoj pie?" ga podreza natararica.

"Hmnn, pa še kako! Tako lepo sladek in dober, kot, kot!" -glava mu kinka, oči težke-, "tako sladak kot življenje, kot hokej!" prida s nasmeškom, skozi rdeče priprte oči.

Pláčamo.

Michael zdaj spi.

Tomaž si ga zadega na ramo.

Poslovimo se.

"What a nice boy! Good night, Michael!" se nasmehne natararica in ga poboža po laseh.

Pospravi krožnike, skodelice, pribor.

"Kaj vse otroci te dni slišijo, kaj vse poberejo!" reče pod sapo.

Ozre se, da ne bi kdo mislil, da govori sama s seboj.

Potem z vlažno krpo večče obriše stole in mizo.

Decembra 1993.

Na tmeim obzorju
 nohene misli,
 a zenice polne zlata.
 Nebo žari,
 neboški kres za goro gorí.

V srcu pa, kot ob slovesu,
 želja tli.
 Ni je moč razumeti,
 ne sme se razodeti.

Slovo podaja
 jutranji zarj rokd,
 boječe tupa v temo.

Sanje se eno pomladi
 še enkrat biti mlad.

SLOVO

Rdeče sonce pada,
 za zastor večera se skriva,
 ranjeno omaguje
 na smrt dneva.
 Vedno večje gorí,
 izgoreva,
 vedno groznejše
 izdihuje.

Beži, beži iz tega dneva,
 kjer ni milosti božje
 za sape puščavskih vetrov.
 Iz zlega.

Uboga bit niha,
 koleba.
 Ni znaka na nebu!
 Ni upa v galebu;
 letí v krvavo slovo.

Težka noč nas oblega.

O, SONCE!

Otopelost in noč...
 Tipanje v nič,
 beseda je ob moč,
 le up išče luč.

OKNO

Okno v zavesah gorí, gorí,
ves zahod je žaromet,
slepí.

Topoli v vetru
gon in mlin,
ki melje zrcala
večnosti
in obzorja.

Nekje se Kihot strašno borí
z ujedami na veter.

Dajmo se, dajmo,
spopadimo se
s pošastmi na veter.
Predajmo se burji,
ki vid bistrí.
Saj brije že
v prihodnosti.

VESOLJSKI ZLATNIK

je zdrknil za zeleno obalo;
žolti zastor slovesa
zakriva igro ogledala in sence.
Goreči up je utonil
v daljnih ozarah
prihodnosti.

Zdaj vstajajo slutnje
iz skrivnih obrežij
samote.
Ob luninem srebru
lajež pada v brezno
sanjskih dalj.

Noč raste v srcu
kot senca
poslednjih reči.

VSE MOLČI

Na širnem obzorju
nobene misli,
a zenice polne zlata.
Nebo žari,
nebeški kres za goro gorí.

V srcu pa, kot ob slovesu,
želja tlí.
Ni je moč razumeti,
ne sme se razodeti.

Slovo podaja
jutranji zarji rokó,
boječé tipa v temo.

Sanja še eno pomlad:
še enkrat biti mlad.

BITI

Biti v zavesti sebe,
vsemirja;
živeti v utripu krvi
in smeje misli;
motriti pot za seboj -
in še čez -
v noč nebiti;
strmeti v obzorje;
meriti čas
iz nečasnosti hipa;
želeti dotik barve
in pesmi
in žametne lakti.

Biti v svet, hrepeneti,
šepetati v val skrivnosti
še za en dih,
še za en stih;
da se božja zamisel
nastani v srcu,
razcvetiti v zavesti -
biti.

Okno v zavesah gorl, gorl,
 ves zahod je zaromet,
 slepi.

Topoli v vetri
 gon in talin,
 ki meje zrcala
 večnosti
 in obzorja.

ŠTIRIDESET LET USTANOVITVE SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE

Slovenska kulturna akcija je zrasla iz protikomunistične emigracije, ki je v glavnem leta 1945 zapustila svojo rodno domovino, ker je vedela, da ji v takratnem sistemu niso zagotovljeni niti minimalni pogoji za človeka vredno življenje in delovanje po splošno človeških in posebej še po krščanskih načelih. V štiridesetletnem obstoju je SKA ostala zvesta tej emigrantski skupnosti, za katere neločljiv del se ima in kateri hoče prvenstveno tudi služiti. To pa ne pomeni, da bi organizacija omejevala svoje članstvo le na emigrante. V njej najdejo prostor zamejski Slovenci in pod istimi pogoji more pri SKA sodelovati tudi kateri koli v domovini bivajoč kulturni delavec.

Akcija —delovanje— skupine ljudi, ki so se zbrali pri Slovenski kulturni akciji za kulturno ustvarjalno delo v povojni politični emigraciji in v zamejstvu ima svoje korenine še v domovini. Njeni začetki segajo v čas kulturnega molka v Sloveniji; delo z namenom oblikovanja novega slovenstva je bilo leta 1945 prenešeno v begunska taborišča, pozneje pa v naseljitvene dežele. Akcija (SKA) je svojsko in izrazito razvijanje idealov tradicije in spoštovanja slovenske kulture v zemljah sveta — izrazitost, ki je večkrat podobna tisti, ki so jo dosegli pionirji slovenskega duha v raznih dobah: Trubarjevi, Prešernovi, Cankarjevi... V pričujočem poročilu je prikazano akcijsko delovanje v prvem, ustanovnem letu; pozneje, v teku časa in ob različnih notranjih in zunanjih dejavnikih se je Akcija —zapisano z veliko začetnico, ki naj poudari prvotni zagon—spreminjala v normalno organizacijsko delovanje, ki pa ima prav v tej normalnosti, odmaknjeni od prvotnega zagona, možnost za daljše preživetje. Formalno se zgodovina Slovenske kulturne akcije začne, ko se je skupina kulturnih delavcev v Buenos Airesu odločila povezati se v društvo, v obsegu katerega bi mogli nadaljevati tradicijo katoliške kulturne smeri v nekem višjem, estetsko zahtevnem in modernem konceptu.

Po začetnih členih dokončno redaktiranih pravil, ki so bila sprejeta na Občnem zboru 22. marca 1969, je Slovenska kulturna akcija organizacija slovenskih zamejskih in zdomskih kulturnih delavcev, ki žele z ustvarjalnim in posredovalnim delom pomagati pri ustvarjanju in širjenju kulturnih vrednot, posebno slovenskih.

Organizacija ima značaj društva z osebnim članstvom. Njeno poslanstvo pa presega okvir članske skupnosti in je usmerjeno v ves slovenski, pa tudi ostali svet.

Idejni temelj organizacije je naravni etični zakon, potrjen in izpopolnjen po krščaskem svetovnem nazoru.

Namen organizacije je pospeševanje slovenske kulture ob skrbi za duhovno vraščanje slovenstva v ostalo kulturnost človeštva. Zato:

- a) Pobuja delovanje slovenskih kulturnih delavcev.
- b) Posreduje slovenske in splošnokulturne vrednote.
- c) Raziskuje temelje slovenske narodne samobitnosti.
- č) Širi in uveljavlja slovensko kulturo v svetu.
- d) Pospešuje stike s slovenskimi in drugorodnimi kulturnimi delavci.

Organizacija ima sedež v Buenos Airesu, v Argentini.

Redni člani se združujejo v naslednjih odsekih: filozofski, glasbeni, gledališki, likovni, literarni, teološki in zgodovinski. Odbor organizacije, ki ga sestavljajo predsednik, podpredsednik, tajnik, blagajnik in vodje odsekov, pa more ustanoviti nove odseke, ki jih potrdi občni zbor.

Slovenska kulturna akcija izdaja splošnokulturno revijo Meddobje v uredništvu konzorcija; organizacijsko in propagandno glasilo Glas Slovenske kulturne akcije in knjižne zbirke; odbor skrbi tudi za predavanja in druge kulturne prireditve.

Ta organizacija je povezovala in še povezuje mnoge slovenske ustvarjalce v povojnih desetletjih. Bili so drug drugemu v spodbudo in, kljub morebitnim različnim pogledom, v delovno oporo. V tem pogledu so važna imena članov, ki so ustvarili to Akcijo. V simbolično literarnem jeziku bi dejal, da so nas na poti skozi zunanji svet obiskali angeli delivci lepote in misli, besede in podobe. In naš svet je postal smiseln in pomemben. Prinesli so ustvarjalni zanos, delali čudeže v božanskem navdihu slovenskega duha in besede v tujini. Potem se je zgodilo, da so v

teku časa in zorenja drug za drugim odšli, se oddaljili, umaknili. Iz spoštovanja do tistih mož naj v tem poglavju zgodovine njihovega dela prikažem dogodke, ki so v vročem buenos-aireskem poletju leta 1954 pripeljali do ustanovitve Slovenske kulturne akcije. Zapisati hočem imena in dejanja, saj je bil vsak član te skupine na svoj način edinstven.

Bili smo sredi "meddobja" — spomin preleti desetletja in se ustavi v pomladi leta 1953, ko se je v oktobru ali novembru srečal Ruda Jurčec v daljšem razgovoru z Ladislavom Lenčkom. Pri Delovnem občestvu za Slovnski katoliški institut, ki je že od leta 1951 izdajal znanstveno-literarno revijo Vrednote, so prišli v težave glede naročnikov; ni bilo zadosti zanimanja med tistimi, ki bi obstoj revije mogli podpreti z mecenskimi darovi. Zvedelo pa se je, da misli Lado Lenček na ustanovitev družinske revije in Ruda Jurčec —član DOSKIja— je skušal priti z njim v stik, da bi v tej zadevi našla možnost tudi za ohranitev revije Vrednote. Sestala sta se nekje v mestu Buenos Aires, vendar je Lenček takoj razvil novo in izvirno misel za izvedbo širšega kulturnega programa. Vprašanje revije je bilo trenutno odloženo, sledili pa so razgovori za ustanovitev društva, ki naj bi zajelo kulturno življenje v vsem prostoru slovenskega zdomstva in zamejstva. in tako je v začetku februarja 1954 razposlal pripravljalni odbor, v katerem je bil poleg dr. Ignacija Lenčka in Ladislava Lenčka še prof. Alojzij Geržinič, posebno vabilo naslednjim kulturnim delavcem, ki so tako rekoč prvi in ustanovni člani SKA: Ruda Jurčec, Marjan Marolt, Julij Savelli, Zorko Simčič, Milan Komar, Stanko Kociper, Bara Remec, France Ahčin, Nikolaj Jeločnik, France Papež, Jože Osana, Pavle Verbic, Jože Krivec in Marjan Willenpart. Dr. Tine Debeljak je bil v tistem času zaposlen v notranjosti dežele. Tekst vabila je naslednji:

"Spoštovani gospod! Kot odličnega kulturnega delavca Vas vabimo na razgovor o organizaciji našega kulturnega dela. Naš namen je, postaviti mu zanesljivo tvorno podlago, odtod pa poživiti in dvigniti vsa področja duhovnega ustvarjanja. V ta okvir spadajo: izdajanje kulturne revije z znanstveno umetniškim zbornikom, knjižna založba, kvalitetne prireditve. Važno je, da sodeluje večina ljudi, ki čuti v sebi kulturno poslanstvo. Sestali se bomo dne 20. t.m. ob 16 uri na Granaderos 61. Za osnovo razgovora bo prikazan že precej izdelan načrt kulturne organizacije, način dela, sredstev itd. Razgovor naj mu da končno obliko."

Bil je soparen poletni dan, sobota 20. februarja 1954. Na sklicani ustanovni sestanek za Slovenski kulturni klub v Buenos Airesu —tako je bilo nameravano društvo začasno poimenovano— so se zbrali ob 18 uri v prostorih Slovenske socialno gospodarske pisarne na ulici Granaderos 61, poleg Ladislava Lenčka in Alojzija Geržiniča še naslednji: Ruda Jurčec, Marjan Marolt, Julij Savelli, Pavle Verbic, Jože Krivec, France Ahčin, Nikolaj Jeločnik in Marjan Willenpart. Od povabljenih niso prišli torej Stanko Kociper, Milan Komar, Jože Osana, Bara Remec, Zorko Simčič, Ignacij Lenček in France Papež.

Ladislav Lenček je po pozdravu navzočih naprosil Alojzija Geržiniča naj utemelji potrebo nove kulturne družbe. Ta je podal pregled kulturnega stanja v Argentini in v ostalem zdomstvu, ki ni na višini kot bi lahko bilo. Zato je potrebna organizacija, ki naj bi družila umetnostne ustvarjalce, kritike in znanstvenike, jih idejno in filozofsko usmerjala ter jamčila ustvarjalno svobodo in možnost razvoja. Zahteva po kvaliteti mora biti osnovno vodilo, bližnji namen družbe pa je izdajanje umetnostno literarne in poljudno znanstvene revije, v kateri bi imele mesto vse umetnostne panoge z različnimi stvaritvami in kritičnimi ocenami. Sledilo bo tudi izdajanje Vrednot, ki so začasno prenehale ter izdajanje knjig. Posebno poglavje uvodne ekspozicije je bilo prirejanje kvalitetnih večerov. Ladislav Lenček je zatem prebral osnutek pravil in podal predloge o programu bližnjih kulturnih večerov in drugih prireditev ter o finančnih možnostih. Geržinič pa je vprašal vsakega od navzočih, ali se strinja s tem, kar je bilo povedano; v glavnem so bili vsi soglasni o nujnosti organiziranega kulturnega dela. Nekateri so izrazili misli in želje, ki naj jih bodoči odbor upošteva. Bil je trenutek formalnega rojstva organizacije, ki je dobila ime Slovenska kulturna akcija, v globljem pa je tisti trenutek pomenil začetek tolikega snovanja, ustvarjalnega optimizma in zagona in transcendentno afirmacijo slovenstva v tujih zemljah. Pri tem je bila poglobitna naloga Akcije v njenem založniškem delu, v izdajanju slovenskih knjig, predvsem izvirnih, ter izdajanju revije, ki je dobila ime Meddobje. V nekaterih obdobjih bolj, v drugih manj, je igral važno vlogo tudi Glas SKA, ki je že od ustanovitve izčrpno poročal o slovenskem kulturnem delu v tujini.

Na ustanovnem sestanku —bila je že noč, jasna in topla, z vstajajočim južnim križem— je bil končno izvoljen za predsednika nove družbe Ruda Jurčec, za prvega in drugega podpredsed-

nika Tine Debeljak in Alojzij Geržinič, za tajnika umetnostni zgodovinar Marijan Marolt in za blagajnika Ladislav Lenček. Tajnik naj bo obenem pisarniški uradnik. Za vodstvo filozofsko-usmerjevalnega krožka bo naprošen dr. Ignacij Lenček, za vodjo leposlovnega krožka je bil izvoljen Zorko Simčič, likovnega Franc Ahčin, glasbenega dr. Julij Savelli, gledališkega Marijan Willenpart. Določita se tudi kot svetovalca likovnega krožka Marijan Marolt in gledališkega Nikolaj Jeločnik. (Podatki o prvem sestanku Kulturne akcije so povzeti iz "Poročila o ustanovnem sestanku za Slovenski kulturni klub v Buenos Airesu, ki sta ga sklicala za dan 20.2.54 ob 18. uri v prostorih Slovenske socialno-gospodarske pisarne, Granaderos 61, č. Lado Lenček C.M. in Alojzij Geržinič.")

Misel Akcije je naletela na navdušen odziv pri kulturnih delavcih v vseh svobodnih deželah, kjer prebivajo naši ljudje. Tudi odziv pri občinstvu je bil velik. Takrat se je začelo: večeri in prireditve, pripravljanje knjig, oblikovanje besed in podob. Poslušali smo slovensko pesem in zavzeti igralci so pripravili mnoge odrske umetnine, recitirali Prešerna, Cankarja, Župančiča, Balantiča. Sem so prihajali predavatelji od vsepovsod in ob večerih razvijali svoje misli in spoznanja. Ustanovitev Akcije je imela namen, da uveljavlja slovenskega duha na kulturnem polju in tako ohranja našega človeka v tujini, ki bo vzdržal toliko časa, dokler bo imel in bral slovensko knjigo in živel iz slovenske kulturne tradicije. Zapišem besede Marijana Marolta, tajnika ustanove: "Ustvarjalci SKA naj se zavedajo, da ne delajo samo za pet tisoč tukajšnjih novih naseljencev, tudi ne samo za nekaj stotisoč zamejskih Slovencev, ampak za vse slovenstvo v sedanjem in bodočih rodovih." Iz Ameriške domovine pa je stavek iz poročila o prvem zvezku Meddobja, ki ga je napisal Karel Mauser: "Slovenska emigracija bo v svetu pomenila samo toliko, v kolikor bo mogla svetu prikazati svoje kulturno delo." Stavek bi lahko oblikoval tudi: Slovenska emigracija bo za slovenstvo pomenila toliko, v kolikor bo mogla nuditi slovenski kulturi svoj poseben prispevek kulturne ustvarjalnosti.

— — —

Na bregove široke pragozdniške reke vdirajo v poletjih vroči vetrovi iz Urugvaja in se nedaleč od Buenos Airesa izgublajo na Atlantiku; v širjave mesta "dobrih vetrov" pa prihaja iz severnih krajev tudi zrak, nasičen z vonjem evkaliptov, grmičastih

jasminov in visokih lilastih jacarandajev, medtem ko se na starih, zapuščenih posestvih v bregovih nad reko belijo dehteči cvetovi kolonialnih magnolij.

V takih dneh poletne žarine sem hodil iz severnega predmestja k stari reki, posedal po njenih obrežjih, poslušal razgrete utripe časa in se nato spuščal v vodo, ki se je vsa presvetljena stikala z daljnim obzorjem. Tisoči ljudi —ves nižji in srednji sloj— ki niso mogli na letovanje na atlantske plaže, so se zgrinjali po bregovih San Isidra, Olivosa, Martineza, ob reki, ki takrat —pred desetletji— še ni bila nevarno okužena. Danes so se tisti kraji močno spremenili, malokdo se podaja v vodo in tudi sonce je vsako leto, dejal bi, večje in njegovi žarki nevarnejši. Že nekaj let nisem bil v tistem prvinskem goščavju in na peščinah, kjer sem nekoč prebil mnoge dneve poletja. V spominu na tisti čas —minevali so zadnji vroči dnevi poletnega marca— pa mi ne bo zbledel dan, ko sem srečal na stezi med obrečnim rastlinjem in peščinami, nedaleč od živžava kopalcev, nekoliko starejšega gospoda, moža petdesetih let, ki je z revijo v roki hodil počasi, rekel bi, previdno, med drevjem in zelenjem. Poznal sem ga, bil je Ruda Jurčec — v prejšnjih letih sem ga večkrat srečal v prostorih Društva Slovencev, na ustanovnem občnem zboru Kulturne akcije, sredi februarja, leta 1954, pa je bil izvoljen za predsednika novega društva. Živel je nedaleč od tu, v kraju Belgrano, kjer je imela njegova žena zlatarno. Pozdravil sem ga — dejal je, da pride večkrat na ta obrečni kraj; nek poseben sprehod... Pokazal mi je skupino belih cvetov, podobnih našim zvončkom, le da so cvetne čaše obrnjene navzgor, proti soncu. "Glejte," je dejal z občutkom, "samo ob reki rastejo, globoko v vlažnem pesku so njih gomolji. Zame so podoba slovenske pomladi." Sklonil sem se in hotel utrgati snežno beli cvet, pa me je odvrnil: "Pustite, takoj bi zvenel —to so vodne rože, ne zdržijo dolgo brez korenine." —Zamislil se je za trenutek, nato pa dodal primero za pravkar ustanovljeno Akcijo: "Naša kulturna ustanova je korenina za nas — se vam ne zdi? Iz nje bomo živelii... še dolgo." Umolknil je za trenutek ko da bi zbiral misli — takšen je bil skoraj vedno v pogovoru. "V izseljenskem občestvu nam mora biti skrb in ljubezen za kulturno delo na prvem mestu... Naša organizacija, naše publikacije in kulturni večeri so nam neke vrste zagotovilo, da smo družina ljudi, ki vedo, da se njih pot v izseljenstvu ni zaključila."

Še sva govorila o času in o tem, kako vzdržati in ne zapasti v otopelost. Poslušal sem ga, ki mu je kulturno delo v zdomstvu

vedno bolj postajalo življenjski cilj. In , kakor njemu, tudi mnogim drugim. Nato se je poslovil z nasmehom in z njemu spet tako lastnim pogledom v dalj.

— — —

Poudariti je treba, da Akcija vsaj do izstopa Truhlarja in Vodeba v letu 1965, pa do leta 1969, ko so izstopili nekateri drugi člani, ni bila politično pogojena; delali bi krivico mnogim članom in ustvarjalcem, če bi gledali društvo, kljub različnim osebnim pogledom vsakega posameznika, kot nekako vozlišče kulturno političnih tendenc. V smislu pravil je bilo poudarjeno, da Slov. kult. akcija nima političnega in še manj strankarskega značaja; njen idejni temelj je naravni etični zakon, izpopolnjen po krščanskem svetovnem nazoru. Na kulturnem področju pa priznava možnost in upravičenost zdravega in plodnega pluralizma. Res pa je, da so nekateri krogi kazali nezaupanje, ki je prišlo do izraza zlasti v vprašanju, zakaj se nova družba ne priključi kateri že obstoječih organizacij kot njen kulturni odsek. Tako je že 27. marca 1954 pismeno sporočil dr. Julij Savelli: "Ker Društvo Slovencev priznavam kot nespornega predstavnika vsega slovenskega življenja v Argentini, vljudno prosim odbor SKA, da sprejme mojo ostavko na mesto odbornika in voditelja glasbenega odseka." Tudi pisatelj Jože Krivec se je že zgodaj oddaljil od Akcije — vrnil se je šele, na povabilo T. Debeljaka, mnogo pozneje. Društvo Slovencev pa je 30. marca poslalo naslednji dopis: "Odbor Društva Slovencev je mnenja, da je sedaj potreben skupen posvet in dogovor vsaj s pomembnejšimi slovenskimi kulturnimi organizacijami in ustanovami kakor so poleg Društva Slovencev še uredništvo Svobodne Slovenije, Duhovnega življenja, Slovenske besede, Balantičeve družine, pevskega zbora Gallus in gledaliških odrov. Samo v odkritem in složnem sodelovanju naših kulturnih organizacij in društev vidimo napredek in zajamčen obstoj teh društev in tudi kulturni napredek naše slovenske skupnosti - Predsednik: A. Mozetič; tajnik: F. Pernišek." Vendar pa je bil že začetni program Akcije takšen, da je presegal delovni načrt katere koli druge politične ali kulturne ustanove. Na občnem zboru SKA dne 21. aprila 1956 je predsednik Ruda Jurčec poročal: "Z našim nastopom nismo nikogar spodrinili, nismo mogli prevzeti naloge nobeni že obstoječi organizaciji ali ustanovi. Ves naš dosedanji razvoj je pokazal, da ni naše delo izzvalo nobenih ovir ali zastoja drugod — kdor je delal poprej

že kje drugod, je lahko to delo mirno nadaljeval in ga tudi dobro izvedel. Naši člani, ki živijo v drugih državah po svetu, so se tudi brez motenj vključili v naše odseke in delo. Iz vsega tega je nastalo oživljeno kulturno delo, ki je bilo deležno javnega priznanja."

Zagon, ki se je začel z ustanovitvijo Slovenske kulturne akcije, je že v prvem letu dosegel svoj vrh. Prva prireditev je bil umetniški večer v aprilu 1954. Odziv je bil izredno lep in je bilo mogoče ugotoviti, da je v zdomstvu dovolj dobre volje in sil za resno in vrednostno kulturno delo. V svojem nagovoru je predsednik Jurčec dejal: "Ne bi si upal trditi, da smo samo še emigracija. Potek dogodkov, ki smo jim priča, nas vedno bolj spravlja v tesnobo razmerja z narodom, ki živi na domači grudi. Blagrujemo ga, obenem pa se tresemo za njegovo usodo, saj je po pesnikovih besedah postavljen v osrčje Evrope." Sicer pa je bil Jurčec kot tisti Kitajec, ki je na svojem riževem nasadu vse življenje lovil metulje.

Ob ustanovitvi je imela Akcija tri vrste članstva: ustvarjalno (aktivno), redno (pasivno) in izredno (mecen). V začetnih dneh je obsegal —po poročilu o 1. in 2. seji odbora, 6 in 27. marca 1954—seznam prve (aktivne) vrste članstva naslednje ustvarjalce:

Filozofski odsek - vodja dr. Lenček Ignacij (Bs. As.); člani: dr. Ahčin Ivan (BA), dr. Brumen Vinko (BA), dr. Gnidovec Franc (BA), dr. Kukovica Alojzij (BA), dr. Komar Milan (BA), Fink Božidar (BA), Papež France (BA), Glavač France (BA), dr. Vodopivec Janez (Rim).

Leposlovni odsek - vodja Simčič Zorko (BA); člani: dr. Debeljak Tine (BA), dr. Kociper Stanko (BA), dr. Krivec Jože (BA), Kunčič Mirko (BA), Jurčec Ruda (BA), Lenček Ladislav (BA), Magister Albin (BA), Novak Lojze (BA), Rozman Branko (BA), Škerjanc Adolf (BA), Vombergar Jože (BA), Ogrin Janez (San Luis), Šušteršič Mirko (San Luis), Mauser Karel (Clev. USA), Beličič Vinko (Trst), Javornik Mirko (Trst), Vodeb Rafko (Rim), Kos Vladimir (Irska).

Likovni odsek - vodja Ahčin France (BA); člani: Remec Bara (BA), Marolt Marijan (BA), Gorše France (Clev. USA), arh. Kregar Simon (NY, USA), Kramolc Božidar (Kanada).

Glasbeni odsek - vodja dr. Savelli Julij (BA - odstopil 27.3.); člani: Golob Franja (BA), Osana Jože (BA), Bajuk Marko (Mendoza, Arg.), Šijanec Drago Marijan (La Plata, Arg.), Renner Mirko (Kanada).

Gledališki odsek - vodja Willenpart Marijan (BA); člani: Jeločnik Nikolaj (BA), Jerebič Stanko (BA), dr. Pavlovčič Milan (Clev.USA), Čekuta Vilko (Trst), Peterlin Jože (Trst).

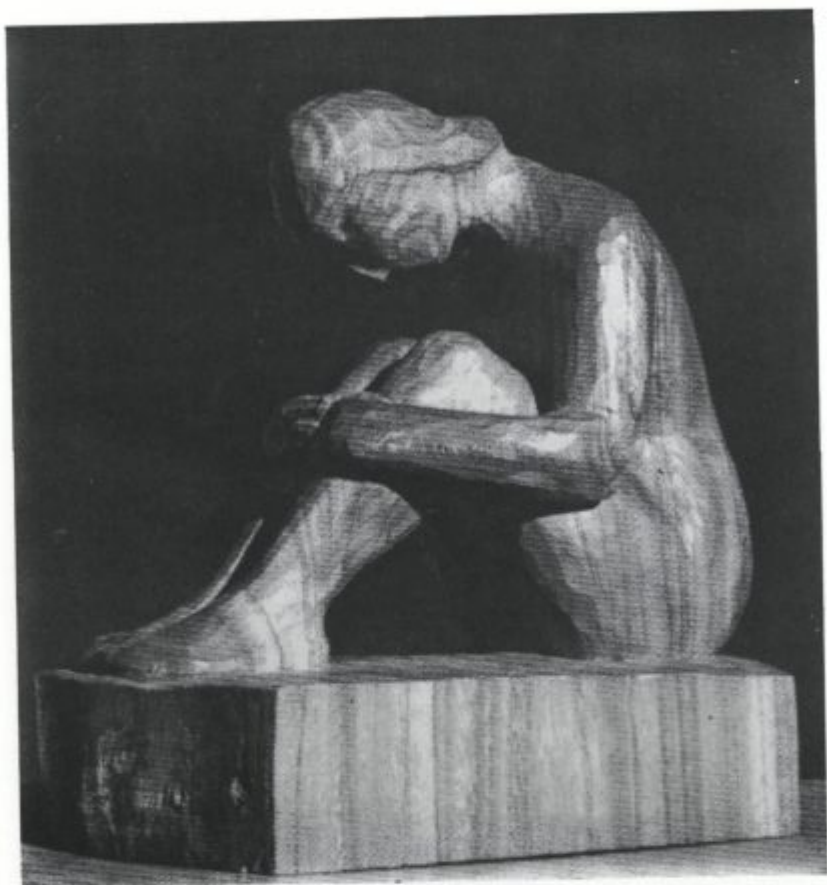
Po dveh letih, konec marca 1965, je prevzel vodstvo Gledališkega odseka Jeločnik Nikolaj, med ustvarjalce (igralce) pa so bile pritegnjene Maček Pavči-Eiletzeva, Vanda Majcen in Nataša Zajc: nova člana odseka sta postala Nose Maks in Lenček Ladislav (iz Leposlovnega odseka). Gledalištvo je bilo nepozabna dejavnost Akcije. Oder v starih kolonialnih poslopih — to je bilo najmočnejše obujanje slovenske zavesti v novem svetu. Beseda, govornjena na odru, je bila nekaj drugega kot beseda iz ceste, iz pogovorov v skupnih domovih ali beseda na množičnih romanjih. Beseda na odru je obujala slovenskega duha v srcu Amerike. V prvem letu je odsek predstavil Ivana Preglja dramo Azazel in Willenpartovo izvorno dramo Zadnji krajec, razen tega pa pripravil kulturni večer, posvečen umetnosti Paula Claudela. Pozneje, v razdobju 1956-58 je akcijsko gledališče pripravilo dve bralni predstavi (Ivan Cankar: Lepa Vida; A.T. Linhart: Miss Jenny Love) in štiri uprizoritve domačih in tujih del (T.S. Eliot: Družba pri koktajlu; Branko Rozman: Roka za steno; Carlo Goldoni: Skopuh; Diego Fabbri: Preiskava). S tem programom je Akcija ohranjala slovensko besedo živo. Samo za Lepo Vido se spomnim - predstavljena je bila v manjši dvorani v srcu mesta, kjer smo se večkrat sestajali: še leta za tisto bralno predstavo sem slišal besedo Cankarja v globini odra, med zavesami, v dvorani...

Poročilo o delu Akcije v njenih odsekih —Glas SKA— je z leti narastlo na tisoče strani. Tam je shranjena zgodovina dejavnosti neumornih članov. V septembru, na primer, obvestilo, da je izšla knjiga Mertik, zbirka novel pisatelja Stanka Kocipra, z uvodom Tineta Debeljaka. Oktobra razstava slik Milana Volovška v Galeriji Comte. Izstopata dve veliki figuradni kompoziciji: Begunci na Ljubelju in Domobranci v jurišu. Člani in prijatelji SKA poznajo Volovška kot predavatelja, aranžerja, debaterja in vnetega pomagača v kateremkoli krogu, kjer je treba zgrabiti za delo. Oglas v novembrskem Glasu: Akcija vabi na svoj Družabni večer "Srečanje ustvarjalcev z občinstvom." V nedeljo 21 nov. pri Deklevi; tam sem živo začutil naš čas in se zavedel vprašanja: se bomo rešili, koliko let bo trajalo to reševanje z akcijskim kulturnim delom?

Vendar, kaj je zdomstvo? Kakšni ljudje so zapustili Slovenijo leta 1945? Kako so mogli ustanoviti slovensko jedro v izgubljeni

Ivan Bukovec: Monika - les.

Ivan Bukovec: Sedeča - les.

Argentini ali drugod po svetu? Kruhoborci v glavnem niso bili, vendar s seboj niso prinesli drugega kot voljo in sposobnost. V tem smislu je v prvi številki Glasa poudaril Marijan Marolt, da socialnega položaja zdomskega ustvarjalca nova družba — Kulturna akcija— bistveno ne bo izboljšala, da pa bo utrjevala zavest slovenske ustvarjalnosti v svetu, dvigala spoštovanje do kulturnega dela in to je bogastvo, ki ga lahko nabiramo med oceanom in pampo. Zdomstvo je bilo takrat v resnici intenzivno hotenje povezave s prekomorjem, z domovino. Člani vseh odsekov so delali v tej smeri. To je prišlo do izraza tudi na prvem internem sestanku filozofske skupine v juliju 1954, ki ga je vodil Ignacij Lenček. Pet udeležencev se je sestalo v nekem baru, kjer so točili vino, ki je bilo zelo podobno domačemu štajerskemu. Govorili so o Kierkegaardu in Heideggerju — človek v eksistenčni filozofiji tega in onega. Osvojila me je predvsem tema o istočasnosti, ki jo v naslednjem zapisu še vedno hranim: Od trenutka A do trenutka B — v katerem koli času, v sedanosti, preteklosti, prihodnosti... — je isto število trenutkov v vsem duhovnem prostoru. Ti se med seboj skladajo, tako da je trenutek A v meni istočasen in torej povezan s trenutkom A, na primer, v domovini ali kjerkoli; in prav tako vrsta trenutkov B,C,D..., skladnih s trenutki B₁, C₁, D₁...

Sredi februarja, za obletnico Akcije, je Ladislav Lenček povabil odbornike in nekaj prijateljev na izlet v Tigre, da bi izven vele-mestnega karnevalskega direndaja v miru premislili nekatere zadeve slovenske kulture na teh obrežjih. V tistem vročem popoldnevu pa so se mi nekateri teh kulturnikov —Jurčec, Debeljak, Marolt, Brumen, Lenček in še kdo— zazdeli kot kameniti Atlanti, bojevniki vklesani v kamen in postavljeni blizu Tule v Mehiki. Tragične podobe, z vidnimi znamenji preteklosti. Niso toliko govorili— premišljali so in strmeli v prihodnost, z ovlaženimi lici. Morda je vsa emigracija nekaj podobnega: z globokimi stigmami časa. Pričakovanje in strmenje v prihodnost, medtem ko nas sonce, veter in dež bijejo na samotni obali spodnje Amerike.

SPOMINSKO LETO SMRTI FRANCETA BALANTIČA

Petdeset let je, odkar je v novembru 1943 pesnik France Balantič položil svoje življenje v žgalni daritvi domovini na oltar. Bilo je v noči od 23. na 24. november, ko je partizanska brigada Toneta Tomšiča napadla posadko v Grahovem ob Cerkniškem jezeru in je takrat padlo kakih trideset domobrancev, med njimi tudi Balantič.

Pred tistimi usodnimi dogodki smo o Balantiču malo vedeli. Rodil se je v Kamniku 29. novembra 1921. Oče je bil zaposlen kot mizar v tovarni stolov v bližnji Duplici. Družina - starši, dve sestri, edini sin France in osemdesetletni ded - je živela na robu mesta (Novi trg, 40) in je torej Francetova mladost potekala bolj v kmetsem kot mestnem okolju, v intimnem dotiku z naravo ob Bistrici, na poljih, v gozdovih in v svetu pod Kamniškimi planinami. Iz tega okolja izhaja večina njegovih pesniških prispevkov. Emotivno so mu zgodnja leta nudila snovi, ki jih je pozneje estetsko izdelal: občutenost zemlje, privezanost na domačijo, intuicija Boga.

Za Balantičev pesniški dar smo izvedeli v Kulturnem obzorniku Slovenca, 28. marca 1941, kjer je Tine Debeljak javil pesnikov nastop v Domu in svetu, kamor je France poslal tri pesmi (Ne najdem domov, Dobrotni pramen in XIV. sonet Prvega venca). Pozneje tisto leto in naslednje leto 1942 je bilo še nekajkrat omenjeno njegovo ime, kadar se je oglašil s kakšno pesmijo v Domu in svetu. Tako je 11. julija 1941 označil urednik Debeljak pesem "Zadnji čas pred zimo" kot "dovršeno" in "zrel plod najmlajše poezije" in tudi "pesem Tvoj berač in Prošnja za besede kažeta nov pesniški talent, ki ga bo treba varovati in mu dati vse možnosti za razvoj". V Slovencu 12. maja 1942 pa je zapisal: "V marsičem spominja na Srečka Kosovela, po močnem, a lahkotnem izražanju, pesniškem občutju in osnovnem razpoloženju, po figurativnem bogastvu pa ga še prekaša". Balantičev pogovor

s pesnikom Severinom Šalijem je bil objavljen v Slovincu 8. aprila 1943. Jutro je označilo Balantiča kot "zanimiv pojav" 5. maja 1943. To je bilo vse, kar se je pisalo o Francetu Balantiču pred novembrom 1943.

Šele po grahovski tragediji je bil Balantič obširneje predstavljen; njegovo smrt je javil Tine Debeljak v Slovincu 28. in 29. novembra. V jutru je njegovo tragiko zabeležil Božidar Borko. Posebno četrtkovo stran je 21. januarja 1944 posvetil Slovenec "Domobrancu Francetu Balantiču - pesniku", kjer ga je prvič obširneje predstavil Debeljak kot pesnika "ognja, pepela in smrti". V prvih mesecih leta 1944 so se ga v Ljubljani spominjali z recitacijami; zanimanje za Balantiča je poživila tudi Knjižna tombola Zimske pomoči, ki je izdala njegov Sonetni venec, opremljen z lesorezi Marjana Tršarja. Predvsem pa je prišlo v širšo javnost ime Balantiča kot pomembnega pesnika ob izdaji njegovega dela v drobni, sivi knjižici z naslovom V ognju groze plapolam, leta 1944. Bili so temni dnevi, polni tesnobnih občutij.

Nastanek prvih Balantičevih znanih pesmi je mogoče postaviti na začetek leta 1940, morda nekaj mesecev prej, v leto 1939. Obiskoval je takrat sedmi razred klasične gimnazije v Ljubljani, kamor se je iz Kamnika vsak dan vozil z vlakom. V tistem času - pred junijem 1940 - je napisal tri sonete na temo izseljencev kot domačo nalogo": Veliki greh, Zaman in Sen o vrnitvi. V osmi šoli, jeseni istega leta, ni imel sreče: dobil je slab red iz grščine in slovenščine. Kmalu nato je zbolel na pljučih in ostal doma v Kamniku; bil je bolehen in občutljive narave, v marcu 1941 pa je "zaradi težke bolezni" sploh izstopil iz šole. Nasprotno pa so bili tisti meseci polni intenzivnega pesniškega ustvarjanja in izredno naglega umetniškega zorenja. Kot bi slutil, da čas stiska in da mu je usojena podobna pot, kakor so jo bili deležni naši "mladostni" liriki: Jenko, Murn, Kette, Kosovel. Takrat smo bili že sredi vojne vihre, smrt se je že pripravljala na zmagovalen pohod, vendar je bila mladina povečini še polna vere v življenje, resnico in lepoto. Po zlomu Jugoslavije, aprila 1941, se je Balantič za stalno naselil v Ljubljani, kjer je obnovil študij, končal gimnazijo in se v jeseni vpisal na vseučilišče kot slavist.

V Ljubljani je stanoval v Cirilovem domu, pozneje pa po zaslugi Kremžarjeve družine v Ciglerjevi ulici 27, v Mostah. Počitnice leta 1941 je preživel z leto starejšim Francetom Kremžarjem

v Dobrepoljah. Tisto bivanje je bilo važno za oba sošolca, tako v umetniškem kot v človeškem pogledu. Postala sta nerazdružljiva prijatelja; skupaj sta študirala literaturo in Kremžar je - po poročilu Marijana Tršarja - popisal cele pole papirja s kratkimi Balantičevimi izreki in verjetno tudi verzi. S Kremžarjem, ki se je posvečal prozi, se je Balantič seznanil v šestem razredu, v dijaškem krožku, kjer je bil tudi slikar Marijan Tršar in nekaj drugih - vsi v družnem zanimanju za literarno in umetnostno delo. Že v septembru 1940 so Kremžar, Balantič in Tršar taborili na Veliki planini in tam je pesnik zasnoval svoje večje delo, Prvi venec, ki ga je napisal potem v oktobru in novembru, se pravi, v osmi šoli. Dozorel je torej v dobrem letu, kajti v Vencu je Balantičeva pesem že estetsko dovršena, Ob spoznanju minljivosti ljubezni se mu vsili misel na minljivost vsega, na smrt. In po poti tega doživetja pride do Boga. Za živo in realno predstavo o pesniku je zanimiv zapis Marijana Tršarja: "V onih petih dneh skupnega življenja na Veliki planini se mi je prikazal čisto drugi Balantič. Bil je to močan, vesel, s planinami zrasel fant. Ni nosil več krinke ne bogljenega dobrodušneža, bil je prešeren in vriskajoč, klatil se je s Francetom po skalah, se važno pomenkoval s pastirji, se obnašal kot bi se spet po dolgem času znašel doma."

Ko je prišel po aprilu 1941 za stalno v Ljubljano, se je spoznal z nekaterimi umetniki in kulturnimi delavci. Vstopil je v umetniški klub "Krog", ki so ga kako leto prej ustanovili nemirni in iščoč mlajši duhovi: Vladimir Gajšek, Mitja Gorec, Nikolaj Jeločnik, Jože Osana, Karel Rakovec, Jože Gregorič in Mitja Šarabon; kot člani pa so pozneje pristopili še Vasilij Melik, Primož Ramovš, Marijan Tršar in Severin Šali. Po Šaliju in po Francetu Kremžarju je spoznal urednika Doma in sveta, Tineta Debeljaka, ki je februarja 1941 sprejel v objavo prve Balantičeve pesmi. Gledališki odsek v "Krogu" je ustanovil igralsko skupino, katere vodstvo je prevzela Mila Šaričeva. Tej skupini se je pridružil tudi France Kremžar, ki sicer ni bil član "Kroga". Balantič je prihajal k praktičnim vajam ob dnevih, kadar je zbrane gledališčnike uvajala v osnove slovenskega verza in igre gospa Šaričeva.

Vendar pa se je pesnik, kljub društveni razgibanosti, počutil bolj in bolj osamljen - iz njegove poezije vidimo, da je bil poln nekega domotožnega občutja in da se je nenehno vračal v spominu v idiliko svoje mladosti, obenem pa je čutil ostrino

časa in konec starega reda. Jeseni leta 1941 se je France vpisal na slavistiko in se po pričevanjih nekaterih aktivistov (Bojan Štih, Drago Šega, Dušan Moravec) takoj vključil v OF, vendar pa se je pod pritiskom svojega kroga (Kremžar, Tršar) oddaljil že proti koncu istega leta. V takem razpoloženju je pripravljala pesmi, ki jih je zbral februarja 1942 in jim hotel dati skupen naslov "Muževna sem steblika". Debeljak, ki je zbirko dobil za objavo, je nasvetoval, naj bi črtal glagol "sem", tako da bi se zbirka imenovala "Muževna steblika". Vsebovala je naslednje pesmi: Prihod pomladi - Tovariška pesem - Praznik otrok - Ne najdem domov - Tvoj berač - Ob sončni daritvi - Jesenski ogenj - Zadnje sonce - Zasuta usta - Truplo v polju - Oblaki nad glavo - Zadnji čas pred zimo - Jesenski spev - Dobrotni pramen - V dimu samote - Ples želja - Zublji nad prepodom - Dno - V zimskem vetru - Agonija ljubezni - Postopačeva smrt - Materi - Žalostinka - Umiram - Sin - Venec. Iz teh naslovov je vidno pesnikovo duševno stanje: obnavljanje preteklosti in ljubezni, obenem pa zavest agonije časa in smrti.

Poleg vsega tega se je Balantič v tistih mesecih živo razgledoval po moderni slovanski poeziji in literaturi, prevajal je iz poljščine (Rygier) in slovaščine (Smrek), prepisoval iz lužiškosrbsčine in bral Slowackega. Dejavno se je zanimal za jezike: učil se je italijanščine, iskal po knjižnicah špansko slovnico ter si kupil celo sanskrtsko slovnico. Obenem pa se mu je v naglem dozorevanju izoblikoval izvirni lirični izraz. Pesnik je zvezan z nestrohljivimi vezmi rodú, vsajen je v tla svoje zemlje in njegova pesem klije z mladostno močjo iz te vsajenosti in zvestobe domačiji.

Zbirka Muževna steblika ni izšla, čeprav je založba Ljudska knjigarna pesmi odkupila. Pomisleke je izrazila nad nekaterimi žgoče ekspresionističnimi in erotičnimi verzi dveh pesmi: Zublji nad prepodom in Dno. Daljša pesnitev Sin in nekatere druge pesmi tudi ne bi mogle iziti zaradi cenzure. Sploh pa tudi založbi ni ugajal Balantičev pesimizem in njegova vizija smrti, zato je svetovala, naj počaka in medtem pripravlja večjo zbirko, kjer se bo mogel izpovedati bolj umirjeno in svobodno.

Medtem so se dogodki tragično zgostili in onemogočili mlademu pesniku skoraj vse nadaljnje delo. Sedemindvajsetega junija 1942 je bil z mnogimi fanti iz Most odpeljan v internacijo v Gonars, kjer je ostal do novembra tistega leta. V internaciji je zasnoval tri poetično in literarno zgodovinsko

edinstvene Gonarske sonete: Vse - Svoboda - Doma. Verjetno jih je bilo več, a niso ohranjeni. V gonarski poeziji je Balantič določno, dejal bi, lirično memoarno izrazil stvarnost tistega časa. Zavedel se je neposredne življenjske stiske, ki je grozila njemu in njegovim tovarišem v taborišču, pa tudi vsemu slovenskemu narodu. Balantičeva poezija iz tistega časa je krik mladega življenja - reši me, o Gospod! - postavljenega nenadoma v zgodovinsko realno apokaliptično soočenje s smrtjo. Razumljivo je, da je internacija globoko vplivala na mladeniča. Njegova nekdanja dekadentska razbolelost se je presnovila v duhovno dozorelost. Začel se ga je pollaščati strah, obenem pa se je zavedel, kaj je svoboda, kaj resnica, za kakšen socialni red se odloča.

Širši prikaz Balantičevega pesniškega razvoja v mesecih internacije, z njegovim pogledom na Boga, človeka in svet imamo ohranjen v zvezku Quaderno, z napisom "Balantič France 3741 Gonars". Številka je bila pesnikova taboriščna številka. V tem edinstvenem pesniškem in človeškem dokumentu je zapisal: "Bojim se, da ne bom dokončal" in "Mudi se". Zares, sredi največje bitne negotovosti v Gonarsu je Balantiču dozorela zasnova Venca sonetnih vencev - 225 sonetov in venec 15 magistralnih sonetov - katerega veličastna pesniška zgradba bi bila komaj uresničljiva v popolnem miru in svobodi. V zvezku so zbrane glavne teme Balantičeve poezije, obenem pa je najodločneje izpovedan njegov življenjski nazor. Tu je pesnik stvaren in neposreden; motivi, ki bi jih obdelal v tem velikem Vencu, so zabeleženi na devetnajstih straneh in predstavljajo zaključen sistem njegovega pogleda na poezijo in umetnost, na vero, filozofijo in politiko. Naj navedem najvažnejše: "Ljubezen do zemlje, domovine. Hrepenenje po Bogu (1. stran) - Gledati moram, da ne zaidem v sentimentalnost in idiliko, ne v absolutni obup in temo. Težim naj v kolektivizem. Pazi: človek najvišje (2. stran) - Kot pesnik sem samo človek, ki čuti življenje. Pesem tolaži brezupnost življenja (3. stran) - Hrepenenje po ljubezni. Ljubezen je bolečina. Žalost nad samoto (4. stran) - Hrepenenje po domu iz tujine - Žalostno slovensko veselje (5. str.) - Sla po življenju. Upor nad krivično ureditvijo sveta, četudi s krvjo in silo. Pesem bratstva vsega sveta (6. stran) - Najtežja je ločitev od zemlje. Groza pred koncem, razpadom in pred neznano večnostjo (7. stran) - Bog je! (8. stran) - Popolna izročitev Bogu (9. stran) - Najvišja je Ljubezen (10. stran) - Vdanost v širokost življenja (11. stran) - Vdanost v neizogibnost smrti, Pot v

drugo življenje. Prava svoboda si. Upornost. Smrt v Kristusu (12. stran) - Himna delu, svobodi. Spoznanje, da bo svet boljši le tedaj, če bo živel po naukih Kristusovega komunizma (13. stran) - Hrepenenje po ljubezni (15. stran) - Zdaj lahko umrem, ne bojim se več smrti. Pel Ti bom tam, Ti večna Lepota! (16. stran) - Ne prevelikega simbolizma in kopičenja podob (18. stran)."

Iz osnutkov za Venec sonetnih vencev je France Balantič povzel in napisal Drugi venec kot prvo realizacijo gonarskega načrta, z osrednjo temo smrti, osamelosti in predanosti Bogu. Sestavljajo ga soneti I-X in Magistrale. Manjkajo štiri soneti. Debeljak ga je restavriral iz težko čitljivih prvopisov.

Nekatere slovstvene zgodovine in študije prikazujejo Balantiča kot naivnega mladeniča, ki se je dal zapeljati organizacijsko aktivnemu Kremžarju in vstopil k vaškim stražam ter pozneje k domobrancem. V Gonarsu je namreč ostal le do novembra 1942. Vendar pa iz zapisov v Quaderno lahko razložimo, da se je Balantič po internaciji tudi sam zavestno odločil za upor in da je spoznal, da bo svet boljši le tedaj, če bo živel po naukih Kristusovega "komunizma". Bil je notranje pretresen ob spoznanju in doživetju vojnih in revolucijskih grozot. Kmalu po vrnitvi iz Gonarsa se je - februarja ali marca 1943 - prijavil k vaškim stražam in odšel v Grahovo, kjer je bil poveljnik oddelka njegov sošolec in prijatelj France Kremžar. Tam je doživel razpad Italije in po umiku iz Grahovega partizansko oblego Pudoba v noči 13. na 14. september, odkoder se je mogel pod varstvom jutranje megle s kakimi petdesetimi stražarji rešiti na Rakek ter je od tam potem odšel v Ljubljano.

V Ljubljani se je France takoj prijavil k domobrancem, služil nekaj časa na rudniškem bloku, nato pa kmalu spet odšel s Kremžarjem v Grahovo. Svojim domačim ni nikdar omenil, kje je; da je bil pri domobrancih, so zvedeli šele, ko je padel v Grahovem. Posadka v Krajčevi hiši se je odločno borila do konca. Da, petdeset let je od tistih tragičnih dogodkov v naši domovini.

*Oh! Vanidosa!
Intentas oír
el murmullo
de lo indecible.*

LEJANIAS

Quizás mi padre
vagabundo de flores
vencido de vanidades
envuelto en la tristeza
de su debilidad
moría a veces
de no morir
ahí: ¡Ella!
nacida en muerte
borrando hacía huellas
sin saber que solo escribía
en la página blanca
de su sueños
¿No era acaso un amanecer?

A LOS DESAPARECIDOS

Rasgan en hojas amarillas el tiempo
Hacen altares en las glorietas
con jazmines de infancia.
...Oh! Viento

Hieren las sombras con risas tenues
Esculpen alientos en piedra jabón
y cantan a los dioses ocultos.
...Oh! Viento

Sus manos febriles rasgan la noche
sus nombres flotan buscando sus cuerpos
carcajadas de pétalos sueltan su inexistencia
...Oh! Viento DE SANGRE!

A MILENA

Bella y plena
eres en mis sueños
criatura!

Lejana y sin nombre
eres la seda
que los vientos peinan
por la noche.

FRANCE BALANTIČ IN SLOVENSKA POVOJNA EMIGRACIJA

Ob naslovu tega zapisa se moram ustaviti najprej pri pojmu "slovenska povojna emigracija", ki ga ni lahko definirati objektivno in neprizadeto. Ta emigracija je izšla tako iz politične, ideološke kakor tudi iz kulturne pred- in medvojne stvarnosti. Emigracija kot taka danes komaj še obstoja (morda v najstarejših posameznikih); danes je na njenem mestu zdomstvo — politično, ideološko, kulturno — ali sploh "Slovenija v svetu". Struktura slovenske povojne emigracije in zdomstva zato nikakor ni zajeta v enosmerni kratici SPE (slov. politična emigracija), ampak jo moramo videti v njenih globljih političnih, duhovnih, gospodarskih in tradicijskih zakladnih možnostih. Usodno vržena/o v svet ohranja danes, poleg krščanstva, osnovne prvine slovenske zavesti in kulture. Iz teh vidikov moramo gledati na zadržanje emigracije/zdomstva do nekaterih slovenskih književnikov in še posebej do Balantiča.

Drugo vprašanje: "zgodnji" Balantič. V času prepletanja predvojnih kulturnih in političnih razmerij je bil Balantič skoraj neopazen. In vendar je bil tam. Za njegov pesniški dar smo izvedeli v Kulturnem obzorniku Slovenca, 28. marca 1941, kjer je Tine Debeljak javil pesnikov nastop v reviji Dom in svet, kamor je Balantič poslal tri pesmi s sledečimi naslovi: Ne najdem domov, Dobrotni pramen in štirinajsti sonet Prvega venca; tudi ga je kritično ocenil kot "pesnika svojske besede in individualnosti." Pozneje istega leta in naslednji dve leti je bilo, kljub vsemu, nekajkrat omenjeno njegovo ime, kadar se je oglašal v Dom in svetu z naslednjimi pesmimi: Ne najdem domov, Tvoj berač, Ob sončni daritvi, Zasuta usta, Zadnji čas pred zimo, Jesenski spev, V zimskem vetru, Postopačeva smrt, Materi, Žalostinka, Umiram, Prošnja za besede, Predanost Lepoti. Tudi posamezni soneti Prvega venca (VII, VIII, IX, XIV in Magistrale) so bili ob-

javljeni v Dom in svetu. Iz tega sledi, da smo Franceta Balantiča po nekaterih njegovih najboljših delih spoznali že zelo zgodaj. V času, ki se je sicer že razgorel, smo tiste pesmi, ki vsebujejo že vse glavne teme Balantičeve poezije — idiliko, mladostnost in optimizem, eksistenčni nemir in odnos do Boga, predvsem pa zavest, da je pesnik — doživljali in vrednotili iz vidika literarno estetske umetnosti. Tudi sam Debeljak je zapisal: "V marsičem spominja na Srečka Kosovela, po močnem a lahkotnem izražanju, pesniškem občutju in osnovnem razpoloženju, po figurativnem bogastvu, pa ga še prekaša!"⁽¹⁾

Zbirko Muževna steblika, razmeroma dozorelo — 26 pesmi, pesnitev Sin in Venec — je Balantič pripravil konec februarja 1942 in jo izročil Debeljaku, da jo ta priporoči založbi Ljudske knjigarne. Založba je pesmi sicer odkupila, ni se pa takrat odločila za njih natis; razen nekaterih vprašanj okupatorjeve cenzure, je motil realizem erotičnih pesmi in verjetno tudi duhovna vizionarnost. Debeljak piše, da že prej, ko je prejel v pogled celotni sonetni venec, ni bil prav navdušen z "meni tedaj še nejasno, komaj otipljivo vsebino."⁽²⁾ Nadalje pravi: "Zbirka je ostala pri meni v rokopisu in tipkopisu. Postala je hrbtenica njegovi posmrtni zbirki pesmi *V ognju groze plapolam*. Ko bi Balantič takrat te zbirke ne uredil, bi se morda nihče ne spomnil Balantičeve ostaline, kajti do smrti je predal javnosti le 20 pesmi." In menim, prav tako, da misel lahko obrnemo: ko bi založba zbirko Muževna steblika natisnila, leto in pol pred pesnikovo smrtjo — ali bi se ga tudi še kdo spomnil, ali vsaj spomnil na tako zvenceč in odmeven način? Efekt na poznejšo emigracijo bi bil gotovo drugačen, mnogo manjši. Tako pa je pesnikova smrt v tragičnih grahovskih dogodkih dala povod, da je širša javnost zvedela za Balantiča, ki ga je Debeljak predstavil kot pesnika "ognja, pepela in smrti."⁽³⁾ Ta oznaka je dvignila pesnika v simbol, ki se pomensko odmika iz literarno estetskega območja in je do bistvenega, do Balantičeve poezije kot estetsko duhovnega izraza mogoče priti šele z nekakim fenomenološkim odmetom in razkritjem.

O veliki noči 1944 je torej izšla v Ljubljani pesniška zbirka *V ognju groze plapolam* in Debeljak je bil prepričan, da bo poezija vojaka Balantiča delovala vse drugače kot poezija abiturienta Balantiča.⁽⁴⁾ Vendar pa v tistem letu vojne in revolucije povečini nismo doživljali Balantiča kot pesnika "ognja, pepela...", ampak bolj kot pesnika mistika, pri katerem se javlja globlja

pretresenost v času. Takrat smo potrebovali pesnika domače zemlje, obljub življenja in ljubezni; razumljivo je, da se ob verzih kot so "lep je molk s prstjo zasutih ust" nismo ustavljali, čeprav so bili mnogo let po vojni nekaterim simbol Balantiča.

Sredi leta pet in štiridesetega se je, po sili usode, oblikovala slovenska povojna emigracija. V resnici so bile to osebne "emigracije" —izhodi, rešitve, prehodi, najdenja in izgube, začetki in konci— ki jih je povezovala v glavnem enotna politična opredeljenost in organizacija. Takšni emigraciji je bil Balantič simbol slovenstva in slovenske besede; nekateri so ga imeli za svojega kot begunca, drugi so ga vzeli s seboj kot pesnika-vojaka, kot borca za svobodo; mnogi so cenili njegovo poezijo kot vrhunski dosežek v slovenski literaturi. Avtor tega zapisa je nosil s seboj sivo knjižico po hriboviti in obmorski Italiji v doživljanju lepote in pozabe, pa tudi težke negotovosti.

V primeru s prejšnjimi izselitvami v Ameriko je imela slovenska emigracija po letu 1945 izredno visok odstotek intelektualcev - raziskovalcev in delavcev. S kulturnim delom so začeli takoj; v dveh ali treh letih življenja po taboriščih v Avstriji in Italiji so zavzeto izdajali številne razmnoženine, predvsem z versko vzgojno, pa tudi z literarno vsebino. Pozneje so v različnih deželah dokončnih naselitev razvili, poleg šolstva, urejeno knjižno in založniško delo s središčem predvsem v buenosaireškem prostoru, kjer se je naselilo kakih šest tisoč Slovencev in odkjer zajema podatke tudi pričujoča študija. Drugo kulturno središče se je ustanovilo v Združenih državah, tretje —nekoliko manjše— pa v Avstraliji.

Prva številka razmnožene revije Svet in dom je izšla v emigrantskem (begunskem) taborišču v Serviglianu, novembra leta 1945, kot leposlovna priloga časopisa Zedinjena Slovenija. Posvečena je bila spominu Narteja Velikonje. Ob drugi obletnici Balantičeve smrti je Slovenski emigrantski oder v Serviglianu pripravil recitacijski večer njegovih pesmi; uvodni govor o pesniku je imel Jože Krivec (ps. Miro Kovačič). Objavljen je v decembrski številki Svet in dom, kjer je na prvi strani pesem Severina Šalija: Prošnja za mrtvega pesnika. Za emigracijo je bil France Balantič med pesniki, poleg Prešerna, na vodilnem mestu. V aprilski številki revije je v komentarju k pesnitvi Pesnik, ki jo je slovaški pesnik Dilong posvetil Balantiču, rečeno celo, da je Balantič "simbol za vso duhovno borbo vsega človeštva."(5)

V jeseni leta 1946, ob tretji obletnici pesnikove smrti, se je zbralo v emigrantskem (še vedno begunskem) taborišču števil. 9, v Senigalliji, severno od Ancone, trideset ljudi za počastitev Balantičevega spomina. Na sestanku, ki je moral biti zaradi angleške vojaške uprave taborišča v popolni tajnosti, se je rodila misel po vsakoletnih intimnih počastitvenih večerih. Pozneje, že v Argentini, kjer se je naselila glavna povojna emigrantske skupnosti, pa je Jože Krivec, urednik taboriščnega Sveta in doma, sklical 18. septembra 1948 pisatelje in pesnike v Buenos Airesu in okolici na sestanek, na katerem se je ustanovila "Pisateljska družina France Balantič". Njen namen je bil povezovati tamkajšnje in druge zdomske književnike; takrat se je tudi ustalila navada, da so se člani Družine na vsako obletno noč zbrali in jo prebedeli v spomin padlega pesnika. Leta 1951 so člani pripravili zbornik literarnih del *Čez izaro*, ki ga je natisnila in izdala Mohorjeva družba v Celovcu (ur. Tine Debeljak). Tam je pisatelj Jože Krivec (ps. A. Kocil), v članku *Kronika Pisateljske družine*, zapisal tudi: "Mi vemo, zakaj slavimo vsakoletno noč njegove smrti. Prav smrti! Saj to je mladi pevec moral prestati, da smo ga našli in ga spoznali. Smrt mu je venec muz nadela in ga ovenčala z gloriolo umetnika." Krivec je bil predsednik te literarne skupnosti do ustanovitve Slovenske kulturne akcije (1954), ki je pritegnila večino članov v svoj literarni odsek.

Vendar pa je Balantič, poleg zunanjšega pomena kot simbol pesnika vojaka, obstojal, v mnogih emigrantskih in zdomskih desetletjih, tudi kot čista estetsko duhovna vrednota. Pesnika so se zdomci spominjali z neštetimi kulturnimi večeri po skupnih domovih. V marcu leta 1956 je urednik knjižnih izdaj pri Slovenski kulturni akciji, Tine Debeljak, predlagal odboru za program letnika 1956/57 tudi natis knjige Balantičevih pesmi. Program je urednik ponovil na seji sredi maja. Zbirka *V ognju groze plapolam* je bila, razen redkih izvodov, nedostopna in je Balantiča malokdo poznal kot pesnika, čeprav se je mnogo govorilo o njem. SKA je skušala to popraviti in je ureditev knjige *France Balantič* poverila Debeljaku samemu —čas za kakršno koli spremembo še ni dozorel. Na željo akad. slikarke Bare Remec se je založba odločila za žepni format, za dvobarvni tisk in za 16 perorisb. V petek 23. novembra je bil prijateljski družabni večer ob priliki izida knjige in v spomin pesniku. Od zapiskov in komentarjev —knjiga je polna tiskarskih in drugih napak glede na prvo izdajo—

je zanimiva študija Rude Jurčiča, ki je primerjal Balantiča s francoskimi in angleškimi romantiki, zlasti z Rimbaudom in Shelleyem; omenja tudi Sidney Keyesa (1922-43), enega najbolj obljubljenih pesnikov, ki je padel v Tunisu po komaj štirinajst-dnevni vojaščini. Lahko je Balantič po absolutnosti liričnega izraza podoben tudi Thomasu Dylanu. —Tine Debeljak ga je v novi izdaji predstavil bolj razširjeno kot v prvi, vendar pa predvsem kot pesnika, ki je našel "dom na tujem in tu med nami živi kot v svoji družini".⁽⁶⁾

Med številnimi prireditvami v spomin Balantiču v šestdesetih letih, po skupnih domovih v Buenos Airesu, izstopa "scenični obred" pesnikove dramatsko prirejene besede na odru Slovenske hiše, ob proslavi v juniju 1967. Prireditev je bila sad dolgoletnega zanimanja za Balantičevo delo. Oblikovno je pomenila prikaz njegove poetične in duhovne poti od pomladi, ko se prebudi muževna steblika, preko poletnih ognjev do žalne jeseni. Arhitektonika besede je bila zgrajena na Sofoklejevem zboru žená. Notranja drama se je porajala najprej v drobnih občutjih narave, nato pa se naglo stopnjevala do zrenja metafizičnih realnosti življenja in smrti, lepote in resnice. Pesnik kot simbol je bil očiščen. Moderna in resna scena ter z njo skladni svetlobni učinki so ponazarjali recitirano besedo zbora, ki je bila dramatično tako živa, da je predstava odkrila povsem novo podobo Balantiča. Popolna naslonitev na grški zbor je omogočila režiserju, da je romantično in na mestih ekspresionistično snov podal prepričevalno občuteno, obenem pa klasično umirjeno.

Ob trideseti obletnici Balantičeve smrti je emigracija-zdomstvo rekla o njem —v različnih zapisih— mnoge besede nepozabe. Sem in tja se je vračal tudi simbol. Pisatelj Jože Krivec je ugotavljal, da je Balantič "naš" pesnik. Tine Debeljak pa je priznal: "Mi ločimo Balantiča domobranca od pesnika, spet pa ne moremo gledati brez misli na njegovo borbo vojaščaka..."⁽⁷⁾

Pri Kulturni akciji je že nekaj let pred tem čas zazorel. Na občnem zboru 27. aprila 1968 je ugotovil blagajnik (Ladislav Lenček), da bo komisija, ki naj bi pregledala in dopolnila družbena pravila, imela veliko nalogo, kajti nujno je potrebno, da se nekaj napravi. Občni zbor je ugotovil, da so "pravila SKA današnjim razmeram neustrezna".⁽⁸⁾ Po predlogu uprave (predsednik R. Jurčec) se zato sklene, da se občni zbor prekine za nedoločen čas, a največ za šest mesecev. Uprava bo skrbela za sestavo komisije, ki naj izdela osnutek novih pravil, o katerem

naj se potem, ko se vsi ustvarjalni člani z njim seznanijo, sklepa na nadaljevanju občnega zbora. —Na podlagi teh določitev je komisija izdelala dva osnutka, ki sta se razlikovala po večji ali manjši radikalnosti zdomskih idejnih načel. Odbor SKA je oba predloga poslal v pregled vsem članom in sklical nadaljevanje občnega zbora za 22. marec 1969. Takrat je na tajnem glasovanju prevladal zmernejši osnutek pravil, ki se v dveh uvodnih členih glasé: "Slovenska kulturna akcija je organizacija slovenskih zdomskih in zamejskih kulturnih delavcev, ki želé z ustvarjalnim in posredovalnim delom pomagati pri ustvarjanju in širjenju kulturnih vrednot, posebno slovenskih. Idejni temelj organizacije je naravni etični zakon, potrjen in izpopolnjen po krščanskem svetovnem nazoru." Po tistem zgodovinskem izidu glasovanja, ki je znano kot "spor na desnici", je zapustil občni zbor (in SKA) predsednik Ruda Jurčec in z njim nekaj vidnejših ustvarjalnih članov. Jurčec, vnet pobornik ideje slovenske državnosti, je potem do svoje smrti izdajal glasilo *Sij slovenske svobode*, z močno protikomunistično tendenco. Za drugo, zmernejšo, smer —Lenček in ostali— pa je zmaga pomenila eventualno ideološko odprtje, predvsem pa nov delovni zagon.

Na podlagi omenjenih sprememb je prišlo leta 1976 do nove izdaje celotnega (znanega) Balantičevega dela. Knjiga *Zbrano delo* (ur. F. Papež) pa se še vedno naslanja v glavnem na prvo izdajo iz leta 1944, vendar se je Slovenska kult. akcija s to izdajo poklonila Balantiču kot pesniku, čistemu liriku in mistiku. Po tolikih letih je bila prikazana njegova pesem v novem obrazu, še vedno trpečem, a bolj vrednostnem in literarno prečiščenem. *Zbrano delo* more zato imeti, tudi po najdenih izvornih pesnikovih rokopisih, ki na mnogih mestih korigirajo tekst iz leta 1944, upošteveno vrednost — ne samo zgodovinsko, ampak tudi estetsko.

Danes, ob petdesetletnici pesnikove smrti, se zdomstvo spominja Balantiča še vedno kot borca za svobodo in kot žrtev revolucije, obenem pa ga ohranja kot simbol slovenske besede in njene duhovnosti.⁽⁹⁾ V slovenskih šolah ob južnem Atlantiku se študenti seznanjajo s slovenskimi pesniki in pisatelji in lahko rečemo, da ni v tej zunanji Sloveniji našega človeka, ki bi ne vedel za Prešerna in takoj za njim —literarno kritično zdomska posebnost— za Balantiča. Ta je prisoten v vseh šolah in skupnih domovih, raztresenih po Velikem Buenos Airesu, v andski Mendози in Bariločah. In če se ob redkih prilikah podam v

zeleno ali razsušeno pampo, daleč od domovine, je vendar mo- goče, da se intimno umetniško zblížam z Balantičem in z drugimi pesniki svojega srcá. Balantičeve pesmi vzamem s seboj tudi, če me kdaj —v poletju— zanese pot na patagonski jug, kjer leži med kamnitimi in peščenimi pobočji sinjezeleno Puščavsko jezero, v večnem miru in samoti.

CITATI

- 1) Cit. iz Fr. Balantič: *V ognju groze plapolam*, Lj. 1944, str. XIV.
- 2) Zbornik Svobodne Slovenije, Bs. Aires 1963: Nekajkrat z Balantičem.
- 3) Slovenec, 21. jan. 1944.
- 4) Zbirka France Balantič, SKA Bs. Aires, 1956.
- 5) Svet in dom, april 1946. Str. 6.
- 6) *France Balantič*, SKA 1956. Str. XXVII.
- 7) Glas SKA, leto XX. št. 12, 1973.
- 8) Zapisnik občnega zbora, 27. april 1968.
- 9) Zedinjena Slovenija; Bs. Aires, sept. 1993 - št. 37-38 in 39.

NEKAJ O POJAVOSLOVJU

V prispevkih "Meddobju" sem večkrat nekako spotoma pisal o pojavoslovju (fenomenologiji). To se pravi, da se nisem spuščal v podrobnejšo razlago, v utemeljevanje ali zavračanje na splošno ali posameznih struj. Vključuje pa tudi, da sem nekako predpostavljal takó poznanje tega pojma kot tudi različne razumske, —predvsem filozofske— in tudi življenjsko-bivanjske nasledke. Kar sledi, naj bi bil kratek poskus bolj približati to zadevo, predvsem pri Husserlu. Seveda, razvoj je potem bil hiter in raznoličen.

I. MALO ZGODOVINE

1. Stara doba

a) Izvor izraza

Izhaja iz grškega "faínein" (javiti se) in "to fainómenon" (kar se javi, pojav). Poleg tega pomena, ki je skupen vsem slovenskim filozofskim slovarjem, *Sruk* dodaja: kar se kaže; kar je prisotno; kar je empirično dano. *Janžekovič* pa dostavlja: videz, dozdevnost. "Fenomen" potemtakem smemo prevajati kot "pojav", vsaj v prvotnem pomenu, *Srukovi* in *Janžekovičevi* dostavki že nakazujejo na drugačno razumevanje.

b) Različni prvotni pomeni izraza "pojav"

Za mnoge grške filozofe je bil pojav to, kar je kazalo na tisto, kar je. To se pravi, da bi bil pojav *isto kot tisto, kar dejansko razodeva*.

Kljub temu pa je bil za druge izraz "pojav" *nekaj drugega, drugačnega ali celo nasprotnega temu, kar bi naj razodeval*. Z drugimi besedami: "pojav" bi bil v nasprotju z resničnim bitjem, z bitjem kot v resnici in v stvarnosti je, in bi dejansko celo "zakrival" to stvarnost bitja.

Torej je bil izraz "fenomen/pojav" že od vsega začetka sila *dvoumen*:

- 1) ali gre za resničnost (ki bi bila hkrati očitna in razvidna);
- 2) ali gre za pa-bitje (psevdo-bitje, nekaj bitju podobnega), ki zakriva spoznanje resničnega bitja.

Mogoč pa je še *tretji pomen* oz. tretje stališče, ki so ga tudi zagovarjali: pojav bi bil tisto, po čemer bi se razodevala resnica, torej *pot ali sredstvo do resničnega*. Seveda, pot je lahko pravilna ali ne; resnica je lahko popolna ali ne. Vsa zgodovina filozofije je dokaz za to, kako se imenovani trije pomeni prepletajo in zamešavajo, najbolj pa zadnji. Npr., celo za tiste mislece, za katere je nasprotje med pojavom in resničnim bitjem nasprotje med videzom in stvarnostjo, pojav ne pomeni zmerom nekaj zgolj domišljenega (iluzornega). V pojavih ne vidijo predvsem ali celo zgolj domišljeno ali umišljeno stvarnost, temveč neke vrste senco, ki je učinek svetlobe. Torej sicer podrejeno in odvisno stvarnost, vendarle senco, brez katere pa koncem koncev ne bi bilo mogoče priti do svetlobe.

Zaradi vsega povedanega je razumljivo, da ne moremo govoriti o enem samem in edinen odnosu med tim. "v-sebi" (ali "na-sebi") in pojavom; kot tudi ne med tema dvema in zavestjo, ki spoznava. Zato je tudi filozofija, katero si kdorkoli "izbere" ali "izvoli", —morda zato, ker ji daje prednost pred drugimi— v veliki meri odvisna od načina, kako si kdo zamišlja omenjene odnose.

2. Sodobnost

Srur piše pod "izrazom "Pojav", da je že v grški filozofiji bilo izredno važno ločevanje pojava in bistva. *Ušeničnik* razširja pod izrazom "Fenomen": "1. v spoznavni teoriji misel nekaterih, da spoznamo samo fenomene stvari, ne pa stvari samih ali njih bistva. 2. Kantov nazor, da pa tudi ti fenomeni niso pravi pojavi stvari, temveč dojmi stvari, oblikovani po apriornih formah vzročnosti in časovnosti in šele tako od nas zaznani." Podobno *Srur*: "Kant je ločeval med pojavom (stvari za nas, fenomenon) in bistvom (stvar na sebi, noumenon); pojav je *spoznaten, bistvo ne*."

Toda ali gre res samo za vzporedno nasprotnost: *pojav-stvar(nost) in pojav-bistvo*? Ali je pojav določene stvari zmerom enak? Ali je stvar zmerom sama na sebi ista?

Morda Janžekovič ne zadovolji vsakogar s tem, kar piše o pojavu in bistvu, nedvomno pa dobro pokaže na to, v čem je vprašanje, ko govori pod izrazoma "Pojav" in "Bistvo":

"Nekoliko že vsakdanje življenje, zlasti pa izkustvena znanost nam dokazuje, da vemo pač, kako se nam stvarnost javlja, prikazuje, ne pa, kakšna je resnica. Treba je torej razlikovati stvarnost in javljanje stvarnosti v naši zavesti, ali pojav. Sprva tega dvojega ne ločim, ampak, kadar gledam recimo rjavo mizo, prezrem, da je to moj občutek, ki ima za vsebino rjavo mizo, občutek, ki je s svojo vsebino ves moj, ki je posebno stanje moje duševnosti, temveč sem prepričan, da mi občutek kaže zunaj mene bivajočo mizo samo, torej takšno, kakor je v resnici. Pa se vprašajmo, kako neki si deževnik "predstavlja" svet. Takoj smo pripravljeni reči, da ne pravilno. Stvarnost se mu sicer na neki način javlja, a to je samo njen pojav, v resnici pa ni takšna, kakor se mu prikazuje. To nas opozori, da moremo tudi mi vzpostaviti takšen stik s stvarnostjo, kakor ga nam dopuščajo naše spoznavne zmožnosti na sedanji stopnji razvoja. Ko bi imeli drugačne, bi se nam javljala drugače. Zlasti pa nas izkustvene znanosti prepričujejo, da je stvarnost povsem drugačna, kakor se nam javlja v občutkih; to, kar imam za trdo rjavo mizo, bi naj bilo migetanje nečesa neznanega, povsem nenazornega, kar se da izraziti samo v matematičnem jeziku. To ni ne prva ne zadnja beseda znanosti, vendar dovolj prepričevalna, da nas prisili razlikovati pojav in stvarnost."⁽¹⁾

"Bistvo je to, po čemer je stvar to, kar je, in spada v določeno vrsto (species). To, kar stori, da je neko drevo lipa, je bistvo lipe. Kaj je pa to, na to vprašanje odgovarjajo izkustvene znanosti, ki porabijo po cele strani, da opišejo bistvo konja, lipe, svinca. V resnici spoznamo popolnoma le bistva tistih predmetov, ki jih sami ustvarjamo. Njihovo bistvo je zamisel, ki smo jo položili vanje: bistvo ure je v tem, da je naprava, ki meri čas. Kakor je bistvo naših izdelkov človeška zamisel, tako je bistvo naravnih danosti po prepričanju tistih, ki verujejo v Boga, Stvarnikova zamisel. Prav zato, ker je narava uresničenje božje zamisli, je spoznatna za našo misel. — Dejansko bitje je torej uresničeno bistvo, je bistvo + bit. V primeri z bitjo, ki je dej, je bistvo možnost. Sholastiki mnogo razpravljajo, kakšna je razlika med bistvom in bitjo. Tomizem odločno zagovarja stvarno razliko."⁽²⁾

Kaj bi torej mogli trditi, da je nekako *splošno sodobno mišljenje*? Čeravno ne moremo tajiti izredne pomembnosti in nenadomestljivosti družbe in njenih svojstev, predvsem jezika (govorice), za to, da na določene načine spoznavamo in se temu skladno izražamo, ne moremo po drugi strani zanikati, da je *vsak predmet vsebina spoznavnega doživetja*, torej *nekaj mojega, "notranjega"*. "Vsi spoznani predmeti, kolikor so spoznani, so v nas. Razlikujejo se kvečjemu zato, ker nekateri vro iz nas samih, druge, 'čutne' pa, to trdno verujemo, povzroča kak zunanji vzrok. Ta zunanji vzrok, ta ne-jaz ne more biti seveda tuja, zunanja duševnost. Vendar je dopustno in celo dovolj utemeljeno splošno prepričanje, da nam nekatere predmete, ki se pojavljajo na prizorišču naše zavesti, tako imenovane 'čutne' predmete, povzroča posebna, neduševna neznanka, ki jo v vsakdanjem življenju imenujemo tvar, materija" (Janžekovič, pod "Spoznanje").⁽³⁾ Vse kaže, kot da bi to bilo skupno mnenje večini sodobnih spoznavoslovcev, seveda v številnih različicah. A spoznavoslovje je v tesnem stiku s prektvarnoslovjem (metafiziko). Navadno spoznanje opredeljujejo kot odnos med osebkom (subjektom) in predmetom (objektom). Kadar se daje večji pomen osebkju, tudi metafizika postaja bolj subjektivna.

II. METAFIZIKA SUBJEKTIVNOSTI

1. Platon

Grki so si nasplošno zamislili bit kot prisotno bitju. Po biti bitja so. V njih se razodeva bit. To razodevanje biti je resnica. Zato so si skladni resnica, bit in videz (pojav). Resnica je v bistvu in ta se razodeva po bitjih. Ne-bitje pomeni odsotnost biti, torej nerazodetje resnice.

Vendar pa opažamo veliko spremembo že pri *Platonu*. Tudi zanj je bit prisotnost, a ni skladna z bitji, ki se spreminjajo. Seveda je bit tudi v bitjih, a bit je nadizkustvena stvarnost. Ker se ne razodeva v bivajočih bitjih, zato ker je bit večna prisotnost brez sprememb, je jasna meja med tem, kar se pojavlja kot *menljivo*, in tem, kar je *umljivo*. Bit ni to, kar se javlja v čutnem bitju, marveč "deluje" iz večnosti, kjer je v polnosti, v nadčutnem svetu. Tako resnica ni več od-kritje (aletheia), temveč skladje razuma (razumskega mišljenja) z bitjo. Bit se zakriva za tem, kar je očitno. Razum more doseči to zakrito stvarnost, a ne brez prizadevanja. S tem nastane *metafizika* in

v tem tudi najde svoje upravičenje. Za to, da se bit razodene, je potreben "logos". S tem pa se začne dolga pot, v kateri je zmerom bolj potrebna subjektivnost (osebkost, osebkovnost), zakaj le tako je mogoče prestopiti prag menljivega.

2. Moderni

Heidegger trdi, da so pozabili vprašanje o biti, potem ko sta bila Platon in Aristoteles prišla do prvih, do neke mere posrečenih poskusov rešitve tega vprašanja.

V moderni filozofiji je bit odvisna od subjekta (osebka). Schopenhauerjev izrek "Svet je moja predstava (reprezentacija)" nekako povzema to miselnost.

a) Descartes

Z njim se gotovost spremeni za jaz-a (ego) človeka v tisto zatrditev bitja kot bitja (ens qua ens), ki izvira iz nedvomljivosti o "cogito (ergo) sum". Zato jaz postane "subiectum per excellentiam" in tako bistvo človeka prvič stopi v območje subjektivnosti v pomenu jaz-osti (ego-itas). Zaradi tega Heidegger trdi, da se je z Descartesom začela metafizika subjektivnosti. Najsibo razumarska (racionalistična) ali izkustvena (empirična), na splošno se odtlej filozofija gradi na subjektu in utemeljuje iz njega.

Najbolj neposredna stvarnost je naše lastno mišljenje. Ta stvarnost, o kateri ni mogoče dvomiti, je "cogito". Vprašanje-naloga je, kako skočiti iz našega "jaz-a" v svet in tako zajamčiti naše spoznanje o njem. Če osebek v deju spoznanja pride do čutnih zaznav, dojmov, podob, predpostav, ki jih ima samo za vsebino zavesti, potem so te predstave v jazu kot odsev zunanjih stvari. Če pa kdo trdi, da vsebina zavesti, ki jo dobivamo v dejstvenem potekanju mišljenja, odgovarja rečem v svetu, potem ta vsebina prikazuje zunanje reči.

Za to drugo stališče pa je nujno potrebno, da gre za nekoga, ki je hkrati znotraj in zunaj samega sebe. Z drugimi besedami: če je človek zaprt v neposrednost "cogito", ne more nič povedati o tem, kar je zunanja stvarnost.

Descartes je odkril "jaz", ki je različen od stvari, ni se pa vprašal o biti te bistnosti (entitas). Zato je ostal v mejah "cogitare" (mišljenja), zanemaril pa je "sum" (sem).

b) Empirizem

Od Descartesa je sprejel njegovo podmeno o neposrednosti "cogito". Zatem pa se je vprašal, ali je mogoče kaj povedati (praedicari) o rečeh zunaj nas, ker bi bili v tem odvisni od tega, kako naši dojmi "prevedejo" vtise od zunaj.

S Humeom je to stališče zašlo v skrajnost: nič ne moremo z gotovostjo povedati o našem jazu (ali duši), oz. besede o tem so brez pomena.

c) Kantov transcendentalni idealizem

Poudarja nalogo, ki jo ima osebek v dejanju spoznanja. Toda v tem ne gre za predstave, ki bi po-proizvedle predmete, temveč za to, da zgradimo obzorje objektivnosti (predmetnosti). To pa s pomočjo notranjega uvida (intuicij) in označilnosti (kategorij), ki jih subjekt sam ima a priori, in s katerimi delno zgradi to, kar (s)pozna(va).

Toda tudi pri Kantu "jaz" ostaja problematičen. Čeprav Kant sodi, da se "jaz" bitno (ontično) ne more skrčiti (reducirati) na podstat (substanco), vendar isti "jaz" z "jaz mislim", nato pa "jaz" ima za subjekt.

Ko govorimo o jazu, se ta jaz zmerom nanaša na nekaj, ker nismo "zaotočeni" (izolirani); smo "jaz-sem-v svetu". Kant je razlikoval med dojmi (čutnimi zaznavami) in pred-danimi liki (apriornimi formami), s čimer pa je nekako zanemaril pojav sveta, katerega stvarnost zahteva (postulira) samo pamet (praktični razum), ne pa razum (čisti razum). Tako se je tudi Kant zaprl v samotni subjekt, ki sicer "izdelava" čutne zaznave, a dejansko samo nekako "spremlja" to zaznavanje.

č) Heglova fenomenologija duha

Smemo trditi, da s Heglom metafizika subjektivnosti doseže svoj vrh. "Absolutno" je v človeku samem, ki deleži na Vesoljnem Duhu. Pri Heglu je iz-istenje stvarnosti s subjektivnostjo popolno. Vsa stvarnost ima možnost, da postane prisotna sama sebi; da se poveže v sestav odnosov, ki je ona sama, in za katerega ve, da je ona sama. Tako se bit razodeva kot istovetna z mislijo. Smo v absolutni subjektivnosti.

III HUSSERLOVA FENOMENOLOGIJA

Za boljše razumevanje Husserlove fenomenologije, je treba najprej razumeti nekatere važne pojme v pomenu, ki jim ga daje Husserl. Med njimi sta transcendentalnost in intencionalnost.

1. Pojem transcendentalnega

a) Klasični in moderni pojem

V delu "Po drugačnih poteh" ("Meddobje", XXV-1990, 3-4. s. 273-297) sem poskušal približati nekatere pojme (v slovenskem izrazju) in označiti njihove pojme. To predvsem v zvezi s spoznanjem nadčutnega, v tem primeru stvarnosti biti, ki bi jo čutno zaznali kot "nekaj (je)" in jo kot tako umsko (zavestno) spoznavali, o kateri bi pa le razum mogel sklepno trditi, da "je" (bit). Navadno so to zmožnost, da iz čutnega preidemo v nadčutno, imenovali zmožnost presežnosti (transcendence). Lahko bi govorili tudi o preseganju (transcendentiranju). "Transcendentalno" bi bilo torej nekaj, kar je nadčutno, prektvarno (metafizično). To bi pa pomenilo, da osebek more priti tudi do najbolj splošnega (občega) "predmeta" v sebi in izven sebe.

Za moderne je transcendentalnost nekaj drugega. Pravzaprav gre za zmožnost, da osebek nekaj zazna izven sebe.

b) Zgodovinske primerjave

V zgodovini filozofije opažamo neke vrste vzorce, ki se ponavljajo v drugačnih oblikah. Smeli bi reči, da se poraja skoro isto vprašanje, na katerega se daje skoro isti odgovor. Omejimo se samo na nekatere primere.

1) Sofisti so omejili spoznanje na oprijemljivega (konkretnega) poedinca, Platon pa je iskal popolno, brezpogojno (absolutno) resnico, ki ji ni mar to, kar zadeva človeško čutnost.

2) Dva tisoč let kasneje so se filozofi spraševali za istem, čeprav s teoretsko bolj izdelanimi sredstvi. Hume je skrčil (reduciral) spoznavno enoto, pojem, na to, kar ima za njegovo čutno podlago, vtis, s čimer je splošno in nujno spoznanje spet izgubilo zaupljiv temelj. Zaradi tega je Kant s svojo "Kritiko čistega razuma" postal prvak neoporečno osnovanega spoznanja.

3) Konec 19. stoletja nahaja spoznavoslovje v podobnem položaju. Zelo uspešno so se razvile *posamezne znanosti*. Neke vrste pretirana samozavest (in morda delno "maščevanje" zaradi prejšnjega zapostavljanja) jih je zavedlo v to, da so same sebe predstavljale kot edino veljavno območje razumskega spoznanja. S tem pa je spoznanje postalo ali dušeslovni (psihološki) pojav ali pa eden izmed mnogoterih zgodovinskih pojavov. Posledica tega je bila, da je spoznanje samo sebe oneveljavilo za dosego splošnosti in nujnosti resnic, na katerih bi mogle temeljiti druge (delne, odlomkovne, posamezne). V takem stanju je začel Husserl iskati *znanje brez predpostavk*, "filozofijo kot strogo znanost". Zamisel o brezpogojno utemeljenem spoznanju je bila v središču Husserlovega iskanja. Kar pa ga je vodilo v to, da je postavil ta pojem v *območje transcendentalnega*.

c) Kant in Husserl

Za kaj gre v pojmu transcendentalnega?

Kant je imenoval svoj idealizem "transcendentalen". Zanj transcendentalen ne pomeni "odnos našega spoznanja z rečmi, marveč z zmožnostjo spoznanja". S tem nas postavi v območje odnosa razuma do njegovega predmeta, v različna umska stanja (instance), ki tvorijo predmet. Za Kanta imata pojem "transcendentalen" in "razumski" isti pomen, sta soznačna (sinonima). Gre za ustvarjalca (razum), ki nekaj gradi (predmet ki je različen od razuma, zato ker je dosežek njegove dejavnosti).

Potemtakem "transcendentalen" pri Kantu omenja nekaj, kar presega (transcendentira) samega sebe (razum). Čeprav je predmet "nekaj", "nekaj drugega", vendar pa z razumom deleži isto območje pripadnosti: razumsko, transcedenčno.

Za razumevanje *Husserla* skušajmo ostati pri istem dinamičnem obrazcu (shemi): neka proizvajalna dejavnost nečesa, ki je nekaj drugega kot ta dejavnost, a ki vendar z njo deleži isti transcendenčni značaj. Temu pa je Husserl dodal prvine, ki so po njem zmerom bolj bogatile razjasnenje tega območja. Gre predvsem za *prevrednotenje* tim. *konstitutivne transcendentalne subjektivnosti* (usta/no/vne presežnostne osebnosti).

Husserl prične z Descartesovim "cogito", a se ne ustavi pri Kantovem transcendentalnem subjektu. To pa zaradi razčlenbe (analize) tega, kar vključuje tim. *intencionalnost* transcendentalnega jaza. V tem ne gleda samo na ravní, v katerih se ta

sestavlja, temveč tudi na njegovo časovno porajanje (genezo), na sorazmerno vzajemnost zavesti in sveta, na značilnosti usta-(no)vne zavesti in zgrajenih predmetov. Husserl vključi v to iskanje tudi območje tim. "vtelesene-zavesti" in njenega svojskega načina, kako se ravna v tim. "živetem-svetu". Po tej poti "organsko-telo", v katerem je utelešena zavest, kaže na *osnovno vprašanje, povezano z zavestjo kot izvirnem sedežu transcendenčnega izkustva*. To vprašanje zadeva tudi zgodovinskost (historičnost), vključno (implicite) pa tudi medosebkovnost (intersubjektivnost) transcendenčnega jaza.

2. Pojem intencionalnosti

a) Vpliv Brentana

Pojem "intencionalnosti" je Husserl sprejel od *Bretana*, za katerega je bila fenomenologija opisna (deskriptivna) psihologija. Toda Husserl je intencionalnosti dal svojski pomen.

Dolgo časa so razlikovali med fizično in psihično stvarnostjo začeni s fizičnimi bitji, ker je psihično bitje nekaj nerazsežnega, nedeljivega itd. Brentano pa je predložil kot raven za razlikovanje duševno, s čimer je nehote povzročil obrat k osebkju (subjektu). Husserl je potem to povedel v skrajnost in to predvsem zaradi vprašanja po možnosti biti, po biti za mojo zavest in njeno izkustvo; ali z drugimi besedami: zaradi vprašanja, kako se ustanavlja bit.

Brentano ni zanimalo ne spoznavoslovje ne vprašanje, kako se stvori predmet. Je pa razlikoval dvoje območij bitja, ki se pojavljata v duševnem: namerni ne-obstoj, v katerem se daje odnos glede na določeno vsebino predmeta; in usmeritev v določen predmet (ali inmanetno objektivnost). Vsak izmed obeh vsebuje nekaj kot predmet, a ne na isti način.

Husserl prikazuje kot *bistvo intencionalnosti dejstvo, da ta iz subjektivnega tečaja (pola) samo sebe določuje, kaj se ji lahko dogodi ali ne*. Ta dej zavesti s tem dobiva označitev "pomenskega deja". To se pravi, na prvo raven stopi to, da se ustanavlja kot intencionalni dej.

Neki predmet (spoznanja) more tako biti ali stvarni ali umski, snovna stvar ali razvoj, določena zvrst ali matematičen odnos, bit ali mora-bit.

b) Osredno pri Husserlu

Husserl je vztrajal na tem, da v njegovem pojavoslovju intencionalnost ima osredni položaj. Pravi npr.: "intencionalnost, ki je bistvo egološkega (jazoslovnega) življenja". Ali: "Intencionalnost je to, kar označuje zavest v zanosečem pomenu". Gre torej za svojski način "biti-zavest o", biti za nekaj, kar na neki način omenja. Dejanska omemba, v kateri se v vsakem primeru intencionalna zavest udejevši, je življenje, doživetje, doživljanje.

Aristoteles je iskal osnovne "arhái" (počela) začevši s "fainómena" (pojavi), to se pravi: po pojavih je skušal priti do ustavne biti vseh bitij, do njih zadnjega vzroka. *Husserl* pa je našel odgovor na to vprašanje v območju subjektivnosti, sledeč *Descartesu* in *Kantu*. Ta osebnost ne ustvarja biti, temveč utemeljuje in sestavlja bit bivajočega. Z intencionalnostjo se prične po Husserlu tvoriti "obči logos vsakega pojmljivega bitja".

Za Husserla je bilo apodiktično razvidno, da za to, da odkrijemo metafiziko subjektivnosti, potrebujemo tudi temu lastno metodologijo. (Apodiktično razvidno je tisto, kar ne daje le gotovosti o nečem, temveč tudi gotovost o popolni nemožnosti mišljenja o ne-obstoju tistega nečesa.)

c) Fenomenološka metoda

Pri Husserlu opazamo neko podobnost z *Descartesovim dvomom*: "... ni dovolj, da ne dajemo veljavnosti nobeni znanosti, na katere moramo gledati kot za nas nespremenljive predpostavke. Moramo tudi odvzeti naivno veljavnost splošnemu temelju vseh teh znanosti, to se pravi, izkustvenemu svetu. Bit sveta, ki bi temeljila na razvidnosti izkustva, ne more biti za nas več samo po sebi razumljivo dejstvo, temveč samo pojav veljavnosti."

Transcendentalna fenomenologija Husserla zadeva torej tudi *problem biti*. Husserl izhaja iz danosti zavesti in od tam do izkustva. Toda v tem izkustvu ne predpostavlja nič. Zavest je sicer odvisna od izvrjnega dájanja stvari, toda šele z različnimi skrčitvami (redukcijami) se svet spremeni v "živeti-svet".

Iz danosti zavesti skuša Husserl pregledati transcendentalno subjektivnost, kjer se ustvarjajo bistva. *Metoda*, po kateri hoče preseči tim. "naravno držo", je "transcendentalna redukcija". Z njo niti ne zatrdi niti ne zanika obstoj stvari, toda svet se spremeni v "pojav sveta" in stvari v "pojave stvari". Tako prihaja do "čistih doživetij", ki so različne od predmetov, katera to

doživetja omenjajo. Ko npr. Husserl govori o jazu, ne gre za stvarni jaz (Petra, Marije itd.) niti ne za jaz kot jaz, ampak za čisti jaz čiste zavesti. Tako čisti jaz kot čista zavest sta pojava. Čista zavest je "usedlina", edino, kar preostane po fenomenološki redukciji. To je po Husserlu zadnje, na kar se je moč nanašati.

d) Zavest in njene značilnosti

Zavest je za Husserla *absolutna bit*. Vsaka razvidnost jo predpostavlja. Bitja in svet sploh nimajo neodvisnosti, vse se nanaša na ta "prek svetni jaz".

Značilnosti zavesti odkriva po Husserlu samo fenomenologija. Najbolj svojska značilnost je seveda intencionalnost (namer-nost). Ne gre za lastnost, ki bi jo pridevali zavesti. Zavest sama je intencionalna, ker je njena bit v tem, da se nanaša na predmete, ki niso ona sama. S tem zavest ne "spreminja" stvarnosti, toda ko govorimo o stvarnosti, predpostavljamo, da gre za pomen, ki ga ji je dala čista zavest, ki je "izvirno območje najbolj popolne biti".⁽⁴⁾

3. Transcendentalna subjektivnost

a) Fenomenološka metoda

Vsakdanje življenje in znanstveno spoznanje sta za Husserla "naravna drža". V tej drži nekritično zatrujemo obstoj zunanjega sveta in stvari v njem, ali pa da so to predmeti spoznanja. V "naravni drži" nahajam "stvarnost" kot nekaj, ki je pred menoj, in kot si jo tudi prisvajam. Najsi bi dvomil o podatkih iz naravnega sveta, ali celo če bi jih tajil, vedno velja splošna trditev (teza) o naravni drži. Po Husserlu je edina možnost, da presežemo to stanje, če sledimo cilju "znanosti o naravni drži", to se pravi, fenomenološki metodi.⁽⁵⁾

Oglejmo si na kratko dvoje skrčenj (redukcij), o katerih piše Husserl.

1) Eidetska redukcija

Gre za osnovni proces, ki proizvaja splošne trditve, neodvisne od izkustvenega vidika.

Eidetska redukcija ustvarja "transcendentalne povezave" za intencionalno analizo; to se pravi, za odkritje mišljenj (cogitationes), ki v določeni možni sintezi vsebujejo v zavesti določen

predmet (objekt), katerega omenjajo. Začenja se torej vedno s predmetom, od katerega se sebevidnost (refleksija) povrne k tozadevnemu načinu zavesti.⁽⁶⁾

Toda "... priznati, predvsem pa notranje-uvidno (intuitivno) zaznavati bistvo, nikakor ne vključuje priznanje posameznega izkustva; čiste bistvene resnice ne vsebujejo nobene trditve o dejstvih, zato tudi ni mogoče od njih samih zaključiti niti najmanjše dejstvene resnice".

Kako pridemo intuitivno do bistva mišljenega ("cogitatum")? Po prosto izvoljenih inačicah (variacijah) predstav. Predstavljam si npr. "to mizo". Spremenimo ji obliko, višino, barvo ipd. Toda zmerom si predstavljamo "nekaj". Na ta način se dejstvo dojma (čutne zaznave) spremeni v eno izmed mnogih čistih možnosti. Z drugimi besedami: dejstveno (stvarno) zaznavo (dojem) prenesemo v območje ne-stvarnega "kot-da", ki nam daje čiste možnosti. Čiste, ker jih nič ne veže na tisto dejstvo in na karšnokoli dejstvo sploh. To zadnje pomeni tudi, da ni zavezano niti na dejanski "jaz", ki je ta predmet dojel, niti ne naše ostalo dejansko življenje. Tak dojem visi nekako v zraku, v zraku čistih domišljenih stvari. S tem da je izgubil dejstvenost, se je spremenil v "eidos": pojem, katerega območje sestavljajo vse čutne zaznave, ki so "idealiter" (miselno) možne kot čisto domišljene stvari. Vsako bistvo, vsaka sestava resnično čiste možnosti nas pa tudi nujno vedno vodi do transcendentalnega jaza (ego).

2) Fenomenološka redukcija

Je nasprotje tim. "naravne drže". Skrčiti tu pomeni raz-vezati nekatere trditve, jih pustiti nekako v zraku (suspendirati). V teh trditvah gre predvsem za obstoj "sveta" in "stvari v svetu", o katerih nam priča zavest. V Husserlovem izrazju se temu pravi, da fenomenolog izvede "epohé" sodbe o bivanju, s čimer se njegov pogled omeji na območje zavesti. Zato odtlej njegovo razmišljanje o "svetu" ali "predmetu" nima več zveze s "stvarnostjo" kot jo zaznavamo v "naravni drži". Svet in predmet sta kot taka le za zavest. Ni mogoče več iskati bitja in pomena za svet in predmet izven te povezave dveh zapovrstnih tečajnosti: zavest-svet, zavest-predmet.

Drugače povedano, kot piše Husserl: "... osnovna zgradba subjektivnosti, ki se razodeva kot intencionalnost oz. kot transcendenca, naravnost pogojuje, da, tako kakor nikoli ne more "biti" bit brez subjektivnosti, tudi subjektivnost ne (more biti)

brez bivajočega, to se pravi, sveta, katerega bit vzpostavlja". Husserl reducira (omejuje, skrčuje) na različnih ravneh, toda zmerom vztraja na tem, kar ostaja v očeh fenomenologa; ne torej na tem, kar je bil pustil ob strani. Vzemimo npr. dušeslovni jaz. Jazu je dana določena stopnja analize; koncem koncev si jaz izbere svojo zgodovino, svoja lastna doživetja, s katerimi se spoznava. Fenomenološka redukcija pusti ob strani dušeslovno raven. Tako v našem razmišljanju ostaja le še neko središče dejavnosti, usmerjeno v predmete, katerim daje bit in pomen v skladu z določeno zakonitostjo (logiko). Ko fenomenološko redukcijo uporabljamo v dušeslovnem, se razodeva transcendentelni jaz.

Z redukcijo je mišljenje filozofa izvedlo velik obrat: omejilo se je na območje zavesti z značilnostjo transcendentalne subjektivnosti. To pomeni vrnitev k "ego cogito", kot apodiktično gotovo in zadnjo podlago za vsako sodbo, na katero se nujno mora opirati vsaka temeljna ali koreninska (radikalna) filozofija.

V tem zadnjem je velika razlika med Descartesovim dvomom in Husserlovo "epoché". Descartes začenja razmišljati o svetu kot da bi ne obstojal, dokler ne pride z dokazom za božje bivanje do nemožnosti, da bi se mogli zmotiti, ako priznamo božji obstoj, nasledno pa obstoj sveta in prav tako upravičenje "takobiti" sveta. Vse to dosega Descartes s pomočjo odvajanja (dedukcije) od prirojenih počel (misli, idej) v jaz-u. Husserl se ne usmeri v iskanje dokazov za obstoj sveta, ker to zanj kratkomalo ni vprašanje, ki bi ga zanimalo. Vprašuje se, "kako je svet za zavest". Začasno prekine (suspendira) verovanje v obstoj sveta in skuša razjasniti, kaj pomeni zatrditi njegov obstoj in kako se ta obstoj upraviči s soskladnimi povezavami transcendentalnega izkustva. Ko tak obstoj sveta dene nekako v oklepaje ("eingeklammert"), se svet spremeni v predmet, ali v fenomenološkem izrazju: v noematični korelat transcendentalne zavesti.

Sam Husserl piše: "Tako kot je fenomenološka redukcija ustvarila dohod do pojavov notranjega dejanskega izkustva, ki je potem postalo mogoče, tako je tudi metoda eidetske redukcije, ki temelji na fenomenološki, dosegla pristop do nespremenljivih bistvenih likov (form)".

S tem Husserl hoče tudi dokazati, kako da metoda bistvo-gledja ima svoj resnični pomen samo takrat, kadar se jo uporablja (aplicira) na polju transcendentalne subjektivnosti.

b) Sestava transcendentalne subjektivnosti

1) Pojem zavesti

Za Husserla *subjektivnost ni zmerom isto kot zavest*. Prva je bolj širok pojem, ki zajema tako zavest kakor jaz.

Zavest je za Husserla *v potekanju, tekoča*. Razmišljanje odkriva nekako heraklitsko pretekanje pojavov. V tej povezavi z enotnim likom splošnega pretekanja se vse posamično urejuje kot da bi potekalo v njem.

Posamično so doživetja. Nobenega izmed njih ni mogoče gledati kot ločenega od drugih. Vsak izmed njih je nekaj gibajočega-se (dinamičnega) in se pojavlja kot *del vsezajemljivega postopka* (procesa), ki vključuje preteklost, sedanost in prihodnost, to se pravi, vso osebno zgodovino, ki pa se sestavlja kot "*zdaj-živeča*".⁷⁾

2) Hyle, noésis, noéma

Razmišljanje, ki skuša odkriti stalnost (statičnost) v zavesti, najde dvoje sestavnih prvin, ki sta pra-lika intencionalnosti: hyle in noésis. Tadva nas vodita v dvojno polarnost: čutnost in duh.

Za Husserla čutnost brez noéze nima pomena in noéza brez čutnosti nima razloga.⁸⁾ Čutnost je kot tvar in noéza kot lik, morfé. V kolikor v vsakem primeru hyle je nekaj prej-danega, noéza pa tisto, kar to umsko uredi (organizira), je prva trpna in druga dejavna.

Sestavini (komponenti) doživljaja se tako predstavljata po eni strani kot *duh, ki daje pomen* in je zato vedno oblikovno počelo, po drugi strani pa *čutnost, ki označuje to, kar je trpno dano v "podzemlju" ali "kleti" duha*.

Doživetje je namerno (intencionalno), zmerom uperjeno na nekaj. Tisto bivajoče, na kar je usmerjeno, je *svet*. Na neki način je svet zmerom del doživetja, ki je namerjen-na (intencionira). To zahteva, da govorimo o *noéma*.

Intencionalnost se potemtakem prikazuje s tremi tim. intencionali ("Intenzionalien"), ki pa tvorijo eno samo enoto: čutnost (hyle), noéza (duh, duševnost) in noéma (namerni spoj/sinteza/prvih dveh). Ti intencionali, (ali kratko: intencionalnost), opisujejo transcendenco. Ta pa je v tem, da "*presega*" tako svet kot zavesti notranji (imanentni) predmet (svet kot predmet), s tem da oba (svet in predmet) omeji na območje transcendentalnosti.

aa) Hyle.

Kaj je za Husserla hyle? Slišim npr. glas, kar izraža naše vsakdanje izskustvo. Fenomenološko se pravi: *imam občutek glasu*. Ta slušna snov ne pripada predmetu, je zavest.

Seveda *dojem stvari ne predstavlja nekaj ne-prisotnega*, kot da bi recimo šlo za spomin ali domišljaj, marveč predstavi (dojame) nekaj stvára sami lastnega s svojo navzočnostjo v osebku.

Ta navzočnost včasih ni intuitivna, ampak značilna (signitivna). Npr., doživetje "rdečega", ki sem ga že imel, je treba utemeljiti na osnovnem zaznavnem delovanju (funkciji). V tem primeru moramo ločiti po odmišljenju (abstrakciji) to, kar se v čutni zaznavi daje kot enota.

Tako kot se v vsakem primeru dojem spreminja glede na celotni dej, tako se dogaja tudi v zvezi z osnovno držo glede na subjektivnost. V tem Husserl razlikuje dvoje prevladujočih drž: doksno-teoretsko (mnenjsko-naučno) in osebno. Prva se povezuje s spoznavoslovjem, druga pa z etiko in antropologijo.⁽⁹⁾

bb) Noésis

Prepaja doživetje z intencionalnostjo. *Po njej je vsaka zavest zavest-o-nečem*. Noeza ima odnos do "nous", ki posamezno znači povezano s pomenom, obče pa vse, kar se nanaša na mišljenje (cogitationes).

Noeza daje pomen intencionalni biti in določa njeno "biti-kaj" ter "biti-kako", kar na neki način pomeni "biti-tam".

S tem pa smo v novi redukciji. Ustavimo se pri "ustanovnem" delovanju, ne pa v njegovem dosežku, v ustanovljenem. Toda obeh trenutkov ni mogoče ločevati razen analitično; drugače povedano: ni noeze brez korelativnega noematičnega trenutka.

1) Določitev "biti-tako" predmeta

V noezi deluje pogled zavesti (pozornost) *na načine*, ki si samo navidezno nasprotujejo, a so si notranje povezani: dejanskost in nedejanskost; središče pozornosti in zaledje ali obzorje; jedro pa notranje in zunanje obzorje. To razmerje je takšno, da se npr. dejanskost zmerom lahko spremeni v nedejanskost.

Za Husserla *svet* obstoji v jedru izkustva in v obzorju neizkušeneega. Kakovost obzorja vključuje vse, kar morem sprejeti kot stvarno izkušeno (zaznano) in mogoče bo izkustvo. Vse obzorje je mogoče pritegniti v izkustveno zaznavo kot so-obstoječe. Torej obzorje

ni nekaj navoljnega (arbitrnega), temveč možna obzorja, ki izključujejo druga (nemožna). Obzorja so pa apodiktično predzadržana možna obzorja, od katerih pa le eno določimo za stvarno.⁽¹⁰⁾

2) Stanje predmeta kot "biti-tam"

Dejanja noeze določijo predmet v njegovem "biti-tako". Po tem ustvarjen predmet je lahko povedan ("positum"), se ga lahko omenja z deji trdilnega (tetičnega) značaja. Posledica tega je predmet kot "biti-tam".

To da ima zavest trdilni (tetični) značaj, pomeni, da vztrajam na gotovosti veljavnosti, ki ga ima zame ta predmet. Gre za moje verovanje (dokler ga imam), da je določen predmet "tam". Zavest vzpostavi trditev (tezo) o obstoju nečesa.

Ta dej zatrditve je vedno za predhodnim "prvotnim (ali izvirnim) mnenjem", v katerem gre za verovanje, da svet res obstoji. V tem izvirnem mnenju je svet zmerom dan kot obstoječ, preden se o kakem poedino in enovitno bivajočem poveduje (omenja) v biti na sploh. Obči temelj verovanja v (obstoj) svet(a) je tisto, kar vsaka praksa predpostavlja, najsibo vsakdanje življenje ali znanstveno spoznanje. Bitje sveta v celoti je tista očitna resnica, o kateri nikoli ne podvomimo. To resnico prvokrat ne dobimo s sodbo (po sodnem deju), ker je ravno predpogoj za vsako sodbo. Zavest o (bivanju) sveta je zavest gotovega verovanja. Šele iz tega temelja je mogoče priti do tetične zavesti, to se pravi, da obstoj sveta zatrdimo, tajimo ali o njem dvomimo. Ta zavest ima v nas neko tiho priznano veljavnost: dovoljuje nam reči, da nekaj "je", kar strogo gledano pomeni, da "je-v-svetu".

cc) Noéma

Tu gre za omenjeno bitje; tisto, o katerem zavest je zavest, potem ko je izvedla fenomenološko redukcijo.

V noetičnih načinih gre za stvarne sestavine, tu pa govorimo o idealni (pojmovni) vsebini; o omenjenem predmetu, katerega "stvarnost" smo postavili v oklepaje, ker gre za (pre)ostanke redukcije in noetičnega delovanja v širokem smislu.⁽¹¹⁾

Kakšen je odnos noematičnega do noetičnega? Noematično je polje enot, noetično pa polje usta(no)vnih mnogoterosti. Sestavine noetičnega, (ki vsebuje tudi hyletično), se spreminjajo v neprestanem prehajanju od zdaj do zdaj. Noema pa je idealni

"kraj" enote, ki se je sestavila v noetični sintezi. V noetičnem se spreminjajo videzi, dozdevi, in te spremembe so premenljive določitve za noema (sebi-istega predmeta).

Razlikovanje med noetičnem in noematičnem je za Husserla bistvene važnosti. "Ni nobenega noetičnega trenutka brez noematičnega, ki mu svojstveno gre ...". "... vsaka najmanjša razlika na noematični strani kaže eidetsko na najmanjše razlike noetičnega".

Tudi v noematičnem razlikuje Husserl dvoje: 1) noematični pomen, ki "daje" predmet v "kako" njegovega bivanja; in 2) trdilne (tetične) oznake, ki "povedujejo" o omenjenem predmetu v "kako" njegovega bivanja. Enoto, ki zajema oba pomena, v katerem je predmet kot predmet, imenuje Husserl "positum" (propozicija, poved).

1) "Noematični pomen" nastane kot noematični korelat spoja (sinteze) noetičnega vskladja, kot namerno (intencionalno) sebi-isto (identično) pred mnogoterostjo njenih videzov.

V tem pomenu je treba razlikovati: 1) jedro, kot intencionalno "točko enote", in 2) slučajne določitve, katerih opora in družilna točka je prav jedro.

Jedro je *praznota*. Prazni subjekt pride do polnosti noematičnega pomena samo v odnosu z določitvami povedovanja (predikacije): polni pomen je predmet v "kako" njegovih določitvah, v njegovih izkušenih lastnostih. V pomenu je predmet sam tak, kot je po materijalnih in formalnih določitvah, (prve v odnosu do hyletičnih podatkov, druge do noetične dejavnosti). V tem predmetu ni čutnih obrisov, je čisto likovnega (formalnega) značaja. Ne gre tu torej za razdvojenost stvari same.

Toda stvar je, torej je stvarno sebi-ista (identična) svojih stvarnim lastnostim, ki pa so zgolj izžarevanje enotnega bitja.

2) *Bitje, bivanje* je dosežek tetičnega delovanja. Pomen sam nič ne pove o načinih "biti" predmeta.

"Pomen" in "bit" sta obširni območji za fenomenološko raziskavanje. V oblikovanju pomena, v katerem se predmet pojavlja (kot predmet in temelj) za njegove določitve, se dogaja izskustvo stvarnosti. Trdilne oznake pa zadevajo načine bitja predmeta. S tem prihajamo v področje, kjer se zastavlja vprašanje o resnici. Po Husserlu "pomen" in "bit" (bivanje) odgovarjata "stvarnosti" in "resnici", tako kot se tidve pojavljata v območju razčlemba (analize) namernega (intencionalnega) doživetja.

4. Nekaj dostavkov o Husserlovem nauku

a) *Počelo poedinosti* (individualizacije) je za Husserla *zavest*, tako za stvarne, možne ali umišljene predmete. (Toda čista zavest ni o poedinem, poedino kot tako pa ni "predmet" zavesti v Husserlovem pomenu!)

b) *Časovno zaporedje v stvareh* predpostavlja njim *notranji* (inmanentni) čas. Reči bi mogle ne biti. A o tem, kar je dano, ni mogoče dvomiti. Če bi pretrgali stike, ki nas povezujejo z zunanjim svetom, to se pravi z vsakršno transcendenco, bi ostajali v fenomenološkem času. Subjektivno trajanje je končno utemeljeno v absolutni zavesti, o kateri pa ne moremo nič povedati, ker je ona sama vir vsake možne povédi.

Ta notranji inmanentni čas (ali absolutna subjektivnost) nam kaže zavest, ki se sama ustanavlja. Če bi hoteli priti do izkustva časa, bi morali predpostavljati dojem časa; ali drugače, časovnost predmetov sveta predpostavlja trajanje živetega izkustva. Potemtakem čas, ki ga imenujemo "izkustveni" in ga preiskujejo različne znanosti, tudi mora imeti fenomenološko podlago.

Čas je sila pomemben v Husserlovem mišljenju. *Ni si mogoče zamisljati zavesti brez časa*. Vsaka stvar se predstavlja ali je dana v "pretekanju" zavesti. Zato si ni mogoče zamisliti ničesar, kar bi bilo izven časa, ker bi to pomenilo izkustvo izven poteka zavesti. Prav zaradi tega čas sam ne more postati predmet zavesti, ker bi to predpostavljalo notranji (inmanentni) čas.

Priti do tega časa se pravi, pristopiti do absolutne subjektivnosti; do središča, kjer se ustanovljajo pojavi (fenomeni). Tega središča ni mogoče zajeti z mrežo pojmov, ker je predmet samo čiste subjektivnosti.

S Heideggerjem upravičeno trdimo, da Husserl *ni vzpostavil stvarnosti poedinemu bitju lastnega časa*, kot tudi ne stvarnosti poedinega bitja (in sveta na sploh).

c) *Fenomenologija nima nič skupnega s psihologijo*. Zahteva fenomenologije je, da gremo preko danega (transcendentiramo); da ostajamo pri pojavu in da preprečimo naravno težnjo, po kateri predpostavljamo neodvisnost predmetov (sveta in stvari v njem).

Fenomenologija *ne raziskuje posameznih primerov*, npr., kaj se dogaja izkustveno, kadar zaznavamo ali mislimo. Zanj je važno bistvo, eidos. Ne zanima je, npr., posamično dejanje domišljije, temveč kaj je domišljija sama na sebi.

Tok čistih doživljajev potemtakem ne omenja nič duševnega. Nanaša se na sestavine (strukture), ki v svoji dejanski prisotnosti ne tvorijo nobenega določenega stvarnega subjekta. Subjekt se zmerom nanaša na nekaj, kar ni on sam, in predmeti so zmerom samo predmeti, ki so dani subjektu. Svet (in stvari v njem) torej dejansko nimajo samostojnosti (avtonomije), neodvisnosti; (pre)-ostajajo le po zavesti.

č) *Za Kanta je zavest nekaj stvarnega. Za Husserla pa je čista zavest, ki preostaja kot "usedlina" po transcendentalni redukciji. Je formalno-transcendentalna, brez vsake izkustvene določbe. Vendar Husserlov transcendentalni jaz ima nekatere določitve, ki so zaradi intencionalnega značaja odvisne od vsebin, ki jih omenja.*

Omenjeni (poznani) predmet ni (s)poznanje samo, je samo omenjeni predmet. *Zato Husserla moremo imeti za idealista. Po Husserlu brez zavesti ne bi bilo ne sveta ne stvari v njem. Resda zaznavna zavest misli (noéza) ne more pustiti ob strani zaznanega sveta, to se pravi, omenjene stvarnosti (noéma). Zavest ni trpna (pasivna), stvari pa so zanjo po dejstvu, da jih subjektivnost zazna. Tako oba svetova, svet pojmov (idej) in izkustveni svet, tvorita "transcendentalno zavest", in samo po njej bi bilo mogoče razumeti bistvo njihovih bitij.*

Absolutna zavest kot zadnji temelj tako tudi onemogoča, da bi filozofija bila prva "znanost" ali "znanje brez predpostavk", ker se naslanja na temelje, ki jih tvorijo zgodovinski načini, kako si zastavljamo vprašanja.

d) *Husserl pravzaprav rešuje epistemološke probleme in središče njegovega razmišljanja je zavest. Fenomenologija bi naj bila stroga znanost o bistvu dejanj zavesti in o opisu sestave te zavesti.*

A Husserl se ni mogel izogniti tradicionalnim filozofskim problemom, npr. tistim, zaradi katerih je Kant moral govoriti o "transcendentalnem jazu", ki bi se ne istil s posameznim subjektom, katerega preučuje psihologija in ki ima svoja lastna doživetja in lastno zgodovino. "Transcendentalni jaz", ki je sinteza dejavnosti, omogoča objektivnost predmetov, ker s samimi vtisi ne bi bilo mogoče ustvariti izkustvenega predmeta, "čisto misel", ki je pogoj za vsako mišljenje in ki mora biti podstat.

5. Kratek povzem

Husserl začenja iskati resnico, ki bi bila neodvisna od zgodovinskih in osebkovih (subjektivnih) pogojnosti, da bi tako premagal

skepsa in relativizem. Njegovo geslo je bilo: Nazaj k stvarem samim! To geslo zanj pomeni, da v spoznavnem izkustvu zazna stvarnost, ki je v pojavih. In to po notranjem uvidu (intuiciji), ki odkrije smisel in bistveno vsebino vsakega spoznavnega deja. Kar pa ni nič drugega kot "eidetsko" bistvo, čisti pomen predmeta zavesti, tako kot se ta javlja v neposredni intuiciji o stvareh.

Eidetska intuicija (bistvogledje) ni nekaj danega. Treba je metodološko očistiti pojav, to se pravi, dati v oklepaj (*epoché*) doživetje in sodbo o obstoju (*bivanju*). Sodbo, ki vključuje sodbo o svoji lastni stvarnosti in predpostavke iz naravnega in znastvenega spoznanja. Tako pride do natančnega in strogega opisa vseh miselnih povezav med čistimi pomeni pojavov.

Ta metoda je fenomenološka, ker opisuje pojave (fenomene), katere pojmuje kot *umska bitja* (oz. bitnosti) s *svojskimi pomeni*. (Torej ne kot Kant, za katerega je pojav to, kar se javlja v izkustvu.) Gre torej za neizkustveni opis osebnosti.

Ti pomeni so *namerni predmeti kateregakoli deja zavesti*. Ta nujna namernost (intencionalnost) zavesti ni nekaj različnega od nje, —kar je za Husserla "noéma"—, niso ne dušeslovne (psihološke) pogojnosti dejanj zavesti niti ne dejanje samo (noéza).

Prvotno geslo o "vrnitvi k stvarem" se je v Husserlu sčasoma zmerom bolj spreminjalo v *sebevidnost razčlenbe o zavesti sami*. Pri tem se zavest prepozna kot tisto, ki daje pomen, ki ustanavlja pomen in njemu ustrezno bit. Taka filozofija postane res "transcendentalna" v *skrajnem pomenu*, ki je pravzaprav nasprotna transcendentalnosti kot preseganje samega sebe in po sebi "ustvarjenega" (ali spoznanega, po Husserlu). S tem pa tudi zahaja v *idealizem*.

Toda ravno to je vodilo Husserla k vprašanju o "ustanovnem" (*konstitutivnem*) *značaju stvarnosti*, ki ga njegova metoda priveda zavesti. To vprašanje je v tem, če se morda zavest ne uvideva (intuira) kot nekaj, ki sloni na neki pred-razmišljeni stvarnosti, v kateri še ni prišlo do razlikovanja med osebkom in predmetom, pa med zavestjo in stvarjo.

V *sebevidnosti* nahaja osebek samega sebe *kot stvarnost*, ki izhaja iz temeljev, ki so zakoreninjani v doživetju o svetu ("*živetisvet*", *Lebenswelt*). Toda kako morem spoznati, da so tudi drugi ljudje osebk, če le moja zavest vsemu daje pomen, in če je le moja zavest ustanovna za vse predmete? Sprva je Husserl

govoril, da zaznavam drugega kot "alter ego" (drugi jaz), in to po nalični pa-zaznavi (analoški apercipiji). To se pravi: v prispodobi z mojo namerno dejavnostjo moram misliti, da vsakršna stvarna predmetnost zahteva kot sorazmernost (korelat) medosebkovnost (intersubjektivnost). To pa je pripeljalo Husserla do tega, da je trdil: "presežnostna (transcendentalna) zavest je medosebkovnost (intersubjektivnost)".

6. Sodba o Husserlu

Spotoma sem že večkrat izrazil sodbe o nekaterih Husserlovih trditvah. Tukaj samo poudarimo nekatere značilnosti.

1) Husserl je nedvomno *racionalist*. Kakor Descartesa in Kanta je tudi njega zanimalo, kako utemeljiti človeško spoznanje in kako v tem priti po razvidnosti do gotovosti.

2) Razumljivo je potemtakem, da zavrača zgodovinski razvoj z njegovimi podatki. Da prav tako obsoja pozitivistični empirizem, češ da ta osebek spreminja v navidezno predmetnost (objektivnost) in to zaradi tega, ker ima za vzor naravne znanosti. In da tudi ne daje veljavnosti psihologizmu v znanostih o človeku, češ da ta razumeva spoznavne označilnosti (kategorije) kot sestavine duševnosti (in zato zgolj subjektivne) in zgodovinsko pogojene. Vse to pa da vodi v relativizem in skepso.

3) Toda Husserl ni znal najti ravnotežja med tem, kaj v našem spoznanju gre izkustvu, in kaj je delo razuma. Čeprav je v iskanju "stvarnosti" najprej zašel v samotno osebkost, ki bi "ustvarjala" (oz. pravilno: ustanavljala) pomene (in s tem bivanje "stvari") in morda celo samo sebe, je končno prišel do priznanja medosebkosti, katere pa ni zadosti utemeljil. Toliko manj stvarnosti sveta in stvari v njem.

4) Husserlovo pojavoslovje je potemtakem še manj stvarno (realno) in predmetno (objektivno) kakor Kantovo.

5) Toda po nekem težko razumljivem paradoksu je prav Husserlova fenomenologija bila povod za različne eksistencialistične struje, kljub temu, da te ravno zavračajo kakršenkoli "esencializem". Fenomenološka metoda je bila zanje sila pomembno orodje, čeravno v večih različicah. Še danes ni mogoče razumeti veliko drugih novejših filozofov, če ne poznamo Husserlovih razmišljanj.⁽¹²⁾

Za zaključek

Po vsem povedano bo, upam, jasno, da Husserl ni razrešil vprašanja o odnosu pojava do stvarnosti. Kaže prav nasprotno, kot da bi zadevo še bolj zamotal. Ali pa da je iskal odgovora v napačni smeri, to se pravi, samo v osebkju. Zato bi bilo treba iskati še naprej z drugimi misleci, začevši s Heideggerjem. Kljub temu mislim, da bi se dalo nekaj reči o tem odnosu stvar-pojav, in to na podlagi tega, o čemer sem pisal.

1. Nedvomno *umsko*, a ne nujno *razumsko* spoznamo, da zaznavamo "nekaj". Razum potem lahko sklepa ali umišlja, da to nekaj "je". Potem tudi *more določevati*, če gre za stvarno stvarnost ali duševno-duhovno. Zato tudi *sme razlikovati*, če se pojmi, ki jih stvori na podlagi tako zaznanega, nanašajo na nekaj stvarnega ali umskega ali domišljjskega ipd. Mogoče edino "bistvo", kate-rega lahko nahajamo v danem, je samo to, da "je"; z drugo besedo, ki pa jo mnogi ne uporabljajo, da je "bit".

2. Seveda v čutno zaznatnem svetu nahajamo dane, torej ne po človeku zamišljene in ustvarjene reči-stvari, katere lahko do neke mere tako popolno opišemo, da jih z lahkoto ločimo od drugih; npr.: konj-bik; hrast-lipa; še bolj bik-lipa. V takih primerih pojav sicer ni stvarnost sama, je pa *izraz za najdeno stvarnost*.

Toda kolikokrat pomen, ki ga damo določenemu pojavu, ni najden, ampak *samo pridevan*? Bržkone v veliki večini primerov. Človeški razum je s pomočjo različnih in številnih znanosti v vsaki tvorni stvari že zaznal molekule... in atome... in podatomska telesa... in...? S tem pa se ni spremenila stvarnost, pač pa pojav stvarnosti, in to zato, ker imamo večjo —pa tudi drugačno!— zmožnost za spoznavanje.

Tako pravzaprav pojem "pojava" nikakor ne smemo omejiti na "neposredno" čutno zaznano, (v kolikor čutno zaznano sploh more biti neposredno), to se pravi brez karkšnihkoli pripomočkov: skrajno umetelne naprave vsakršnihkoli zvrsti, katerih imamo zmerom več in zmerom boljše. Človeški svet ni samo svet neposredno čutno zaznanega s čuti brez pripomočkov (tehnika-umetelnost!), temveč obogatjenje tega spoznanja po razumsko iznajdenih sredstvih. Zelo verjetno je, da se pojav take skrite stvarnosti najprej rodi v notranjem uvidu skoraj brez izkustva, ne pa popolnoma brez njega. Tak pojav pa tudi nimamo za odkritje stvarnosti, dokler na neki način ne preverimo, da res odgovarja

tej stvarnosti: to je, da je ne približa samo razumsko kot opis ali razlago dejanjskosti, ampak da je sposoben, zaradi tega (kolikor toliko) pravičnega spoznanja, na stvarnost tudi vplivati, jo spreminjati...

3. Bržkone *središče vprašanja ni, če obstoje bitja, ki imajo nespremenljivo bistvo*. Če vemo, npr., kaj je "bistvo" konja, (najsi sprejemamo ali ne obstoj tega, kar imenujemo "bistvo"), potem v vsakdanjem življenju brez večjih težav pravilno označimo določen predmet kot "konj". In če vemo, npr., kaj je bistvo nevtrinov, jih sorazmerno lahko (s pomočjo določenih naprav) spoznamo, kadar jih s temi napravami zaznamo.

Vse drugače pa je, kadar *smo pred stvarnostjo, ki se spreminja*. Reči bi morali: katera pa se ne! Konj je konj dokler je živ, potem pa je meso, koža, kosti, nato mrhovina, itd. Toda konji so lahko žrebički ali žrebeta ali žrebci ali konji. Razlika med volom in bikom je jasna, pa tudi čas ali način spremembe (skópljenje), toda ni tako lahko razlikovati med teličkom, teletom, bikcem, bikom... Razlikujemo razne vrste bivališč, od bajte, koče, hiše, spalnice, palače; a kdaj je koča že hiša, kdaj palača še hiša in ne že podrtija, razvalina..?

Če bi človek izginil iz obličja zemlje, bi še mogli govoriti o tem, kar je bil, ne le po njegovih delih, marveč po poskusih opredelitve njegovega bistva, tega, kar je bilo vsem skupno, značilno in edino njemu svojsko. S tem pa nismo še opisali nezvrstnega, svojskega bitja vsakega človeka (nekako v X. Zubirijevem smislu), še manj pa vsega tega, kar je spremljalo njegovo stalno spreminjanje: telesno... duševno... duhovno...

Po vsem tem je najbrž jasno, da *vprašanje ni zmerom stalno bistvo, ampak zmerom stalno spreminjanje*. Če bi stvari zmerom bile same sebi enake, sebi-iste in bistvu-iste, ne bi bilo težave za določitev bistev. A stvarnost ni taka. Seveda pa tudi ni, kakor jo opisujejo *aktualisti*: zmerom drugačna, brez stvarno ali resnično istega bistva glede na zvrst. Muha ni lipa... in "Beseda ni konj".

Pri tem pa ostane važno to: ne da pojav odkrije bistvo stvari, temveč da odkrije stvar, v kateri potem moremo najti določeno bistvo ali pa ji ga pridevati.

4. *Pojavi niso le v zavesti vsakogar. Ravno zavest priča, da je v nas nekaj, ki ni zavest, o katerem pa imam zavest*. Prav zavest tudi priča, da imam čutne zaznave (po vidu, sluhu, itd. ter po umišljenih napravah); čutne zaznave drugih in drugega, čeprav včasih to drugo je sila zakrito in le razumsko (morda

predhodno notranje-uidno) spoznano. Tudi ima zavest —po izkustvu in razumski razlagi— dokaj veliko zmožnost, da razlikuje med tem, kar je resnica, torej v skladu s stvarnostjo, in tem, kar je zmeta, laži-dojem, iluzija; npr., palica, ki jo potopim v vodo, se pod vplivom sončnih žarkov navidezno prelomi.

5. *Razumske opredelbe* (denimo: bistvogledje) *določenih stvari so lahko skupne vsem človeškim zavestim* (intersubjektivnost). Seveda ni isto s čutnim jazom, s čutenjem in čustvi, ki jih verjetno vsakdo doživlja na popolnoma svojski način. Ni mogoče vzpostaviti, npr., kateri zaznava prav isto rdečnost ali módrost rdečega ali modrega; kakor tudi ne moremo trditi, če v resnici rdeče in modro obstoja, ako ni vseh dejavnikov kot so določeni čuti, določena dolžina elektromagnetičnih valov itd. *Kaj je v tem pojav:* barva, ali tisto, kar povzroča, da barve zaznavamo? Po preprostem gledanju bi bile barve, po bolj znastvenem drugo.

Oboje pa je človeško, so (človeški) pojavi v človeški zavesti; in oboje je stvarnost: prva preprosto zaznana, druga znanstveno. Toda ta druga zaradi tega ni bolj človeška: slepec more razumeti znanstveno razlago o nastajanju barv v naših čutih, ne more pa čutiti rdečkosti, módrosti, rumenosti. Prav tako kot preprosto gledanje zaznava trdo mizo, znanstveno pa le "drsenje nevtronov" (Schrödinger).

Še manj mogoče je trditi, da čutenje nekoga, ki je zunanje navidezno enako drugemu, je res enako čutenju drugega; ali da čustva kot zaupanje, ljubezen, narodna zavest in ponos v vseh pomenijo isto, da so enako močni, da so iste kakovosti, da imajo enako trajanje ipd. Toda so pojavi, o katerih nam priča zavest in izkustvo medosebkosti.

Morda je najbolj pomemben prispevek Husserla to, da je iz izkustva prišel do bistvogledja. Zmotil se je, ker je sodil, da zavest daje vsemu pomen in bit. Ni se pa motil v tem, da zavest zazna (dojame) na neki način svet in stvari v njem. Sicer se o tem ni hotel izreči, češ da ga to ni zanimalo. Toda pomembno je, da ni zamenjaval svojega "čistega" spoznanja "čiste" zavesti z zgolj duševnim dogajanjem. Tako je kljub vsemu odprl možnost za to, da to zaznanje ni zgolj dušeslovnega značaja, to se pravi, da bi imelo samo tam obstoj, kot da bi šlo npr. za zgolj umske pojme ali domišljije, temveč da je pojav notranje in zunanje stvarnosti.⁽¹³⁾

Buenos Aires, 6. avgusta 1994.

OPOMBE

- 1) Kar pravi Janžekovič o "matematičnem jeziku" je treba pravilno umevati. Stvarnost ni pitagorsko matematična. Matematika (oz. matematike) ali matematični jezik (oz. boljše matematični jeziki) so človeški izum. Danes znanstveniki še o tem niso edini, če je mogoče izraziti z matematiko tvorni svet; še manj, če stvarnost ni tvorna, kot npr. del sveta človeka, predvsem duševno-duhovno, a ne samo to (življenje družbe na vseh njenih področjih)
- 2) Postavimo da je bistvo naravnih danosti Stvarnikova zamisel. Naša zmota je pogosto bržkone v tem, da vsemu, kar zaznamo, iščemo (in najdemo!) tako bistvo. Toda kaj če je veliko manj najdenih kot pridevanih pomenov? In kaj, če je veliko več bistev, kot jih nahajamo? V prvem primeru bi bilo manj bistev, v drugem več. "Moja današnja slika sveta me zadovoljuje samo v vsakdanjem življenju. Ko pa o njej razmišljam kot znanstvenik, ali modroslovec, sem jo prisiljen neprestano popravljati" (Janžekovič, pod "Spoznavoslovje").
- 3) Zdi se mi, da Janžekovič zahaja v protislovje, ko govori o "verovanju" v zunanje vzroke, ker drugod trdi: "Kakor razum najprej trči na 'nekaj', na 'bitje', in ob njem vidi, da to, kar je, ne more hkrati in v istem oziru ne biti, enako trči pamet najprej na 'dobro' ..." (pod izrazom "Etika"). Prav zato je težko sprejeti njegovo trditev, da "V bivanje nekakšnega 'tvarnega' sveta je mogoče samo verjeti kot v eno izmed možnih in priročnih podmen" (pod izrazom "Spoznavoslovje"). Ali ko končava: "To je največ, kar more spoznavoslovje odgovoriti na vprašanje, ali je mogoče spoznati tudi stvarnosti, ki so različne od spoznavajočega osebka" (ib.).
- 4) Mnogi misleci so razlikovali ontološke ravni. Npr. N. Hartmann, ki sodi, da se "duhovna plast" naslanja na nižje. Husserl to zavrača, češ da bi s tem zavest postala del narave in bi tako manjkalo nekaj, kar bi naravi dajalo končni pomen. Zaradi tega in drugih potez Husserlovega nauka so mnogi trdili, da je Husserl zašel v *nov dualizem*. Pravijo da, ko govori o čisti psihologiji, misli na pojave duševnosti brez vsake zveze s telesnim in izključuje biološki organizem, čeravno priznava, da duševno predstavlja telesno (organsko). Husserl se zagovarja: "Ako pokažemo vse sestavine očesa, še ne razložimo, kaj pomeni videti". In: "Omejenost pretirano-naravne (naturalistične) drže, v kateri se na začetku vsi nahajamo, nam onemogoča, da odmislimo naravo in da tako naredimo duševno za predmet notranje-uvidnega (intuitivnega) raziskovanja v čisti in ne duševno-telesni (psihofizični) drži, kar nam je zapiralo pot do velike znanosti."
- 5) Srur piše, da različni avtorji navajajo štiri poglavitne razsežnosti fenomenološke metode: 1. *opisna fenomenologija* sledi znani maksimi: "nazaj k stvarjem samim"; 2. *eidetska fenomenologija* uveljavlja metodični princip eidetske redukcije, si prizadeva v analizi pojavov opozoriti na vsebino čiste biti, na vsebino torej, ki je neodvisna od obeležij materialne danosti; 3. *transcendentalna fenomenologija* uveljavlja metodično skepso v razmerju do vprašanj o temelju sveta, o substanci ipd, ki filozofije ne pripeljejo nikamor; 4. *absolutna fenomenologija* presega transcendentalno subjektiviteto in postane kot *čista znanost* absolutna metodologija znanosti. — "Različni avtorji", o katerih govori Srur, po mojem ne izražajo povsem pravilno Husserlovega nauka; tako npr. Husserl ni razlikoval med transcendentalno in absolutno fenomenologijo in dejansko je bolj razlikoval različne redukcije (skrčenja) kakor različne fenomenologije v svojem sestavu; čeprav nikoli ni bil dosleden svojemu načelu o povrnitvi k stvarjem, zanj v tem ni šlo za posebno fenomenologijo.

- 6) Ušeničnik imenuje to redukcijo po slovensko "bistvogledje", kar odgovarja izrazu "Wesenschau"
- 7) Husserl je kasneje namesto izraza "zavest" vedno bolj uporabljal izraz "življenje". V zvezi s tem nakazuje, kakor da bi ne bilo v jazu nobenega ločenega "cogito" (mislim), in bi bilo vse življenje v vsem svojem nihanju in heraklitskem pretekanju ena sama občna spojna (sintetična) enota.
- 8) Približno enako Kantu, za katerega so intuicije brez kategorij "slepe" in kategorije brez intuicij "prazne".
- 9) Tim. "zadnji" Husserl se je večinoma ukvarjal z drugo držo, kar je vplivalo na to, kako se hyle pojavlja kot svojsko čutna; v doksnoteoretski drži je bila občutek, v osebni drži pa postane čustvo.
- 10) Husserl govori tudi o zaznavi (percepciji) ali dojmu in pa-dojmu, pa-zaznavi (a-percepciji). To bi bil bistveni zakon, po katerem v vsakem posameznem primeru omenjamo samo določeno bitje, katero zaznavamo kot sebi-isto (identično) v vseh spremembah zaznav in pazaznav. Zato je vsako doživetje tudi spoj, sinteza, (ali ustvarjanje enote, ki sintetizira, spaja). Sinteza je lahko prema (continua) ali prekinjena (discreta). Prva daje sebi-istost (identiteto) predmetu, druga pa je dejavna (aktivna) s posegom jaza. Vsak enoten in sebi-isti predmet je tak le v svojem okolju, v svojih odnosih.
- 11) V nemščini se razlikuje "reell" in "real". "Reell" Husserlu pomeni to, kar je nasprotno idealnemu, ki je noematična kakovost. "Real" pa se nanaša na transcendentalno objektivirano, torej na tisto, kar je del sveta, na predmetno kakovost stvari.
- 12) Edmund Husserl se je rodil 8. aprila 1859. v Prosnici, na Moravskem, v okviru judovske družine. 1886, je krščen v evangelijski cerkvi na Dunaju. Gre v pokoj 1928. in umre 18. aprila 1938. V dobi njegovega vseučiliškega poučevanja ločijo troje obdobji: 1. hallsko (1887-1901), ko razvija opisno fenomenologijo; 2. gotingsko (1901-1916), kjer je središče transcendentalna fenomenologija; 3. friburško (1916-1928), s konstitutivno fenomenologijo. Sprva se je posvečal vprašanjem, ki so povezana z miselnim značajem logičnih "bistev". Toda srečanje z Brentanom je vplivalo nanj, da se je začel ukvarjati s filozofijo kot "koreninskim" znanjem in da je v svoj nauk pritegnil pojem intencionalnosti. Njegovo slovstveno dediščino je žena prepustila lovański univerzi, ki od l. 1950 pod vodstvom H. L. van Breda izdaja Husserlova celotna dela v tim. "Husserlovih serijah".
Značilno je, da ga je na njegovi stolici po upokojitvi nasledil Martin Heidegger.
- 13) O tem sem že nekaj pisal v omenjenem prispevku "Meddobju". Zahteva pa še bolj podrobne obravnavanja.

— — —

GLAVNI VIRI

- 1) Husserl (V španščini je več prevodov in več izdaj)
 - Husserl, E., Investigaciones lógicas, Madrid, Rev. del Occidente, 1967;
 - idem, La idea de la fenomenología, Mexico, FCE, 1982;
 - idem, La filosofía como ciencia estricta, Bs. As., Nova, 1961'
 - idem, Ideas relativas a una fenomenología pura y a una filosofía fenomenológica, México, FCE, 1949;
 - idem, Lógica formal y transcendental, México, UNAM, 1963;

- idem, Meditaciones cartesianas, Madrid, Ed. Paulinas, 1979;
- idem, Conferencias de París, México, FCE, 1979;
- idem, Ideas I, México-Bs. As., FCE, 1962;
- idem, Ideen II, Den Haag, M. Nijhoff, 1952;
- idem, Rokopisi: C 16 IV; C 7 II; K III 12; B III 10.

2) Drugi

- Cruz Vélez, D., Filosofía sin supuestos, Bs. As., Sudamericana, 1970
- Celms, T., El idealismo fenomenológico de Husserl, Madrid, Rev. del Occid., 1931
- Gurwitsch, A., Das Bewusstseinsfeld, Berlin, Walter de Gruyter, 1974
- Langrebe, L., El camino de la fenomenología, Bs. As., Ed. Sudamericana, 1968
- Lauer, Q., Phenomenologie de Husserl, París, Presses Universitaires de France, 1954
- idem, Phenomenology, Its Genesis and Prospect, New York, Harper Torch Books, Harper and Row, 1958
- Marbach, E. Das Problem des Ich in der Phenomenologie Husserls, Den Haag, M. Nijhoff, 1974
- Ricoeur, P., Husserl, An Analysis of his Phenomenology, Evanston, Northwestern Univ. Press, 1967
- Vidiella, E. - Otros, Filosofía, subjetividad y existencia, Bs. As., Plus Ultra, 1983
- Walton, R., Husserl, Mundo, Conciencia y Temporalidad, Bs. As., Almagesto, 1993
- idem, El fenómeno y sus configuraciones, Bs. As., Almagesto, 1994
- Xiraux, J., La filosofía de Husserl, Bs. As., Troquel, 1966
- Mascaró i Pons, J., Husserl: La visión de lo esencial, en "Historia del Pensamiento", Bs. As., Ed. Orbis, Hyspamérica Arg. Ed., 1983, IV, 199-204
- Slovenski filozofski slovarji: Ušeničnik, Janžekovič, Sruk
- Ferrater Mora, J., Diccionario de Filosofía, Madrid, Alianza Edit., 1979, 4 d.

ŽIVLJENJSKA RAVEN IN NJE PROBLEMI

Življenjska raven

Vprašanje življenjske ravni v sodobni družbi je predmet študija sociologov, demografov, gospodarstvenikov in politikov. Tudi v vsakdanjem življenju se pogosto govori o življenjski ravni ali standartu prebivalstva v posameznih deželah in državah. S tem se hoče povedati ali ugotoviti, če se v določeni deželi ali državi njenim prebivalcem v tvarnem pogledu godi dobro ali trpijo pomanjkanje. Pri tem pa jih je malo, ki razumejo kaj beseda življenjska raven pomeni. Niti časopisi, niti revije, niti strokovne knjige večkrat ne povedo nič določenega.

Večkrat se beseda življenjska raven zamenjuje z življenjskim standartom, življenjsko normo ali življenjskimi stroški. Toda nimajo istega pomena. Med njimi so precejšnje razlike. Za vsako besedo obstojajo različne definicije, utemeljitve in razlage, ki so več ali manj popolne, nobena pa ne pove oziroma zajame celotnega vprašanja. Dosedaj so poznane kot najboljše definicije in razlage rezultati študija posebne komisije Organizacije združenih narodov.⁽¹⁾

Življenjska raven zajame življenjske pogoje v določeni družbeni skupnosti. Je vrednostni izraz tega kar je, njegovo merilo, realna slika vsakodnevnega življenja.

Življenjski standart so aspiracije, pričakovanja in želje družbene skupnosti v upanju, da bodo te dosegli. Smatrajo, da so dovolj sposobni in obstojajo potrebni pogoji, da cilj dosežejo.

Življenjske norme so določeni pogoji ali predpisi za posamezna področja, kot so minimalne mezde ali plače in delovni čas in počitek. Na spolšno se ureja s sklenitvijo delovnih pogodb za posamezna podjetja ali posamezne poklice, lahko se sklepajo za celotno državno področje, nekatere so tudi mednarodnega značaja.⁽²⁾

Življenjski strošek ali stroški pa zajamejo potrebe, ki jih posameznik ali družina potrebuje za dostojno življenje.

Ker nas v tem sestavku, zanima predvsem vprašanje in narava življenjske ravni, se more že povedanemu še dodati, da pomeni tudi navade, običaje, vsakodnevno življenje in prizadevanja ter kako se uporabljajo stvarne dobrine in poslužuje kulturnih dobrin. V ospredju je vedno realno življenje posameznika, družine, narodne in državne skupnosti. Za večino je realnost izražena v dnevnem ali mesečnem zaslužku, njegovi kupni moči ter stanovanju in njegovi opremi. Toda zaslužek, udobno stanovanje ne moreta biti glavna činitelja pri vrednotenju življenjske ravni. Važnejši činitelji so šolstvo, izobrazba in vzgoja, moralna in kulturna višina družbene skupnosti ter stopnja civilizacije in sodelovanja za dobro skupnosti.

Življenjska raven ni nekaj stalnega, ker se življenjska realnost pogosto spreminja, napreduje in tudi nazaduje. Aspiracije in pričakovanja posameznika in družbene skupnosti, ki jih razumemo kot življenjski standart, so gibalo, ki spreminja življenjsko realnost. V normalnih življenjskih razmerah so stalne, ker človek stalno stremi in si prizadeva za tvorni ter kulturni napredek.

Potrebe in realnost

Potrebe in želje po izboljšanju življenjskih pogojev so v družbi stalno prisotne. Nihče jih ne more preprečiti, morejo se pa omejiti pod silo življenjske realnosti, ki je za krajšo ali daljšo dobo ni mogoče premagati.

Potrebe in želje izhajajo iz bioloških in splošnih potreb človeka (hrana, voda, zrak, obleka) ter kulturnih potreb, ki pa morejo biti različne pri vsakem posamezniku in vsaki družbi. Obsežene so vedno vse želje, potrebe in vrednote, ki človeka zadovoljijo in mu koristijo.

Tvarna realnost, želje in potrebe se lahko ugotovijo, ker se lahko najde merilo za vsak posamezen primer. Kulturna, netvarna realnost, želje in potrebe se težko ugotavljajo. Že v stvarnem pogledu obstojajo večje ali manjše razlike med posamezniki, v kulturnem, netvarnem pogledu so pa še veliko večje. Pri tem nastane vprašanje kako doseči skladje in potrebe ter želje zadovoljiti.

Potrebe so podvržene vrednotenju posameznih dobrin, to je katerim se da prednost zaradi večje potrebe. Pri tem pa je

zelo važno, katerim potrebam se da prednost, tvarnim ali kulturnim. To je mogoče ugotoviti, če imata dve osebi ali družini enake ali podobne življenjske pogoje in pričakovanja.

Fiziološke potrebe človeških bitij v določeni družbi so približno enake. Največje razlike so glede prehrane. V splošnem pa obstoja neka enakost glede potrebe kalorij, ki jih nudi prehrana vendar se pri tem mora upoštevati starost, spol, telesna konstrukcija, zdravje, poklic, delovno okolje in klima.

Ugotavljanje in določanje življenjske ravni pa ne sme imeti za izhodiščno točko posameznika, ampak življenjsko realnost družine z najmanj štirimi otroki. V tem pogledu pa še ni edinosti med strokovnjaki, ki študirajo vprašanja življenjske ravni, niti v mednarodnih ustanovah. Naj bo kakorkoli, za družbo je najbolj važna družina in se morajo upoštevati njene potrebe tako v tvarnem, kulturnem pogledu in na področju vzgoje in izobrazbe. Pri zadnjem se ne sme prezreti verskih in moralnih vrednot.

Med-narodno področje

Na mednarodnem področju bi se mogla ugotoviti vsaj približno, če vsi narodi in države sprejmejo enako ali podobno vrednotenje dobrin, potem se šele omogoči ugotavljanje razlik in njih bistvo, ki so realne in razlikujejo narode v njihovem življenju⁽³⁾. Zato je važno mednarodno ugotavljanje in primerjava življenjske ravni, ker se le tako lahko ugotovi napredek posameznih narodov in da pobuda za napredek.

Za ugotavljanje življenjske ravni v mednarodnem življenju, bi morala obstojati merila, ki bi jih sprejele in tudi upoštevale v praktičnem življenju vse države. Realnost potrjuje, da ne morejo obstojati neka splošna merila, ampak se mora določiti merilo za vsako komponento življenjske ravni. Upoštevati in uporabljati se morajo enaki kriteriji kljub temu, da obstojajo velike razlike v realnem življenju posameznih držav.

Vzemimo samo nekaj primerov. Nekateri narodi imajo že nekako prirojene gospodarske in trgovske sposobnosti. Včasih se je trdilo, da so protestanti v gospodarskem življenju pred katoličani, jih nadkriljujejo. Večina svetovnega gospodarstva naj bi bila v lasti njihovih gospodarskih in finančnih podjetij oziroma družb.

Toda bogastvo, visok narodni dohodek, še ne pomeni, da se prebivalcem dotične države vse potrebe zadovoljijo. Važno je,

kako je narodni dohodek razdeljen med različne stanove in sloje prebivalstva. Ogledalo tega so dohodki družine, njihova uporaba, možnosti prihrankov in njihova investicija.

V kulturnem pogledu številne šole in številni učitelji še ne pomeni, da so vsi prebivalci primerno izobraženi in odgovarjajoči kulturni stopnji. Pri tem je zelo važna kvaliteta šol z ozirom na izobrazbo ki jo nudijo usposobljenost učiteljev in profesorjev, število učencev na razred in na učitelja ali profesorja, trajanje šolskega leta in šolske obveznosti predvsem v šolah prve stopnje.

Kvantiteta razpoložljivih dobrin, šolskih in kulturnih ustanov so samo življenjske možnosti, nikakor pa ogledalo realnega življenja. Ta se izraža v dejstvu, da imajo vsi državljani enake možnosti njihove uporabe oziroma dostopa.

Potrebe narekujejo, da so načini ugotavljanja ali tipi meril različne stopnje ali različne hierarhije⁽⁴⁾. Merila, ki se uporabljajo za splošno ugotavljanje življenjske ravni, npr. narodni dohodek, so makro merila. Za ugotavljanje družinskih in osebnih proračunov in potreb pa mikro merila.

Z ozirom na realne potrebe življenja kot so skrb za zdravje, prehrana, izobrazba in različne služnosti morejo biti merila direktna ali indirektna. Morejo biti tudi individualna, kadar se obravnava življenjska raven posameznikov in kolektivna, kadar se obravnava družbene skupnosti ali družbo kot celoto.

Nekateri raziskovalci so mnenja, da bi bil denar najbolj primerno mednarodno merilo za ugotavljanje stvarnih življenjskih pogojev in primerjavo.

Ta poenostavitev pa ni sprejemljiva. Realna vrednost denarja je v vsaki državi različna in tudi hierarhija življenjskih potreb.

Sestavine ali komponenti življenjske ravni

Še težje kot določiti odgovarjajoča merila je ugotoviti in določiti sestavine, komponente življenjske ravni. Obstoja množtenost pojmov in predlogov, a kljub vsem prizadevanjem je še vse na periferiji raziskovanja in ugotavljanj. Nihče še ni prišel v bistvo vprašanja in našel zadovoljivo rešitev ali odgovor. Tudi pri teh prizadevanjih prednjačita Mednarodni urad za delo in Organizacija združenih narodov. Prizadevanja so resna in morejo v doglednem času omogočiti zadovoljive rezultate.

Kljub težavam pri reševanju vprašanja pa se pri presojanju in vrednotenju sestavin ali komponentov morajo upoštevati naslednji pogoji⁽⁵⁾:

- 1) Upoštevati se morajo vse potrebe, ki služijo za dobrobit človeštva in so že na splošno sprejete kot objektivne norme.
- 2) Zato morajo omogočiti vsaj približno poznanje kaj prebivalci družbene skupnosti čutijo in mislijo, pomagati pri odpravljanju različnih težav in pomanjkljivosti v družbi ter aplikacijo statističnih metod.

Upoštevajoč navedene pogoje je Mednarodni urad za delo predložil naslednje glavne komponente ali sestavine življenjske ravni⁽⁶⁾:

- 1) Zdravje
- 2) Hrana in njena kalorična vrednost
- 3) Vzgoja
- 4) Stanovanjska kultura
- 5) Delovni pogoji na delovnem mestu
- 6) Zaposlitev
- 7) Splošna potrošnja
- 8) Socialno skrbstvo in blagostanje

V navedenem pa niso zajeti vsi komponenti ali sestavine. Premalo je poudarjen pomen kulture in osnovne človečanske pravice. Organizacija za prehrano in poljedelstvo Združenih narodov (FAO)⁽⁷⁾, je sestavila svoj predlog za mednarodno merjenje življenjske ravni. Ta zajame samo sedem sestavin in je še manj popoln kot predlog Mednarodnega urada za delo.

Že omenjena komisija Organizacije Združenih narodov je oba že omenjena predloga znatno izpopolnila kot sledi:

- 1) Zdravje, vključno demografski pogoji življenja
- 2) Hrana in nje hranilna vrednost
- 3) Vzgoja (izobrazba, pismenost in tehnične šole)
- 4) Delovni pogoji
- 5) Stalnost zaposlitve
- 6) Potrošnja in varčevanje
- 7) Promet
- 8) Stanovanje (vključuje opremo in komfort)
- 9) Obleka
- 10) Razvedrilo in oddih
- 11) Socialna varnost ali skrbstvo
- 12) Človečanske svoboščine

Ko so že približno določene sestavine življenjske ravni je že mogoče določiti merila za posamezne sestavine ali komponente. Merila pa ne morejo biti enotna za vse sestavine, ampak morajo upoštevati njihove razlike in posebnosti.

Ker je že omenjena lista sestavin življenjske ravni, ki jih je že pred leti pripravila zato poverjena komisija Organizacije združenih narodov zaenkrat najbolj popolna je koristno, da se navede vsaj nekaj meril za vsako izmed navedenih sestavin.

1) Pri zdravju in demografskih pogojih pride predvsem v poštev pričakovana življenjska doba ob rojstvu, otroška umrljivost do enega leta starosti na tisoč novorojenih, umrljivost na tisoč prebivalcev, enako tudi rojstev in naravni prirast na tisoč prebivalcev, število splavov, porok in ločitev. Glede zdravja je važno število bolnic in razpoložljivih postelj, zdravnikov, organizacija zdrav-niške službe, nalezljive bolezni in ustanove za preprečevanje istih.

2) Za ohranitev zdravja je važna prehrana prebivalstva. Pri tem se mora upoštevati, da je vedno na razpolago dovolj živil, da so dostopna prebivalstvu, upoštevajoč potrebe posameznih stanov, poklicev in slojev. Pri tem ni važna samo razpoložljiva kvantiteta, ampak kalorična sestava hrane. Za pravilno prehrano in racionalno uporabo je važno število gospodinjskih in njim sorodnih šol, izobrazba prebivalcev ter odgovarjajoča kontrola državnih organov.

3) Primerno hranjenega človeka se mora tudi stalno vzgajati, poklicno, kulturno in moralno, predvsem otroke in doraščajočo mladino. Nihče, ne glede na starost, poklic in spol ne sme ostati brez osnovne izobrazbe in vzgoje. Ta potreba se stalno večja z ozirom na potrebe in spremembe v družbenem življenju. Kot važen podatek za dobro vzgojo in izobrazbo je ugotovitev števila šoloobveznih otrok med 5. in 14. letom, koliko jih izpolnjuje šoloobvezno dolžnost, če jo starši pojmujejo kot dopolnilo lastnim prizadevanjem za vzgojo in izobrazbo. Važno je sorazmerje med številom obstoječih šolskih poslopij, učencev in učiteljev.

Osnovnim šolam sledijo srednje šole, gimnazije, tehnične in univerze. Potrebe družbenega življenja na vseh področjih dokazujejo, da osnovnošolska izobrazba ni dovolj, prav tako so vedno večje potrebe po univerzitetnih diplomantih različnih strok. Pri srednjih šolah in predvsem tehničnih in univerzah je važna poklicna orientacija v primerjavi z dejanskimi potrebami dežele.

Pri splošni izobrazbi ljudstva kot celote se mora upoštevati pismenost z ozirom na posamezna starostna obdobja in po spolu, časopisne naklade in število knjig in knjižnih naslovov v enem letu na sto tisoč prebivalcev. Pri teh je važna moralna, strokovna in tehnična raven publikacij, koliko jih je splošnega, socialno - politično in formativnega značaja, število znanstvenih, strokovnih ter število revij in javnih knjižnic z razpoložljivim knjižnim fondom. K temu še moramo dodati število organizacij za različne namene s številom članstva, ki skrbijo za kulturno, prosvetno in moralno vzgojo članov, če povezujejo družine in so pomožno sredstvo družinske vzgoje. Ne sme se opustiti verskih skupnosti in upoštevati versko pripadnost prebivalstva in praktičnega življenja po veri. V pošteev pridejo tudi komunikacijska sredstva in družbena občila.

4) V skupnost meril za sestavino delovnih pogojev je najprej važen delovni čas, to je, koliko ur je zaposlena oseba tedensko, koliko dni in koliko mesečno. Delovnemu času sledi zaslužek, mezda ali plača in njena realna ali kupna vrednost. Socialna zakonodaja dopolnjuje tedenski ali mesečni zaslužek in mora obsegati ali zajeti vse panoge socialnega skrbstva, to je letni počitek, skrb za zdravje in skrb za upokojenca, s pokojnino potrebno za življenje.

5) Stalnost zaposlitve je eden izmed važnih pogojev v delovnem razmerju. Poznati se mora odstotek aktivnega prebivalstva, to je od 15. do 65. leta starosti in odstotek vzdrževanega prebivalstva. Pri aktivnem prebivalstvu se mora navesti koliko žensk je zaposlenih, posebno mater, izven doma. Število aktivnega prebivalstva oziroma kriterij za njegovo določitev pa ni enak v vseh deželah, to je predvsem tretjega sveta, gospodarsko zaostalih in pretežno poljedelskih. Zaposlitev je večkrat podvržena sezonskemu valovanju ali gospodarski konjunkturi, zato je brezposelnost za vsako družbo težak problem. Važna je tudi poklicna struktura aktivnega prebivalstva, število svobodnih poklicev in obrtnikov, koliko jih je zaposlenih v javni upravi, industriji, trgovini, prometu in kmetijstvu, koliko je delodajalcev in delojemalcev.

6) Pri potrošnji in varčevanju so važni podatki koliko narodnega dohodka gre za prehrano prebivalstva, za državno administracijo, narodno obrambo, socialno skrbstvo, šolstvo in kulturne ustanove. Statistični zavod mora voditi indeks osebne in družinske potrošnje in njeno nihanje. Razvidno mora biti koliko odstotkov

dohodkov gre za stanovanje, prehrano, obleko, transport, šolstvo, kulturne potrebe, razvedrilo in zdravljenje. Nič manj važni so prihranki v kolikor jih življenjske razmere oziroma zaslužki omogočajo in kako so investirani. Pri tem je važen podatek za kaj, oziroma v katere panoge gospodarske aktivnosti se prihranki investirajo. Dobički podjetij so posebne vrste investicij in so za gospodarstvo bistvenega pomena.

Pri vsem dosedaj navedenem se gre za neto narodni dohodek. Statistične publikacije informirajo o narodnem dohodku dežele in tudi mednarodno primerjavo. Razlike med gospodarsko razvitimi in zaostalimi deželami so zelo velike, govorijo nam o bogastvu maloštevilnih in revščini v številnih deželah. Pri bogatih velja omeniti, da narodni dohodek ni enako razdeljen med vse prebivalce, ampak so med njimi velike razlike. Tudi tukaj največ narodnega dohodka pripade maloštevilnim, druga skupina ima komaj za dostojno preživetje, tretja pa živi v velikem pomanjkanju in stradanju.

7) Za gospodarski razvoj je promet velikega pomena. Je to ena izmed važnih sestavin življenjske ravni z gospodarskega vidika. Za njegovo merjenje moramo poznati prometno omrežje, to je koliko železniških prog in asfaltiranih cest je na 100 km² površine, število prevoženih potnikov in kilometrov ter ton tovora na vsakih 100 tisoč prebivalcev. Pri železniškem prometu je važno koliko kilometrov je elektrificiranih prog in ostalih, število vagonov za osebni in tovorni promet. Za nekatere bi naj bil pokazatelj visoke življenjske ravni število osebnih avtomobilov, tem pa še dodamo tovornjake in tone prevoženega tovora. Poleg suhozemskega prometa so važni podatki o pomorskem in zračnem prometu, predvsem skupna tonelada trgovinske mornarice in ton prevoženega blaga, število avionov za osebni promet in prevoženih potnikov, prevoženih morskih milj in kilometrov zračne vožnje.

8) Stanovanjske razmere so eden izmed najbolj vidnih znakov gospodarskega, družbenega in kulturnega napredka dežele. Pri vprašanju stanovanjskih razmer je važno kaj se smatra za dostojno stanovanje in primerno tudi za družino. O tem obstojajo različni kriteriji, ker je veliko odvisno od klime, stopnje civilizacije, kulture in gospodarskega stanja dežele. Za splošno merilo morejo služiti podatki koliko stanovanjskih zgradb je zidanih, koliko iz lesa in drugega materiala, število stanovanjskih prostorov, sanitetne instalacije in koliko stanovanjskega prostora odpade na posameznega stanovalca izražena v kvadratnih in kubičnih metrih.

Neobhodno je potrebno poznanje stanovanjske opreme, če ima stanovanje električno in plinsko napeljavo, centralno ali individualno kurjavo in hlajenje, uporaba vsakokratnih sodobnih pralnih strojev, hladilnikov in aparatov za čiščenje stanovanjskih prostorov.

Posamezniki, v koliko zmorejo, in družba morajo skrbeti za gradnjo novih stanovanj, predvsem družinskih, pri teh je važno če nove gradnje krijejo potrebe novo ustanovljenih družin. Cene gradbenega materiala in končanih stanovanj morajo biti v sorazmerju z dohodki prebivalstva.

9) Pri merjenju in ugotavljanju življenjske ravni nastopijo velike ovire pri obleki. Ljudje se oblačijo zelo različno, tudi tukaj je važna kulturna stopnja, civilizacija in dohodki. Veliko je odvisno od okusa, poklica, zaposlitve, običajev in klime. Potrebni so tudi podatki proizvodnje obutve, volnenih in bombažnih tkanin, v konfekciji izdelanih ženskih in moških oblek ter izgledi tekstilne in obutvene industrije za bodoče.

10) Težave nastopijo tudi pri ugotavljanju kaj se smatra za razvedrilo in zabavo. Tudi tukaj je veliko odvisno od dohodkov posameznika in družine, običajev, tradicije in upoštevanja moralnih zakonov. Morda bi se lahko ugotovilo za mednarodno primerjavo število obiskovalcev kina, gledališča, koncertov, umetniških razstav in splošnih zabavišč, vse to na tisoč prebivalcev.

11) Socialna varnost pomeni, predvsem v industrializiranih deželah, stalnost zaposlitve, zavarovanje zaposlenih za brezposelnost, bolezni, starost, onemoglost in nesreče pri delu, potovanju in na domu, ter družinske doklade, če zavarovanje zoper bolezen vključuje tudi družinske člane brez zaposlitve do določene starosti. Važno je, če so nosilci socialnega zavarovanja privatnega ali javnega značaja, to je, da so jih ustanovili in jih vodijo delodajalci in delojemalci, ali so pa javne ustanove ustanovljene z odgovarjajočo zakonodajo, kako so določeni prispevki delodajalcev in delojemalcev.

Pri obravnavanju socialne varnosti veliko pomeni dejstvo, če so delojemalci soudeleženi pri upravi ali vodstvu podjetja, pri njega čistem letnem dohodku in to po svobodno izvoljenih ali sindikalnih predstavnikih.

12) Izmed netvarnih sestavin življenjske ravni so gotovo človečanske pravice in svoboščine osebe na prvem mestu. Važnejše

točke za merjenje te sestavine so določene v univerzalni izjavi človečanskih pravic Organizacije združenih narodov objavljene ob koncu leta 1948. V tej izjavi je to vprašanje še najbolj upoštevano. Važna je predvsem svoboda vere, vesti in prepričanja, vzgoje in šole, tiska in združevanja, politična svoboda, enakopravnost spolov in poklicev, svoboda pridobivanja premoženja s spoštovanjem poštenosti in zaščita zasebne lastnine, ter pravica do sredstev potrebnih za življenje. Molči pa ta izjava o spoštovanju do življenja še nerojenih in glede evtanazije, kar je njena velika pomankljivost.

V dosedaj povedanem so v glavnem navedena najvažnejša merila za ugotavljanje sestavin življenjske ravni. Obstojta še mnogo drugih in velik del jih ni mogoče ugotoviti v teoretičnem razpravljanju, ampak samo v praktičnem vsakdanjem življenju. Praktično delo in reševanje vprašanj more odkriti nove možnosti in nakazati pot za izpopolnitev že obstoječih.

Realna življenjska raven človeštva

Z ozirom na stalni tehnični napredek in vedno večjo proizvodnjo ter pridobivanje za življenje potrebnih dobrin, bi se končno moglo postaviti trditev, da na svetu vlada blaginja, da imajo vsaj v pogledu tvarnega življenja vse in dovolj kar potrebujejo. Toda tega zaradi realnosti nihče ne more trditi, ker je v sodobnem svetu še veliko revščine in pomanjkanja. Samo z ozirom na prehrano prebivalstva zemeljske oble lahko s pomočjo razpoložljivih podatkov pridemo do zaključka, da je samo ena tretjina prebivalcev zadovoljivo hranjena, dve tretjini pa trpita glad in pomanjkanje. Glede netvarnih dobrin pa je še veliko slabše.

Iščejo se vzroki tega pomanjkanja, a navadno odgovorni za reševanje tega vprašanja pridejo do enostavnega zaključka, ki ga pa nikoli dovolj ne utemeljijo oziroma dokažejo, da je preveč ljudi na svetu. To je vzrok, da večina ne more doseči boljših življenjskih pogojev. Zato se priporoča predvsem deželam v razvoju in gospodarsko ter kulturno zaostalim, uzakonitev kontrole rojstev, to je, da bi bilo vedno več družin brez otrok ali z malo otroki.

Vsakoletne statistike povedo, v kolikor so zanesljive, da svetovno prebivalstvo naraste letno za 30 milijonov novorojenčkov ali približno 1,5 odstotka. Kljub temu pa nihče ne more trditi,

velja za civilizirane dežele z zdravo krščansko moralo, da bi se njihovim prebivalcem zaradi tega zmanjšala življenjska raven oziroma blagostanje. Vzroke je treba iskati drugje.

Pred 200 leti je bila povprečna verjetna starostna življenjska doba človeka od 30 do 35 let. V naših dneh je ta doba od 70 do 80 let. Leta 1750 je bilo na zemeljski obli 700 milijonov prebivalcev, leta 1800 že 1200 milijonov in v naših dneh čez 5000 milijonov. Pesimisti trdijo in hočejo dokazati, da zemlja tako številnega prebivalstva ne bo mogla preživeti in to še posebej, če bo naraščalo stalno enako kot po drugi svetovni vojni.

Strah glede pomanjkanja hrane za stalno naraščajoče prebivalstvo je neupravičen, ker nasprotuje realnim možnostim pridobivanja hrane in drugih za življenje potrebnih dobrin. Rodovitnost zemlje je dosedaj še nepoznana, a stalno napreduje zaradi prizadevanj znanosti in praktičnih izkušenj. Nihče ne more postaviti meje tem prizadevanjem, ker obstojajo še velike neobdelane površine ali slabo obdelane, neraziskana so podzemska in morska bogastva, ki nudijo dobrine potrebne za prehrano človeštva. Poleg tega je na svetu veliko ignorance, lenobe, nebrzdanega pohlepa po dobičku, praznoverja in slepa predanost škodljivi tradiciji. Vse to preprečuje človeku, da ne more ali noče pokazati z delom kar je zmožen, kljub temu, da potem nima druge alternative kot glad in mizerijo.⁽⁷⁾

Poseben primer, kaj se lahko doseže z racionalnim obdelovanjem zemlje je Danska. Če bi vsa razpoložljiva zemeljska površina bila tako obdelana kot v tej deželi, bi se na svetu lahko preživelo veliko več prebivalstva in z boljšimi življenjskimi pogoji. Danska prehrani 4,4 milijone prebivalcev in poleg tega izvozi 45 odstotkov poljedelskih pridelkov. To nam hoče povedati, da bi lahko Danska na 39 tisoč kvadratnih kilometrov obdelane površine prehranila 8 milijonov prebivalcev.⁽⁸⁾

Evropa brez bivše Rusije, ima 1,4 milijone kvadratnih milj obdelane površine. Če bi bila vsa ta površina enako obdelana kot na Danskem, bi se lahko preživelo čez 800 milijonov prebivalcev. Podobno je tudi na drugih kontinentih, predvsem v latinski Ameriki, Afriki, Aziji in Oceaniji.⁽⁹⁾

Obstojajo tudi možnosti, da se boljše izrabi bogastvo rastlinstva. Izmed 35 tisoč dosedaj poznanih vrst rastlin pravi de Castro⁽¹⁰⁾, se jih goji za prehrano samo 600. Civilizirani človek je zelo omejil raznolikost svoje prehrane. Raziskovanja na Zlati obali

so pokazali, da se primitivni prebivalci hranijo s 114 vrst sadja, 46 vrst sočivja in 47 vrst zelenjave.

Človek potrebuje povprečno na dan hrane v približni kalorični vrednosti 3000 kalorij, če je prehrana pravilna. V nekaterih deželah se opaža v prehrani izredno pomanjkanje beljakovin živalskega izvora ali rudninskih snovi. Vendar pomanjkanje beljakovin in rudninskih snovi še ni tako nevarno, kot je kroničen glad v deželah Azije, Afrike in latinske Amerike. Pesimisti priporočajo stalno tem deželam omejevanje rojstev z odgovarjajočo zakonodajo. Demografske statistike dokazujejo⁽¹¹⁾, da je naravni prirast prebivalstva veliko manjši —in to brez omejevanja rojstev— v deželah kjer je prebivalstvo zadovoljivo hranjeno, kot pa v deželah kroničnega stradanja. Sterilnost je tudi veliko večja v deželah, kjer v prehrani prevladujejo beljakovine živalskega izvora.⁽¹²⁾

Razširjevalci pesimizma so v glavnem specialisti demografije in glede prehrane. Ne more se trditi da vsi, a jih je mnogo. To so strokovnjaki, ki preveč ozko gledajo na realna življenjska vprašanja o katerih je španski mislec Ortega y Gasset zapisal⁽¹³⁾, da so osebe brez potrebne kulture, podvrženi politični kratkovidnosti. Sodobni sistem univezitetnega študija je večkrat odgovoren za izobrazbo "novih barbarov", to je vedno bolj specializiranih strokovnjakov, a istočasno tudi vedno večjih ignorantov. S tem še ni rečeno, da specializacija ni potrebna, mora se pa približati življenjski realnosti.

Zaradi podhranjenosti in revščine je v sodobnem svetu vedno več oseb, ki ne vidijo izhoda iz položaja v katerem živijo, zato so brez življenjske energije, brez smisla za reševanje osebnih vprašanj in v skupnosti v kateri živijo. Posledica tega je, da potrebujejo nekoga, ki jim vliva življenjski optimizem, ker sami tega ne zmorejo. Tudi v tem je eden izmed vzrokov diktatur in nasilja v človeški družbi.

Kljub revščini in pomanjkanju, ki ga trpi toliko milijonov človeških bitij ne smemo biti črnogledi. Vsi, ki se jim dobro godi morajo pomagati potrebnim. Človek je močan in zmora, če izpolnjuje zapoved ljubezni do bližnjega, če zaupa v božjo pomoč in uporablja razum.

OPOMBE:

- 1) Naciones Unidas, Informe sobre la definición y mediación internacional del nivel de vida. E/CN. 3/179, E/GN. 5/299, str. 2-3

- 2) Enako razdelitev je sprejel tudi Mednarodni urad za delo. Glej Normas de vida del trabajador. Estudios y documentos, Serie B, N° 30
- 3) Naciones Unidas, op. cit. str. 7
- 4) Istotam, str. 4
- 5) Istotam, str. 7
- 6) Istotam, str. 27
- 7) Essentials of Rural Welfare, FAO, 1949
- 8) Colin Clark, Crecimiento de la población y niveles de vida, Revista internacional de trabajo, n° 2, 1953, str. 121
- 9) Josué de Castro, Geografía della fame, italijanski prevod, Bari 1954, str. 17
- 10) Istotam, str. 40
- 11) Istotam, str. 84-85
- 12) Istotam, str. 87
- 13) El libro de las misiones, citira de Castro, op. cit.

VODÉ POTI

V KRALJESTVU VODÉ

V imenu vseh, ki znajo plavati:
kako božansko dobra je zamisel,
da voda nam, plavalcem, težo vzame!

In plavamo in plavamo
in kamen na dnu se čudi,
trav in trsov niz;

okušamo nov svet breztežnosti -
vodé kraljestvo vabi,
lesketaja.

Vodé poti so mehke, toda stroge.
"Umejte ribe!" opominjajo.
In vabijo -
na vaje, vaje, vaje.

In plavamo
in malce bolj spoznavamo
zakone, tkane brez človeških rok.

In plavamo
in globlje zaživimo.
Morda smo blizu
rib razsežnostim.

REKI ÁRA (če me bo umela)

V meglé zavita reka v zgodnjem jutru,
noseč bremena bolnih sanj noči,
noseč jih k morju, ki je sol zdravila -

o, reka, ali slutiš vir bolezní?

Kjer breg je s peskom trdnih zrn posut,
hite podgane pod podzemlja krila,
saj mnogim travam ni zaupati -

o, reka, ali veš za kače v breznihi?

V predmestno izbo pride Luč luči,
čeprav je most v nebo z dežjem zasut.
In Luč se je smehljaje v nas razlila -

o, reka, ali véruješ ljubezni?

LITERARNI KAŽIPOTI (IV)

Avtohtone narodne kulture v naročju svetovne večjezičnosti in problem povezovalnega skupnega jezika pri demokratičnem oblikovanju inter-kulturnosti.

V rani mladosti sem bil vnet esperantist tako imenovane prve začetne stopnje. V knjigi spominov na mladost "Časomer življenja", ki je izšla leta 1987 pri založbi Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu še v času mojega tridesetletnega eksila, sem na strani 143, ki obravnava leto 1955 - tedaj mi je bilo 16 let - zapisal, da sem si na ljubljanski klasični gimnaziji "naložil na pleča... poleg že znanih jezikovnih predmetov slovenščine, nemščine, latinščine in stare grščine... še breme tako imenovanih neobveznih predmetov angleščine in mednarodnega umetnega jezika esperanto, za katerega se zelo navdušuje moj središki stric Iki - *Martin Kojc*." V beležki o tej moji knjigi, objavljeni v decembrski številki letnika 1988 slovenske revije CELOVŠKI ZVON, omenja *Vinko Ošlak* zame iz tedanje otroške perspektive zelo čudnega, da ne rečem čarovniškega starega strica, (možá sestre moje stare mame) kot eno najbolj zanimivih oseb v knjigi. V slovenskem ali nemškem jeziku je napisal vrsto psihološko-filozofsko-parapsiholoških knjig, med katerimi je najbolj znan njegov "Učbenik življenja", ki je preveden v različne jezike, med drugim tudi v esperanto (pod naslovom "Lernolibro de la vivo"). Moj stric je v Središču ob Dravi na skrajnem robu Slovenije, kjer se svet že prevesi proti Hrvaški in Ogrski, organiziral, kot se spominjam, tečaje internacionalnega jezika, na katerih je za esperanto navdušil precej ljudi. Naj povem, da je bil v mojih višjih gimnazijskih letih esperanto poleg nemščine prvo pravo okno v svet, skozi katero sem hotel uiti patriarhaličnemu pollaščanju mojega očeta in nič manj prismuknjenega realno-socialističnega vsakdana v morda imaginarni ali utopični svet med-človeškega povezovanja čez ozke narodne in tedaj tudi ideološke meje. Spominjam se, da sem si dopisoval z različnimi

vrstniki in vrstnicami od Japonske, Litve, Bolgarije, Madžarske, Poljske, Nemčije vse do Švedske ali Španije. Morda je bilo to res pravo upanje, ESPERANTO, v nekem simbolično-filozofskem pomenu tega jezika konstrukta, ki pa je, če se nekoliko zamislimo, zrasel iz izkušenj z neko velikokrat dovolj težko in trpko usodo, v katero so bilí ali pa so še ujeti zlasti manjši evropski narodi in različni drugi narodi svetá - a ne samo ti, temveč v dialektičnem loku velikokrat v svojo lastno škodo ali pogubo tudi veliki, imperialni, včasih celó imenovani univerzalni.

Naš slovenski kolega *Vinko Ošlak*, ki je odločen esperantist, je v različnih esejih in drugih sestavkih že večkrat razmišljal o duhovnih razsežnostih "esperantske alternative" (esej pod tem naslovom je na primer objavil leta 1986 v slovenski zdovski reviji MEDDOBJE v Buenos Airesu (XXII, št. 3-4), v katerem je med drugim jasno nakazal, da jeziki, ki po svoji velikosti ali čem podobnem dominirajo in bi jih prav zaradi te dominacije izbrali za mednarodno rabo, ne bi v nobenem pogledu bili jeziki *med narodi*, temveč *nad njimi*.

Od te izhodiščne točke moremo razpresti štrene okrog poglavitnih vprašanj, o katerih bi v tem prispevku spregovoril. Gre za osrednji problem *demokratične komunikacije* na enakopravni osnovi med različnimi večjimi in manjšimi narodnimi kulturami v naročju svetovne večjezičnosti - ob istočasnem razmisleku, s kakšnim pomožnim sredstvom lahko male jezikovne kulture predstavimo mednarodni javnosti. Tu se zato takoj pojavi problem izbire posebnega jezikovnega sredstva, imenoval ga bom *lingua franca*, za demokratično oblikovanje inter-kulturnosti. Podoba je, da bi *Zamenhofova* zamisel posebnega razmeroma láhko priučljivega mednarodnega povezovalnega jezika, ki s svojim humanim in prav tako informativnim poslanstvom lahko prepreči razdore in napetosti med različnimi nacionalnimi centri, pravzaprav bilá idealni kandidat za resnično *linguo franco*, ko bi narodni in mednarodni politični dejavniki pokazali pripravljenost, da ta jezik oficielno proglasijo za mednarodni jezik sporazumevanja med narodi in narodnostmi.

Dejstvo je, da je vprašanje inter-kulturnih povezav med različnimi etnijami, oziroma literaturami kompleksno. V širšo zavest javnosti je prodrlo šele v zadnjih časih, ko so se s problemom inter-kulturnosti na poseben način začeli ukvarjati nekateri mlajši znanstveniki, sociologi, politologi, lingvisti, literarni zgodovinarji na širšem področju med Alpami in Jadranom. Zdi

se, da je na ta razvoj vplivala tudi sprememba vedenja v tako imenovanem *postmodernizmu*, ko se je zlomil nekdanji hierarhični red visokega in nizkega, velikega in malega, veličastnega centra in bedne, nezanimive, malo vredne province. Ta mentalna sprememba gledanja na posamezne narodne kulture je del intelektualne javnosti ozavestila za problem *bikulturalnosti*, oziroma jezikovno-kulturnega dualizma ali celo pluralizma na specifičnih, jezikovno mešanih področjih. Teh je v Evropi veliko, oziroma, reči bi morali, da fenomen evropske kulture zaživi pa tudi pade in propade v kontekstu pozitivnih ali negativnih relacij med posameznimi kulturami.

To zrcali tudi celotna zgodovina Koroške s specifičnimi mešanji med slovanskimi, germanskimi in romanskimi elementi. Ambivalentni odnos med vedno bolj prevladajočim državotvornim nemštvom in temu podrejenim slovenstvom v zgodovini sploh ne bi funkcioniral, če bi oblastniška drža večinskega naroda dialog med narodoma vedno in popolnoma zablokirala, kot je to storila v času nacionalnega socializma *Dr. Johann Strutz* s celovške univerze je na primer ugotovil, da večji del dialoga med obema koroškima kulturama ni potekal na podlagi enakopravnosti obeh narodov in kultur, temveč je bil civilizacijsko-instrumentalne narave, ko se je na primer nemški poliglot 18. stoletja iz humanistične vneme zanimal za svojega drugače govorečega in morda arhaičnega slovenskega kmečkega soseda. In če je evropska zgodovina odnosov med narodi in narodnostmi prepolna represij, blokad ali celo uničevanja drugih narodov in narodnosti, potem so toliko bolj pomembna tista znamenja, ki tudi na področju med Alpami in Jadranom napovedujejo naravno inter-kulturo simbiozo narodov in narodnosti, kot sta moderni dialog in interakcijo med pisatelji, znanstveniki in kulturnimi delavci različnih jezikovnih kultur in različnih tradicij imenovala graška znanstvenika *dr. Stanislaus Hafner* in *dr. Erik Prunč*.

Nekoliko poenostavljeno bi lahko rekli, da skozi celotno tkivo Evrope - in še posebej teh naših domovin med Alpami in Jadranom - potekajo posebni procesi križanja in mešanja, kot da bi bila ta Evropa, po stari grški legendi hči nekega feničanskega kralja s čudnim imenom *Agenor*, ki jo je v bika spremenjeni *Zeus* ugrabil na Kreto, kjer mu je rodila *Minosa* in *Radamantisa*, začetek posebnega velikanskega tavanja in krvavega blodnjaka, iz katerega v pravih ozmotskih napetostnih vrenjih zaživijo ali pa zamrejo posamezne kulture.

Pandemonij na Balkanu, kjer so propadli vsi modeli interkulturalnih akcij, jasno kaže, kaj se zgodi, ko določen narod, v našem primeru Srbi, meni, da sam po sebi predstavlja za celotno ponavadi ali velikokrat mešano področje uzakonjeni enonarodni organon, ki ga brez kazni ne moreš in ne smeš narušiti. Narodno-jezikovna meja takega zelo nevarnega vedenja je takó kaj kmalu dokončna meja bivanja, celotnega dejanja in nehanja, preko katere ni komunikativnega "mostu" do drugega in drugačnega naroda, pa tudi, kar je še posebno zastrašujoče, do *drugih* in *drugačnih oblik zavesti*, iz katere lahko šele zrastejo različne oblike družbenega vedenja, v literaturi pa seveda različni modeli književnega ustvarjanja.

Táko negativno, šovinistično provincialno mišljenje in vedenje, ki ga je bilo sicer vedno dovolj tudi v Srednji Evropi in med Alpami in Jadranom, (a tu po zlomu totalitarizmov različnih barv in veroizpovedi kljub vsemu plahni), se je krvavo zagostilo na Hrvaškem in tem bolj v Bosni in Hercegovini, kjer fašistoidno sovraštvo do drugačnega človeka in do drugega naroda postaja tako imenovana "moralna" zavezanost in obveznost.

Pod plašnicami perverznega totaliziranja lastnih egoističnih interesov načrtuje uničevanje drugega in drugačnega z zlaganimi znamenji najsvetejšega delovaja za narodni blagor. Taka provinca, kot so si jo za svojo narodno državo zdaj izmislili Srbi in jo poznamo v zares negativni luči iz naše evropske zgodovine nasilja nekaterih velikih narodov nad drugimi manjšimi ali drugačnimi, je v končni fazi obsojena, da obtiči in obnemi v svoji zamejeni samozadostnosti.

Toda ta tako imenovana provinca, v kateri se križajo in mešajo različni jezikovni tokovi in kjer se manjšina in večina oplajata v funkcionalnem dialogu, je lahko zares kreativna. K modelu sožitja stremijo mnogi novejši avtorji s področja med Alpami in Jadranom, v Avstriji, v Italiji, v Sloveniji, na Hrvaškem, na Madžarskem. Kljub negativnim zaviralnim momentom, ki nas obdajajo, smo takó vsaj na kulturnem področju priče izrazitega *kvalitativnega skoka* v nove, zahtevnejše in objektivnejše oblike življenja, ki se ne zadovoljujejo z ustaljenimi in preživelimi klišeji, saj z interkulturalnimi plurilingvalnimi podvigi že spreminjajo družbeno mentaliteto in na ta način vplivajo na nove možnosti duhovnega razvoja. Med Slovenci v Italiji in Avstriji so pisatelji *Alojz Rebula*, *Boris Pahor*, *Florjan Lipuš*, *Gustav Januš*, v nekem smisli tudi *Janko Messner*, ustvarili nov tip kritično-ozaveščene kulture.

V italijanskem jeziku je na primer *Fulvio Tomizza*, ki se je rodil na jezikovno mešanem prostoru Istre, vnesel v svoje romane problem večjezičnosti in narodne drugačnosti. V delu "Tržaško prijateljstvo" je na primeru večjezičnega in večsmernega tržaškega svetá prikazal problem posebnega prostora, ki bi lahko bil model nekega širšega evropskega idioma. Na videz je tu vse povezano z vsem, italijanstvo s staro avstrijsko zgodovino in s slovenstvom na Krasu, o katerem je na poseben način v italijanščini pisal tudi *Scipio Slataper*. In vendar doživi ta svet zaradi nasprotij jezikov, kultur, ideologij, ver, političnih usmeritev, zgodovinskih izkušenj in travmatizacij raz-mejevanje, ločevanje, nasprotovanje, bolečino. Okrog Trsta in Gorice pa Beljaka ali Celovca, pa tudi okrog častitljivega mesta Vidma, ki je pred desetimi leti praznovalo tisočletnico svojega obstoja, se razrašča večjezičnost in drugačnost, ki postane, če odpovejo zlohotni mehanizmi netolerance in šovinizma, tvorna, učinkovita, funkcionalna. *Pier Paolo Pasolini*, po rodu Furlanec, je prvinskost svoje dežele nekoč poimenoval najbolj molčeče ogledalo narodove duše. In res, Furlanija in njena kultura, ki so jo na poseben način gnetli in preoblikovali romanski, slovanski, langobardski, nemški, benečanski, italijanski pa še morda keltski in starovenetski vplivi, zrcali v svoji vase zamaknjeni poeziji, napisani v posebnem reto-romanskem furlanskem jeziku, svojevrsten arhaičen čar in milino širše ljudske nadjezikovne zajemnosti. Leta 1988 je pri založbi Braitan v Brazzanu pri Gorici, ki jo vodi za razvoj alpsko-jadranske interkulturalnosti zelo zaslužni *Hans Kitzmüller*, izšla obširna antologija furlanskega pesništva od *Pasolinija* do *Domenica Zanniera*, *Renata Appija*, *Novelle Cantarutti* ali *Elija Bartolinija*. Italijansko in furlansko pišočí starejši *Carlo Sgorlon*, prav tako kot na nemškem področju mlajši *Peter Handke*, *Gerhard Jonke*, *Peter Turrini* in drugi, ki se po večini zbirajo okrog graške revije *Manuskripte*, iščejo v neko novo ozaveščenost, ki mora iz frustracij, iz izolacij in geta voditi do tvornega sporazumevanja med posameznimi kulturami. Tak dialog je zaščitno sredstvo, ki lahko prepreči, da bi se zrušil "most" med posameznimi kulturami, o katerem je v slovitem romanu "MOST NA DRINI" obširno poročal edini literarni nobelovec iz nekdanje Jugoslavije *Ivo Andrić*. Pisatelja je pri tej kroniki mesta Višegrad na Drini zanimal široki tok ambivalentne bosanske zgodovine. Na podlagi analize različnih plasti zapletenega bosanskega družbenega reda jo je občutil kot tvorno sintezo med Vzhodom in Zahodom. Če se namreč zruši most, ta, kot meni *Andrić*,

"nepogrešljiva sponka na poti, ki povezuje Bosno s Srbijo in čez to z drugimi deli turškega cesarstva vse do Istanbula", se bliža ura kolizije sistemov. To je potem, kot vidimo v Bosni, čas "izobčenih ljudi", izvržencev iz življenja, ki imajo predvsem sredi vojne veliko besedo.

Povsod po svetu, seveda tudi v Evropi, in tem bolj na področju med Alpami in Jadranom, bomo morali zato še okrepiti povezovalno moč inter-kulturnih stikov med posameznimi jezikovnimi kulturami, oziroma narodi in narodnostnimi skupinami in manjšinami. Iz slovenskega zornega kota to pomeni, da se samostojna država Slovenija ne sme zabubiti v svojo popkovino, temveč mora s pomočjo *lastne narodne kulturne identitete* najti stik s svojimi italijanskimi, nemškimi, madžarskimi ali hrvaškimi sosedi.

Leta 1978 sem s pisateljskimi sodelavci v Avstriji ustanovil v nemščini tiskano revijo za mednarodno literaturo LOG, v kateri je do danes sodelovalo nad 400 imen iz vseh koncev sveta, toda največ jih je bilo z našega področja med Jadranom in Alpami, iz Avstrije in Nemčije, Italije, Madžarske (*Sándor Weöres, Amy Károlyi, Deszö Tandori, Deszö Monoszlóy, Sandor Csoóri*). Zelo veliko prostora je LOG odstopil literaturam različnih narodnih manjšin, na primer gradiščanskih Hrvatov, lužiških Srbov v Nemčiji, Nemcev na Madžarskem, natisnili pa smo tudi zanimive pesmi madžarskega ciganskega pesnika *Károlyja Barija* "Na grobu ciganov", v katerih opeva težko usodo teh ljudi. Seveda nočem trditi, da je LOG edina revija, ki se na našem prostoru trudi za inter-kulturno povezavo. Vendar je dejstvo, da smo na tem področju v petnajstih letih veliko naredili.

Zavedamo se namreč, da je posebna naloga civiliziranega sveta, da poleg manjših narodov še posebej zaščiti male skupine v naročju velikih narodov. Po nacionalsocialističnih pomorih Judov pa Ciganov in drugih narodnosti in manjšin so tudi različne komisije, ki delujejo v okvirih organizacije Združenih narodov, Evropskega sveta in Evropskega parlamenta skušale ustvariti novo, bolj demokratično in vseobvezujočo podlago za zaščito pripadnikov narodnih, jezikovnih in verskih manjšin. Od načrtov, želja in načelnih sklepov do konkretnih dejanj pa je, kot kaže realno življenje, izredno dolga, trnjeva in včasih, kot izgleda, nepremostljiva pot. Krvavo nasilje nad nezaščitenim prebivalstvom v Bosni evropsko "visoko politiko" zdaj dejansko razgalja in postavlja na zatožno klop. Tako se, kljub

uspehom na določenih jezikovno-kulturnih območjih, moramo vedno znova vprašati: Ali bodo manjšine, ki se velikokrat še vedno nahajajo v zaprašenih čakalnicah togih političnih danosti ali celo krutosti, to čakanje na postajah majhnim narodom nenaklonjenih vojno-političnih struktur ter manjšemu in drugačnemu nenaklonjenega industrijsko-tehničnega časa, sploh preživele?

Esperanto bi mogel pri inter-kulturnem sporazumevanju med posameznimi narodi, za katerega je nedvomno potrebna vsaj *bilingualnost*, če ne *večjezičnost*, imeti posredovalno in informativno vlogo nekakšnega nad-jezika, kot je bil to svoje dni tako imenovani *lingua franca*. Pod to oznako so v Sredozemlju uporabljali neke vrste italijanščino, pomešano z arabskimi besedami. Toda *lingua franca* visoke Evrope je bila dolgo časa francoščina, pozneje angleščina, delno ruščina. Danes pa pozabljamo, da je bila prava *lingua franca* Srednje Evrope pa tudi področja med Alpami in Jadranom po srednjem veku, ko se je zlomila univerzalna uporaba latinščine, nemščina. Nemščino so s pridom za dvig splošno-evropske kulture govorili tudi srednjeevropski in vzhodnoevropski Judje. Nacionalsocialistično barbarstvo je očitno v zaslepljenosti, da bo s svojim votlim titanizmom in narodnim rasnim čiščenjem povečalo ugled svojega rodu, nastavilo sekiro na samo nemško kulturo in jo zbil v nesrečo in provincializem, iz katerega že pol stoletja išče pot, ne da bi spet sproščeno zrasla do nekdanje kulturne veljave. Tudi drugi veliki jeziki, angleščina, francoščina, ruščina ali kitajščina, so obremenjeni z negativno dediščino imperialne preteklosti; celo klasična latinščina ni neobremenjena, saj je bila dolgo časa jezik vojaških, državnih in religiozних hegemonij nad manjšimi, šibkejšimi in drugačnimi. Vsi našteti jeziki (v tolažbo manjšim narodom naj povem, da med približno 2500 jeziki svetá obstaja poleg teh samo še 9 jezikov, ki jih govori več kot trideset milijonov ljudi, hindu, urdu, španščina, japonsščina, indonezijščina, bengalščina, arabščina, portugalščina in ukrajinščina) so obremenjeni z zgodovino narodov, ki jih govorijo. Tako mi ni tuja misel, da lahko "jezik brez naroda", neobremenjen s kruto dediščino starega svetá, postane *posrednik* med avtohtonimi narodnimi kulturami na novi poti sporazumevanja in demokratičnega sodelovanja. Evropa, obremenjena s preteklostjo, in istočasno nabita z energijami velikih in malih narodov in njihovimi dragocenimi sporočili, iz katerih je šele nastala njena kultura in civilizacija, je zadolžena k temu novemu pozitivnemu tipu

odnosov med posameznimi narodi, če hoče preživeti in če hoče imeti v bodočnosti tako vlogo v svetu, ki pisane evropske multikulturalnosti velikokrat ne pozna. Tudi zato, ker je imperialno zadušil stare kulture. Na primer Združenih državah Amerike, v Avstraliji ali v večjih predelih Latinske Amerike. Pri neki analizi, ki so jo izdelali pri radijski in televizijski ustanovi Deutsche Welle v Nemčiji (ki oddaja v 46 narodnih jezikih, med drugim tudi v slovenščini), so ugotovili, da so se v Evropi med seboj skregani Evropejci na nekem kongresu v daljnem Teksasu, kjer je narodno-jezikovna kulturna zavest dokaj ohlapna, čutili ogrožene, a nenadoma v tej stiski tudi povezane kot neka skupna družina. Upam, da bo tako tudi med Alpami in Jadranom, kjer smo velikokrat obremenili ali ranili drug drugega in kjer se kljub temu končno zavedamo, da iz naših avtohtonih narodnih različnosti vendarle rastemo v suvereno inter-kulturno enoto, ki nas zavezuje za bodočnost. O možnosti, da bi v Babilonu raznovrstnih jezikov svetá bil esperanto neobremenjeni posrednik, ki narodnim kulturam ne bi škodoval, temveč bi jih z nešovinistično neobremenjenostjo dejansko afirmiral, občasno razmišljajo tudi pri organizaciji Združenih narodov, še posebej pa pri za razvoj kulture in znanosti zadolženi UNESCO.

Res je sicer, da se svet in z njim kultura nahajajo v kompliciranem položaju, ki bi ga lahko dejansko označili kot krizo zavesti. Toda položaj je, kot na področju ekologije, kljub grozečim katastrofam kompleksen. Zato poziv po ozaveščanju ne more biti onemoglo klicanje obupancev v puščavi. Iskanje lastnih narodnih identitet in krepitev narodnih kultur naj zato na področju med Alpami in Jadranom, ki je poznalo čase uničevanja in groze, poteka ob tvornem upoštevanju dialoga z večinskim ali manjšinskim, oziroma drugačnim partnerjem. Šele potem, ko bomo znali uresničiti tisto, kar je bilo kljub razmejevanjem na tem prostoru vsem narodom skupno in zavezujoče, ko bomo ob upoštevanju narodnih in jezikovnih drugačnosti našli pot k novi tolerantni normi mednarodnega občevanja, se bo morda lahko uresničil izrek nemškega raziskovalca manjšin *Heinza Klossa*. Ta je menil, da ob koncu preveč krvavega stoletja dveh svetovnih vojn in številnih drugih spopadov obstoji realna možnost, da se to stoletje vsaj ob svojem koncu zapiše v zgodovino kot obdobje novih, tolerantnejših družbenih načinov, kot stoletje

demokratičnega prebujanja nezaščitenih in neuveljavljenih narodnih jezikov in narodnih skupin, ki jih mora mednarodna javnost na čim bolj intenziven način zaščititi. Ali je bil ta raziskovalec morda prevelik optimist in utopist?

(Referat je Lev Detela v Mariboru prebral na povabilo mednarodnega centra INTER-KULTURO, 7. maja 1993 na 5. konferenci esperantistov področja Alpe-Jadran)

POROČILO

DR. IRENE MISLEJ

SIMON GREGORČIČ V SLOVENSKI SKUPNOSTI V ARGENTINI

Ob 150. letnici rojstva Simona Gregorčiča.

Primorski Slovenci, ki so tvorili veliko večino izseljenske predvojne skupnosti v Južni Ameriki, so v letu 1944 doživljali posebne trenutke. Po padcu Mussolinija ter poznejši kapitulaciji Italije l. 1943 so se jasno zavedali svoje vloge pri trnjevi poti k uresničitvi najvišjega nacionalnega cilja: priključitvi Primorske k matici. Že od napada in razkosa Jugoslavije v l. 1941 je v Buenos Airesu aktivno deloval Primorski odbor, ki se je javno zavzemal za narodne pravice ter za popravo krivične meje, ki jo je sankcionirala Rapalska pogodba. Pri tej nalogi ni bilo strankarskih ne drugih razlik, Primorci so že prej ob vsakoletnih komemoracijah za Bazoviške žrtve dovolj jasno dokazali, da - če želijo - lahko premostijo tudi hude ovire in skupno ter enotno nastopajo.

Skupnost je imela za seboj dvajsetletno kulturno delo, ki se je razcvetelo v številnih dramskih krožkih, pevskih zborih, javnih manifestacijah, v bogatem časopisju. Kljub odsotnosti močne intelektualne skupine (skoraj vsi izseljenci so bili kmečkega ali delavskega izvora) so gojili slovensko besedo ter jo tudi z velikimi napori prenašali na otroke preko šolskih tečajev. Petje in odrska beseda sta bili glavni sredstvi pri ohranjanju slovenske kulture in nacionalne zavesti. Pri vseh teh naporih so si pomagali z močnimi osebnostmi slovenskih kulturnih in literarnih ustvarjalcev; med njimi sta bila najpogosteje citirana Simon Gregorčič in Ivan Cankar. Pevski zbori in recitatorji so v številnih prreditvah ponavljali priljubljene verze Goriškega slavca, dramske skupine pa uprizarjale zahtevna Cankarjeva dela. V obeh so videli simbolno moč besede, oba sta predstavljala najgloblji občutek pripadnosti slovenskemu narodu.

V decembru 1943 sta društvi Ljudski oder in Ivan Cankar, obe z najrazvitejšo delavsko usmeritvijo, izdali zbornik posvečen "Spominu Ivana Cankarja ob 25 letnici smrti" z bogato vsebino. Več prispevkov je bilo posvečenih pisatelju, drugi pa so orisali delovanje obeh izdajateljev ter drugih društev v Argentini. Vključili pa so tudi dve pomenski razpravi o uporuh proti okupatorju v domovini. Skupina, ki je izdala zbornik se je uvrščala med najodločnejše podpornike OF in NOB v slovenski izseljenski skupnosti. Velika večina slovenskih rojakov je s simpatijami

sledila vsem novicam o uporih, čeprav so si novice, ki so prihajale preko argentinskih medijev ali jugoslovanskega poslanštva, nasprotovale in bile zmedene. V časopisu, ki je takrat izhajalo, v mesečni versko-kulturni reviji Duhovno življenje in v tedniku Slovenski list najdemo veliko odmevov na medvojno dogajanje, poleg novic tudi pisma, ki so jih napisali ali posredovali bralci. Po argentinskem vojaškem udaru 4. junija 1943 so oblasti prepovedale levičarsko revijo Njiva, ki jo je izdajala prej omenjena skupina in ki je izdala tudi Cankarjev zbornik.

Ob tem času se je slovenska skupnost začela pripravljati na drugo pomembno obletnico: 100. letnico rojstva Simona Gregorčiča. Pesnik je imel še širše zaledje kot Cankar, saj so praktično vsi Slovenci znali na pamet njegove pesmi ter so jih tudi sami ali družno peli. Pobudo, da se celotna skupnost zbere ob takšni priložnosti, je dala skupina ožjih rojakov s Kobarida, Tolmina in Bovca, pod vodstvom Franca Kurinčiča. Novica o ustanovitvi Gregorčičevega odbora je naletela na veliko zanimanje. Odbor se je ojačil s predstavniki vseh slovenskih društev ter si je postavil širok program dela. Pevski zbori in zborovodje so se lotili naloge ter pridno vadili tako posamezno kot skupno. V pripravah na kulturno prireditev, ki je bila napovedana za 15. oktobra 1944 so sodelovali doma vsi pomembni društveni in kulturni delavci v skupnosti. Tolminec Jan Kacin, eden vidnejših piscev in urednikov med Slovenci v Južni Ameriki je tako predstavil vzdušje: "Kot ni bilo med narodi, ni bilo med našim narodom doma, ni bilo med izseljenstvom v Južni Ameriki potrebne socialne, gospodarske, politične enotnosti ter praktičnega razumevanja. Svetovni razdvajalni duhovi so porazno vplivali na naše skupno izseljensko življenje, kot da ne bi smelo biti nikjer izjeme. Bili pa smo v izseljenstvu enotni v kulturi, čeprav vsaka prosvetna ustanova zase, vendar v skupnem smotru k istemu najvišjemu cilju. Kajti črpali smo iz istih virov slovenske kulturne produkcije; isti prosvetni možje: pesniki, skladatelji, pisatelji so bili skupni ideal vseh. In to je bila tista pozitivna stran slovenskega izseljenstva, ki ga je obdržala ne samo od doma pridobljenem kulturnem življenju, marveč ga je v marsičem celo visoko nadkrilila."

Duh skupnih prizadevanj za slovensko kulturo je - samo z eno izjemo - prevladal tako pri pripravah kot na sami prireditvi. Ta se je vršila 15. oktobra 1944 v dvorani Princ Jurij, kjer so že Slovenci velikokrat imeli svoje predstave in shode. Kot pripoveduje Kacin, je prireditev potekala v "ozračju notranje argentinske politične napetosti". Kljub temu, da se je odbor pravočasno obrnil na ustrezne službe ter zaprosil za potrebna dovoljenja, je policijski uradnik, ki je nadzoroval prireditev - v Argentini so vladale izredne razmere - tik pred začetkom prepovedal predsedniku odbora Kurinčiču, da bi spregovoril v "tujem jeziku". Še več, zahteval je, da vsa prireditev poteka samo v španščini, kar bi pomenilo, da odpadejo v celoti vse recitacije in zborovske pesmi z izjemo nekaj španških prevodov. Po živčnem razgovoru je uradnik sprejel kompromis, da se kulturni program lahko izvede v izvirnem jeziku, predsednikov govor se pa izpusti.

Na odru so namestili veliko Gregorčičevo sliko okrašeno s cveticami v barvah slovenske trobojnice. Prva točka je bila pesem v španščini Argentina, ki ji je sledil Pozdrav Simonu Gregorčiču, pesem ki jo je za to priložnost napisal Jan Kacin:

*Pozdravljen naš pesnik, Slovanov prerok,
pozdravlja najmanjši te tvojih otrok!
Veliki in mali,
vsi smo se zbrali,
da se poklonimo tebi v spomin,
največjemu sinu slovenskih planin.*

*Te rože pač niso kot naše planinke,
bele in nežne kot gorske snežinke!
Vendar ta dar,
duše je žar,
slehernega izseljenca srčni vzdih,
čist, kot tvoj je bil pesniški stih.*

Sledil je nastop mladih fantov in deklet "izključno od tu vzgojene in deloma tu rojene mladine": Mojim slavicem, Vida Gomišček; Mojo srčno kri škropite, Rudolf Živec; Pesem mladini, Vera Čebtron; Siromak, Silvija Nanut; Svarilo, Olga Frančeškin; Pravica, Elena Ana Bažec; Slovo od Rihemberga, Slava Mihelj; Z vencem te ovenčam Slavo, Evgen Satej; V gaju, Vera Leban; Velikonočna, Lidia Lozej; Na potujčeni zemlji, Marija Terezija Baša; Vojakove neveste poroka, Danica Gorjup; Pozabljenim, Adrijana Baretto; Delavcem, Bojan Čebtron ter Prisiljena poroka, Anton Kurinčič in Rudolf Skalin v vlogah očeta in sina.

Drugi del programa je izvedla radijska godba. Mladi Ciril Kren, skladatelj in zborovodja je za tisto priložnost napisal skladbo Poet. Baritonist Angel Hrovatin je zapel Naš narodni dom, sopranistka Zofka Sulič pa Foersterjevo Našo zvezdo. Moški pevski zbor je zatem zapel Za dom med bojni grom in Vodopivčevo Le plakaj, z Angelon Hrovatinom kot solistom. Dirigirala sta Josip Samec in Miro Merkuža.

Tretji del programa je bil v celoti v rokah pevskih zborov. Najprej je nastopil Gregorčičev zbor, ki so ga za to priložnost sestavili ožji pesnikovi rojaki. Pod vodstvom Franca Trebšeta so zapeli Vodopivčevi Pobratimija in Vojaki na potu. Potem je nastopil zbor društva Ivana Cankarja, ki ga je vodil Bernard Cibič z Aljaževo Domorodno iskrico in Veselim pastirjem. Sledil je zbor pod vodstvom Mira Merkuže, ki je zapel Pogled v nedolžno oko. Pevci iz GPD Naš dom so, pod vodstvom Jakoba Kreblja predstavili Aljaževo Ne zveni mi in Vodopivčevo Izgubljeni cvet. Za tem je nastopil mešani pevski zbor Ljudskega odra s pesmima Ujetega ptiča tožbo in Naročilo, zborovodja je bil Josip Samec. Pevski zbor Slovenskega doma je sledil s pesmijo Tone sonce, tone, ki jo je skladil sam zborovodja Franc Trebše in za tem še Aljaževo Oj zbogom ti planinski svet in Slovan na dan.

Za zaključek je nastopil skupni moški zbor - ok. 100 pevcev - ki je pod vodstvom Jožeta Samca zapel Soči. Kacin pravi "da bi bila preroška pesem tudi nepoznancem slovenskega jezika dostopna in razumljiva, jo je najprej deklamirala Slava Mihelj v kasteljansčini". Prevod je prispeval Stanislav Baretto. Za slovo pa je okrog 150 pevcev in pevk, pod vodstvom Franca Trebšeta zapelo Nazaj v planinski raj. Kacin nadaljuje "Ko so utihnili zadnji akordi je med poslušalci nastala grobna tišina, kajti duh prisotnih je na krilih pesmi odplaval nazaj v planinski raj, kjer so slehernemu tekla otroška leta, četudi zagrenjena od fašistične strahovlade, so budila toliko lepih spominov..."

V tem času - od l. 1936 - je deloval v Montevideu duhovnik in skladatelj David Doktorič. Vzgojen v Gorici, je kot dijak poznal in častil Gregorčiča tako, da je razumljivo, da se je v pričakovanju stoletnice sam vključil v priprave na ta dogodek. Doktorič se je zelo pogosto oglašal tako v Duhovnem življenju kot v Slovenskem listu ne samo s kronikami slovenske skupnosti v Urugvaju ampak tudi z daljšimi razpravami o krščansko socialni problematiki, ter z zgodovinskimi in spominskimi zapisi. Objavljal je tudi izvirno poezijo. V letu 1944 je najprej v Duhovnem življenju št. 200 izšel njegov oris Gregorčiča; ob njegovih lastnih pesmih, kjer ga predstavlja kot nosilca preroških lastnosti: kot vsi pesniki "buditi morajo v ljudeh spomin in hrepenenje po višjih vzorih" ter ga neposredno citira: "kot prerok iz davnega časa" (Dražba). Poudarja tudi, da je Gregorčičeva poezija "obsodba sebičnosti, brezčnosti" in "prezira vso zemsko oholost". Spominja, da se Gregorčič "popolnoma solidarizira s ponižanimi, s pozabljenimi, z vsemi tistimi neznanimi, brezimnimi, o katerih nihče v tem prevzetnem svetu ne govori". Pesnik "hoče biti pevec pozabljenih, zato še celo na grobovih moli za tiste, ki se jih drugi ne spomnijo:

*Vas, zabljeni grobovi,
kjer križ ne kamen ne stoji,
ki niste venčani s cvetovi,
kjer luč nobena ne brli.
O, če nikdo
nocoj se vas ne spomni,
pozabil ni vas pevec skromni
in pa - nebo!
(Pozabljenim)"*

Pesem, ki je bila tudi izbrana za osrednjo prireditev ob stoletnici, kaže posebno sočutje, "nežnost pesnikovo razumemo morda še bolj mi izseljenci in pregnanci, ki smo se radi krivičnosti sveta izgubili kot kapljice v morju, v širokem tujem svetu".

Tako Kacin kot Doktorič označujeta Gregorčiča kot "preroškega pesnika: ter poudarjata predvsem tiste pesmi, ki vzbujajo močna domoljubna čustva v času, ki so po padcu italijanskega fašizma oživljala pravična

pričakovanja glede usode Primorske. V dvojni številki Duhovnega življenja - 201, 202-, ki je v celoti posvečena Goriškemu slavčku, je David Doktorič vključil tudi lastno pesnitev. Zaključni kitici nam lahko ponazorita prevladujoče vzdušje v slovenski skupnosti v tistih dneh:

*"Čeprav nad teboj visoko v vrhovih okoli
viharji besneči divjajo
in, kakor vragovi oholi
v zakonov božjih skladovje
v brezmočnem se bese zaman zaletavajo,
zaman v to brezčasno skalovje
naših gora, le zaman se zaganjanjo:*

*Ne boj se in spavaj mirno
ter sanjaj sladko:
Naš narod - tvoj narod,
ki ti mu še v grobu molčeč si učitelj,
ki ti mu prerok si goreč in voditelj,
ta narod viharjem bo vsem kljuboval,
ta narod ves srd bo sovražni prestal,
kot Krn in kot Triglav bo trden ostal!"*

V daljši razpravi v isti dvojni številki Duhovnega življenja - je Doktorič podrobno opisal tako kulturne kot politične razmere na Slovenskem v Gregorčičevem času. Posebej je poudaril dileme in kritike, ki jih je moral pesnik preboleti, tako npr. opisuje dr. Antona Mahničiča: "mladi borbeni", "neizprosni, kakor mora biti tak mlad pionir, je bil izdelal svojo, nekoliko prestrogo estetsko teorijo", s katero je meril pesniško delo. Pravilno je določil trenutek ko je "spor s književnega polja zašel v politično strugo". Čeprav Gregorčiču priznava tudi "pogreške kot človek in tudi v svojem pesniškem udejstvovanju" se Doktorič zaveda pomembnosti simbolne figure pri uveljavitvi narodne identitete, predvsem na občutljivem področju: "Simon Gregorčič je utrdil s svojo pesmijo ob meji italijanstva in nemštva, na skrajnem zapadu slovenske zemlje toliko kulturno silo, da se mi vidi kot nezavzetna trdnjava, ki, če brani slovenstvo, brani z njim tudi slovanstvo. Ta zavest naj da še večji pomen našemu slavju ob stoletnici pesnikovega rojstva!"

V isti posebni številki je dr. Viktor Kjuder, Tržačan, publicist in urednik, ki je v medvojnih letih prevzel praktično vso odgovornost jugoslovenskega poslaništva - po odhodu dr. Izidorja Cankarja 1. 1942 - ter bil konec l. 1944 imenovan za v.d. odpravnika poslov, prispeval obsežno razpravo v špansčini o Simonu Gregorčiču. Tudi on posveča pozornost kritikam iz "nekaterih duhovniških krogov ozkega srca in toge doktrinarnosti", ki so pozročili veliko tegob Gregorčiču. Predstavlja ga kot "pričevalca ljudstva in preroka", ki je v svoji pesmi Soča "v trenutku preroške inspiracije, predvidel nevarnost za svoj narod - ki se je že dvakrat uresničila".

Zato prosi reko, v katere dolini je bil rojen, naj sproži vso rušilno moč proti okupatorju "zemlje lačnemu" ter ga utopi na dnu razburkanih valov ko se bo spravil na slovensko domovino. Doktorič, ki je očitno sam uredil to dvojno številko, je vključil tudi Gregorčičevo pesnitev Job ter uvod izpod peresa dr. Franca Sedeja (pozneje nadškofa), čigar tajnik je Doktorič bil nekaj časa v Gorici. V svojih spominih na pesnika je Doktorič dodal zapis, kjer pripoveduje razne dogodke, ki so jih on sam ali drugi dijaki doživeli. Pravi: "Gregorčiča še sedaj vidim pred seboj, kako je hodil po goriških ulicah vzravnane in sloke, kljub svoji bolehnosti in priletnosti, prijazno odzdravljajoč mnogim znancem in častilcem, ki so se mu spoštljivo umikali z ozkega pločnika". Prav pesniku gre po Doktoriču "velika zasluga, da se je v nas vseh utrdila narodna zavest in da se je v naših srcih vse bolj in bolj poglobila ljubezen do našega naroda".

V tej dvojni številki najdemo tudi izbor Gregorčičevih pesmi tako v originalu kot v španskem prevodu. Pri tem je sodelovalo več deklet, ki so takrat obiskovale srednje šole, sam g. Doktorič, šolska sestra Bojana idr. Izbor je sam po sebi zgovoren: Sam, Siromak, Daritev, Na potujčeni zemlji, Življenje ni praznik, Zimski dan, Svarilo Pozabljenim, Na semnju, V srce si glej, Domovini, Pogled v nedolžno oko, Po bitvi, Mavrica, Nazaj v planinski raj, Soči.

Če upoštevamo bogato vsebino dvojne številke Duhovnega življenja ter predvsem prispevkov g. Doktoriča, se nam postavlja vprašanje zakaj ni sam aktivno sodeloval pri osrednji prireditvi. V tistem času, so se kljub enotnosti v nacionalnem oziru, že zelo jasno profilirali tako tisti, ki so odprto podpirali OF in NOB, kot kritiki upora, na čelu katerih je bil izseljenski duhovnik Janez Hladnik. Odgovor na postavljeno vprašanje nam nudi Franc Kurinčič, predsednik Gregorčičevega odbora v svojih spominih Na tej in na oni strani oceana (Ljubljana, zal. Borec 1981): "Težave so se pokazale, ko smo usklajevali dokončni program prireditve. Eni so hoteli pesnika v črni suknji, drugi brez nje." Nekateri člani odbora so bili mnjenja, da naj bo med govorniki tudi duhovnik, toda so izrecno nasprotovali Janezu Hladniku. Kurinčič pravi, da so zaprosili Doktoriča, naj jim pošlje napisan prispevek, ki so ga na naslednjem sestanku prebrali. "Tokrat so zastopniki Ljudskega odra postavili za sodelovanje nov pogoj: naj ne govori nobeden od duhovnikov". Sledila je ostra razprava, kjer so eni in drugi pogojevali sodelovanje, tako, da je postala sama prireditev vprašljiva. Na koncu so sklenili, da naj bo edini slavnostni govornik predsednik odbora, ki pa ni, zaradi že omenjene policijske prepovedi, mogel spregovoriti. Čeprav ne vemo kaj je g. Doktorič poslal iz Montevidea, lahko domnevamo, da je bil govor napisan v duhu njegovih člankov v že omenjeni dvojni št. Duhovnega življenja.

Leto dni po slavnostni prireditvi je Gregorčičev odbor izdal knjigo Zbrane poezije, ki so jo posvetili "Goriškemu slavčku ob stoletnici rojstva v

hvaležen in trajen spomin, slovenski izseljenci v Argentini". Na 250 straneh je urednik Jan Kacin objavil izbor pesmi s predgovorom in uvodom, ki ga je napisal že decembra 1944. Albert Drašček (urednik levičarske revije Njiva in sourednik Cankarjevega zbornika) pa je prispeval življenjepis. Gregorčičev odbor je na začetku obrazložil zamudo pri izidu knjige leto dni po proslavi: "vojna je povzročila pomankanje papirja, niti za domače potrebe ga ni bilo in za druge še manj". Našteli so še druge zadržke, a zaključili: "dragocena knjiga je kjub vsem oviram izšla, je morala iziti, ker tako zahteva čast izseljencev".

Urednik Jan Kacin je razdelil izbor pesmi v sedem poglavij ter vsako posebej utemeljil. "V prvi del Gregorčičevih poezij smo zbrali one njegove preroške pesmi, ki se danes po sto letih pesnikovega rojstva tako čudovito dovršujejo". Gre za domoljubne pesnitve, med katerimi lahko poudarimo Naš narodni dom, Z vencem tem ovenčam Slavo, Naš čolnič otmimo in Slovan na dan. Drugi del predstavlja "sliko preteklosti slovenskega naroda". Tukaj najdemo pesnitev Soči, Na potujčeni zemlji. Domovini. Tretji del je posvečen ljubezenskim in čustvenim pesmim, kot npr. Mojo srčno kri škropite, Njega ni, Življenje ni praznik, Izgubljeni cvet. Četrty del prinaša pesmi "pesnikovega notranjega doživetja in čuta do zunanjega sveta, narave, sočloveka". Med pesmimi so Moj črni plašč, Sam, Ujetega ptiča tožba, Na življenja cesti, Nazaj v planinski raj. Peti del je Gregorčičeva "Obramba" s katero je odgovoril svojim kritikom. Uvodna pesem je zgovorna:

*Kljubuj usodi!
mož sam svoj bodi!
Karkoli naj se ti zgodi,
usode gospodar si - ti.
Si ti! Če res, če cel si mož,
i svoj i nje gospod ti boš.
Usode ni,
usoda tvoja - to si ti!"*

Kacin priznava, da "Gregorčič ni bil delavski pesnik v razrednem smislu", a je prav zato, da bi poudaril usmeritev skupine, ki je vodila Odbor vključil kot 6. poglavje pesem Delavcem. Zadnji, 7. del, začenja Čas ter sledijo pesmi, ki pomenijo refleksijo nad prehojeno potjo: Spoved, Pri mrtvaškem odru, Slutnja, Z grobov, Oljki.

V zadnjem uvodu je Kacin obrazložil, da "nismo skušali niti imeli namena komentirati Gregorčičeve pesmi, marveč je bil naš edini namen proglobiti bralca v vsako pesem posebej v lažje tolmačenje in razumevanje, kajti po našem mnenju Gregorčiča le še premalo poznamo, čeprav znamo mnoge njegove pesmi na pamet, jih pojemo po preprostem ljudskem napevu in moderno uglašene." V svoj izbor je Kacin vključil 94 pesmi.

V prilogi je Kacin podal potek proslave s podrobnim seznamom nastopajočih, sodelavcev, pevovodij, članov odbora itd. Članku je dodal tudi

nekaj fotografij in drugih praktičnih podatkov. Na začetku priloge pa je Franc Kurinčič objavil govor, ki ga ni smel podati na proslavi. Tam poudarja, da so želeli proslavi dati umetniško-ljudski značaj ter dodaja, da bi se "današnje slavje moralo vršiti v Gorici na Travniku, pokloniti bi se mogli na njegovem grobu na Vrsnem, a Gorica je oblasti sovražnika, grob na Vrsnem je razdejan..." Kljub temu je stoletnica pesnikovega rojstva "začetek boljše dobe, je prelom med suženjstvom in svobodo; je vstajenje Slovanstva, katerega je pesnik v svojih nesmrtnih delih videl in napovedoval; je temelj Narodnemu domu zedinjene Slovenije; je rešitev primorskega naroda iz črnega suženjstva, je prihod velike in močne Jugoslavije". V teh besedah je strnjeno tudi prevladujoče politično stališče Primorcev v Argentini ob koncu 2. svetovne vojne. Tudi Doktorič v svoji razpravi Simon Gregorčič (D.ž. št. 201-202) vabi: "Praznujmo zato vsaj mi izseljenci, če nesrečni dom ne more, kolikor mogoče dostojno in slovesno stoletnico njegovega rojstva!" Ne glede na razlike v političnem tonu med Kacinovim in Doktoričevem pregledu, oba poudarjata nacionalne momente v Gregorčičevem opusu. Doktorič posveča večjo pozornost moralnim in poduhovljenim odtenkom, medtem ko Kacin poudarja človeško plat pesnikovega gledanja na realno življenje. Po podrobni analizi Doktoričevih prispevkov lahko sklenemo, da so bile vse bojzani, da bi ga predstavil pretežno kot duhovnika, neosnovane. Tudi Kacin in celo Drašček, ki je priznaval izrazito leve pozicije, ocenjujejo Gregorčiča kot zavestnega duhovnika v pravem pomenu dušnega pastirja. Vse to seveda ne more spremeniti nestrpnosti tistega trenutka, lahko pa postane svarilo pred ideološkim pogojevanjem vsakega dialoga.

Knjiga zbranih pesmi ni samo edinstvena zaradi vsebine in okoliščin v katerih je nastala, prinaša tudi prispevek mlade umetnice Vande Čehovin, ki je narisala 34 izvornih ilustracij. Čeprav še zelo mlada, je v delih Čehovine zaznati risarski talent in izvornost. Nekatere ilustracije so prav posebej posrečene: Naša zvezda, V gaju, Naš čolnič otmimo, Čas. Manj spretna se kaže v človeških figurah ter pri abstraktni vsebini, Vrh njenih ilustracij so pokrajine, čeprav slutimo fotografske podlage saj gotovo ni bila nikoli v slovenskih gorah. Potrebno je omeniti, da je Vanda Čehovin tudi ilustrirala prevod Finžgarjevega romana Pod svobodnim soncem, ki ga je v celoti prevedla njena sestra Darinka. Roman je izhajal v Duhovnem življenju v nadaljevanjih celih pet let.

V slovenski skupnosti srečamo še en primer likovne obravnave Gregorčiča: gre za portret v lesorezu, delo mladega Prekmurca Vladimirja Fujsa. Portret so uporabili za razglednico, ki so jo izdali v Buenos Airesu l. 1956 ob petdesetletnici pesnikove smrti in kot prispevek pri zbiranju sredstev za spomenik Gregorčiču v Kobaridu. Portret je dobro koncipiran ter skrbno izdelan. Mladi Fujs je napravil serijo portretov najvidnejših literarnih ustvarjalcev, ki so izhajali kot priloga v časopisu Nova domovina sredi 50. let.

Prizadevanja ob proslavi stoletnice rojstva Simona Gregorčiča so kulminirala v knjigi, ki smo jo predstavili. Potek vseh priprav za stoletnico

lahko označimo kot vrh kulturnih naporov predvojne slovenske skupnosti v Argentini. Sodelovanje mladih na proslavi, številni prevodi Gregorčičevih pesmi ter oba likovna prispevka kažejo, da bi skupnost lahko srečneje kljubovala neizogibni izseljenski usodi, če je ne bi doletela prepoved društvenega delovanja (l. 1949). Vzroke za tako hud ukrep s strani argentinske vlade je treba najti v ekskluzivni držbi levice v skupnosti ter v nedemokratskih razmerah Peronovega režima. Kulturna zgodovina Slovencev pa je dolžna ohraniti spomin na vse napore in sadove, četudi so nastali v oddaljeni slovenski skupnosti onstran oceana. Zaradi vsega tega, naj gre letos, ko obeležimo 150. obletnico Gregorčičevega rojstva, zahvala tudi Slovincem v Argentini, ki se bodo 15. oktobra dostojno spomnili tako Goriškega slavca kot svojih staršev in dedov, ki so ohranili pokončno slovensko zavest. Dokazali so, da so ostali Slovenci tudi v tujem okolju in v nenaklonjenih okoliščinah. Na svoje kulturne dosežke so lahko ponosni.

Ljubljana, 3.8.1994

ALOJZIJ GERŽINIČ

POMEMBNA ŠTIRIDESETLETNICA

Andrej Rot, Republika duhov. Štiridesetletnica Slovenske kulturne akcije. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1994. 189 strani s fotografijami obravnavanih oseb. Opremila Irena Petrič.

Z izdelavo in izdajo te knjige je Rot, nekdanji tajnik in v letih 1988-1992 predsednik SKA, skoro do datuma ujel 40-letnico "osrednje slovenske kulturne ustanove v zdomstvu". V uvodnih besedah krepko oblikuje njen pomen: SKA je med ostalimi društvi in organizacijami "paradigma, primer ustanove, ki je poskusila premakniti slovensko kulturo iz okvira provincialnosti. Emigracija je bila izredna priložnost za uveljavljenje slovenstva po svetu (...) to naj bi bila služba slovenstvu in s tem del občečloveških in najgljobljih prizadevanj." (7). Še več: "Tako politična emigracija kot SKA sta oblikovali model slovenstva. Ta model ni idealen, lahko pa je za matično domovino neizmerno bogat potencial. (...) pristen in zazrt v nadnaravnost," (8) Za spolnitev njene podobe je na koncu knjige pisec porabil Jurčečovo misel: SKA je prinesla "čisto srce in iz njega izvirajoči vrec ljubezni do vsega, kar naj služi narodu in človeštvu." (189).

Pravično je, da pisec ob SKA povzdigne argentinsko skupnost "Zaživeli so ideali in tradicije v taki meri kot morda nikdar v Sloveniji, tudi pred drugo svetovno vojno ne: ideal družinske povezanosti, spoštovanje otrok, staršev, širše družine in sosedstva, ideal religioznosti, solidarnosti, marljivosti." (187)

Duha ustanovnikov in v bistvu duha SKA skozi 4 desetletja je Rot lepo prikazal s svojimi in Jurčečevimi besedami: "SKA je nastala kljub začetnim neprijaznim političnim okoliščinam in se razvila v vzorno kulturno ustanovo. Nismo odhajali v tujino, bili smo na poti po tisto, kar je bilo naše. Ves svet nam je voljno legel v naročje. Odrkali so se od domovine, a v prepričanju, da nosijo v sebi večni zven njene oporoke." (24) Naj dodam iz Jurčečevih govorov in sestavkov nekaj spolnnevalnih misli: "Tisti, ki so nas z žrtvijo svojega življenja pred desetimi leti poslali v svet, da zanje pričujemo, so gotovo upali in hoteli, da v novem svetu in v novi kulturi oblikujemo tisti čisti in sveti obraz slovenstva, za katerega so oni padli." (Glas, aprila 1955).

"Najbolj značilno za nastanek SKA pa je bilo dejstvo, da so se zbrali ustvarjalci sami in vodili vse sami —malo je takih primerov v sodobnem svetu." (Na kulturnem večeru 29.XI.63).

Tajnik Marjan Marolt je podal smernico in napoved: "Njeni (nove družbe) ustvarjalci naj se zavedajo, da ne delajo samo za 5.000 tukajšnjih novih naseljencev, ampak za vse Slovenstvo v sedanjem in v bodočih rodovih." (Glas SKA I, 1, aprila 1954).

Ameriška domovina je 21.IV.59 napisala: "Kot dejstvo je treba ugotoviti, da se živi sok krščanstva pretaka po umetninah naših ustvarjalcev in da so katoliške ideje prisotne v sodbah in nazorih esejistov in kritikov pri SKA. Najboljša tradicija, ki jo doma skušajo zaježiti, se prosto nadaljuje med nami, a deloma (...) poglobljena in prenovljena."

Naj navedem še misel londonskega Klica Triglava (št. 423, 1975), da je in ostaja problem SKA v bistvu problem svobode.

Rot si je nadel nalogo, da prikaže razvoj ustanove. Vodi nas skozi prvo obdobje 1954-1965, nato doganja politizacijo SKA (1966-67), končno razplet in razcep. V letih 1969 - 79 opaža iskanje ravnotežja, nazadnje pa poskuse oživitve. Avtorjev prijem je v glavnem sociološki in psihološki, mogoče bi njegovo obdelavo najbolje označili kot zgodovino notranje in zunanje politike SKA.

Ta zgodovina je zgoščena in razložena v sklepnih poglavjih Prepletanje kulture in politike, Duhovne koordinate in stvarnost in preganstanju, Vera v poslanstvo.

Skozi vso to živo tkivo nas Rot pelje z živahnim darom strnitve. Spremna interpretacija mu je zrasla iz težnje po objektivni, večinoma po vztrajnem opazovanju narejeni pretehtani oceni dejstev in oseb, ne odreka pa se samosvojem uvidom. Pri zapletenosti stvari ni čudno, da se njegove sodbe včasih razviličijo. Prim.: "Jurčečeva napaka je bila, da je posegel v politiko kot predsednik SKA" (51): pozneje govori o zadnji dobi njegovega življenja, ko se je ločil od SKA in se "vrnil k svojemu specifičnemu delu, to je političnemu ustvarjanju"; zdaj sodi pisec: "To je bilo za narod morda pomembnejše kot knjige spominov *Skozi luči in sence* in druga njegova dela." (108-9).

Drug primer za trditev, ki se bistrovidno usmerja k resničnosti, pa je vendar hiperbolična: "Z letom 1969 pa se je pri SKA zgodilo mnogo več kot samo odhod pomembnega dela kulturnih delavcev. Nalomilo se je ravnotežje različnosti, se lomilo celi dve desetletji in končno je obveljalo, da se je zgodovina resnično ustavila leta 1945." (61). Poglejmo tole nekako pogojno začrtano podobo položaja: Rot pravi po omembi nekaterih odklonilnih stališč ob ustanovitvi SKA: "Šlo je za oblast in nadzor nad skupnostjo Slovencev. Tu se je vodstvu političnih strank v Narodnem odboru za Slovenijo in slovenskemu dušnemu pastirstvu vrnil še tretji faktor: kultura." In neposredno nato: "Lahko pa sodimo to samo kot potrebo kulturnikov, da ohranijo svojo avtonomijo." (22)

Kup vprašanj postavlja opis položaja SKA ob koncu leta 1967 (41/2) z nadaljevanjem na strani 171/2.).

O vrsti problematičnih razlag in sodb o dogajanju v letih 54-94 je reči, da jih je pisec spretno vpletel v svoje zgodovinopisje. Tu so in kličejo po preverjanju, prilagoditvi, zavračanju.

Avtor je skrbno preučeval tiskane, pisane, osebne podatke, ki osvetljujejo SKA in njeno bližnje in daljno okolje. Nekaj primerov. Pregledoval je ljubljanske revije iz časa, ko je tam deloval Jurčec, npr. Sodobnost, Hramove zapiske. Staknil je, da je že aprila 41 na študentskem tečaju postavil tezo Jugoslaviam esse delendam (110), ki je v Argentini zmerom močnejše donela. Ko omenja njegovo razmerje do Kocbeka, je prepovršno napisal, da je "v času, ko je pesnik moral v Ljubljani molčati, kot urednik Meddobja objavil devet njegovih pesmi." Natančneje moramo reči, da sta tiste pesmi s sourednikom Simčičem l. 1959 objavila v zaglavju Zapiski samo kot dokument časa. (Gl. o tem moj članek Nekaj spominov na Ruda Jurčeca, Vestnik št. 3 1981, str. 178.)

Skoro neverjetno zveni, da je v l. 1992/3 prišlo v Slovenijo preko 17.000 izvodov knjig emigrantskega tiska (61).

O razmerah, v katerih je bilo SKA delati: v Argentini je bil v letih 1954 in 55 prepovedan izvoz knjig zaradi pomanjkanja papirja, L. 1968 pa je bil prepovedan uvoz vsakršnega jugoslovanskega tiska, vključno verskega (43)

Pobuda: "Vso zgodovino SKA in tudi politične emigracije bi bilo vredno preučiti v luči vzporednosti političnega dogajanja v Sloveniji in v Argentini." (43). Sem gre podatek, da je Udba l. 1968 začela izdajati skrivni bilten Emigracija. (179).

Slabo polovico knjige zavzemajo življenjepisi 11 ustvarjalcev. ("Namen pregleda 40-letnice (...) je odkrivati veličino ljudi, ki so jo gradili in pomembnost njihovega dela." (8). Škoda, da je bilo potrebno skrajšati prvotni načrt za obdelavo 20 osebnosti. So zelo raznoliki po obsegu in po metodi. Vrste se po abecednem redu: T. Brulc (ponatis Rotove Besede o pisatelju v ljubljanski izdaji zbirke Vardevanje angelčka), V. Brumen, T. Debeljak, N. Jeločnik, R. Jurčec (najobsežnejši; v njem so dopolnila in nekatere različice k razcepu v SKA in o Siju slovenske svobode) V. Kos, L. Lenček, F. Papež, B. Remec, Z. Simčič, F. Sodja. Tudi v njih so razvidni Rotovo vrtnanje v izbrani predmet in izvirne formulacije.

Koristno gradivo je popoln seznam članov SKA od začetka do danes: 157 imen! Prištejmo Rotovemu delu za zgodovino SKA celotni seznam knjig SKA v njegovi antologiji Ob Srebrni reki (str. 310-313): 76 številčk.

S tem se dotaknem prevažne snovi, katero bo treba še zbrati, označiti, oceniti, snovi, ki je vtok SKA: njena proizvodnja, kulturno ustvarjanje. Avtor to priznava "... so skopo obdelana likovno, glasbeno in še kako drugo področje." (9) Zagotovo gledališko, pa tudi literarna dejavnost. Vse to morajo zagrabiti strokovnjaki in vdelati naše stvaritve v stavbo slovenske kulture.

Rotove misli na koncu knjige o sedanjem položaju v emigraciji in v SKA prinašajo niz izzivov in pobud. Omenim dognanje: "SKA je danes časovno že precej oddaljena od svojega kulturnega vrhunca. Zlasti prva desetletja so jo sestavljali izredno delavni ljudje, vitalisti (...). Vse večje časovno oddaljevanje od vrhunca SKA kaže na propadanje nekaterih vrednot ne le pri SKA, ampak tudi v emigraciji. Preporoda starejše generacije ni mogoče pričakovati, mlajših, ki bi lahko bili slovensko in kulturno dejavni, pa skoraj ni (...). Morda so temu vzrok prav vitalisti, ki so emigranško skupnost privedli do takega razmaha, kakršnega naslednji rodovi brez okrepitev z novimi emigranti ne morejo ohraniti." (180)

In končno o SKA: "Izpolnila je svoje poslanstvo in hkrati podlegla svojim notranjim nedorečenostim in pristranskosti. (...) To, kar je SKA štiri desetletja hranila in gojila v izseljenstvu, pa mora nazaj v zavest Slovencev. Narod mora to prevzeti in sprejeti za svoje. (...) Njen ideal se je uresničil, tudi po njeni zaslugi." (189).

Rotova knjiga Republika duhov je pionirsko, pogumno, plodovito poglavje v zgodovinoisju SKA, pa tudi naše emigracije — in slovenske kulture sploh.

JEZUITSKI MISIJONI V GUAYRI

Las misiones jesuíticas del Guayrá

Božidar-Darko Šušteršič

Že za naslov knjige moramo reči, da ni nekaj v redu; jezuitski misijoni so bili pri nas bolj poznani kot jezuitske redukcije, ker pa redukcija pomeni nekaj slabšalnega (reduzco-podvržem, zmanjšam, znižam), so začeli že pred 400 letnico odkritja Amerike uporabljati izraz "misijoni", ki je prav tako tuj kot redukcija slovensčini. Vzemite npr. frančiškanski, trapistovski, dominikanski, kartuzijanski, lazaristovski misijoni, pa bo vsakdo opazil, da se nekaj ne sklada. Misijon pa ni isto kot redukcija! Belega človeka je bilo za obletnico odkritja Amerike tako sram, da je še celo za odkritje iskal drugega izraza —srečanje dveh kultur— da bi zabilisal genocid indijanskih narodov in rodov na novoodkritem kontinentu. Ni odveč uporabljati pravilne izraze, ki odgovarjajo resnici, ker se navadno za napačno uporabljenimi skrivajo velike zgodovinske laži.

Z zavojevanjem—in šlo je za zavojevanje, ne pa za spreobračanje ali širjenje kulture— so Španci vpeljali in vzpostavili tudi svoj družbeni red za preostale in preživele Indijance. Bila je vpeljana "encomienda", ki je bila še bolj izkoriščevalska in poniževalna kot pa fevdalni red v Evropi ali pa suženjstvo tisoč petsto let nazaj v Rimu ali Atenah. Ne trdim, da so encomiendo vzpostavili jezuiti, saj so bili celo proti njej in so jo odpravili v svojih misijonih dosti zgodaj, to je bila celo privlačna sila, ki je pritegovala Indijance.

Računajo, da je tistih 12 milijonov Indijancev, ki so se še obdržali in še životarijo do danes, le preostanek 82 milijonov, ki so živeli v času odkritja.

V knjigi "Jezuitski misijoni v Guayri" seveda ne dobimo teh števil, pač pa dobimo nenavadno trditev—nenavadno, ker je izpod peresa slovenskega znanstvenika in raziskovalca CONICET-a dr. Božidarja-Darka Šušteršiča, ki predava na Univerzi Buenos Aires—zanimiv toda nevhvaležen predmet o italijanski renesansi in je strokovnjak za kiparstvo in slikarstvo ameriškega kolonialnega obdobja in jezuitske misijone.

Pod naslovom "Svete podobe, kipi in premičninska dediščina" (Imaginería y patrimonio mueble) pravi že v začetku knjige: "Med so-

točjem rek Paraná in Urugvaj, kjer je bilo raztresenih 30 gvaranijskih naselbin jezuitskih misijonov s svojimi vrtovi, kmetijami, estancijami in govedorejo, se je razvila med 17. in 18. stoletjem ena izmed najbolj razvitih ameriških družb kolonijalnega obdobja.

Ta družbeni poskus "brez predhodnikov v zgodovini narodov" je pretrsel Evropo in najbolj poznani razumniki so se udeleževali razpravljanj, katerih odmev še ni potihnil do danes."

Pri knjigi moramo omeniti, da gre za luksuzno izdajo velikega formata, ki je izšla v španščini v Veroni z denarno pomočjo UNESCA, hoče ohraniti in predati zanamcem velika dela človeštva v okrilju ICONOS ("Mednarodni svet za varstvo spomenikov in zgodovinskih krajev"). Do sedaj uživa mednarodno zaščito 378 krajev, od katerih jih je 267 kulturnih, 87 naravnih in 15 mešanih. Med temi kulturnimi kraji so tudi ostanki jezuitskih redukcij v Braziliji, Argentini in Paragvaju, ki spadajo v območje Guayre, katere deli spadajo med omenjene države, vendar katerih meja se je spreminjala zaradi vojn.

Teh misijonov ali redukcij je bilo 30 in vsaka je štela okrog 20 tisoč Indijancev iz rodov Tupí-Gvaranf. Vsekakor je število 200 tisoč, ki ga navajajo nekateri zgodovinarji mnogo previsoko, v knjigi pa ne dosega niti 100 tisoč, kar je gotovo prenizko. Tisti, ki navajajo prvega, bi radi poudarili jezuitsko nevarnost "države v državi", drugim pa gre brž za omalovaževanje tega velikega družbenega poizkusa, ki se je dogajal brez krvavih rok. Ločiti moramo namreč zavojevanje, ki je bilo zares krvavo in jezuitski poizkus ustvarjanja pravične družbe med Indijanci.

Jezuitski misijoni so uničeni že dobri dve stoletji po zaslugi Brazilcev, Argentinec in Paragvajcev, ki jim je šlo za materialno bogastvo, vendar iz vojnih poročil dobimo le blede podatke o tem, tako da ne vemo, kam je to bogastvo izginilo. Prebivalce redukcij so po večini pobili, odpeljali v ujetništvo, dosti jih je šlo nazaj v gozdove ali pa so se preselili na jug. Zasedena zemlja je bila vojni plen in kot tak podržavljen s čimer so prišli ob lastnino prebivalci misijonov. Res da se je nekaj rešilo pred brazilskimi bandeirantes in njihovimi zavezniki Tupi-ji, toda to je bilo že takrat, ko so prišli do strelnega orožja tudi Gvaranji, ki so premagali pauliste in Tupí-je. Vse to je treba sedaj iskati po muzejih treh držav in po zasebnih zbirkah. K sedmim brazilskim naselbinam vzhodno od reke Urugvaj, ki so bile uničene ali pa so se preselile, je treba prišteti osem naselbin v Paragvaju. Največ pa jih je utrpela Argentina: 15 redukcij je bilo požganih in uničenih, potem pa ko se je določala nova državna meja, je zajela še nekaj in jih pripisala Paragvaju.

Od vseh cerkva ni ostalo nobene, ker so večino požgali, druge pa so razpadle in se računa, da je vsak misijon imel vsaj eno cerkev. Razdejanju so ušli samo drobci jezuitsko-gvaranijske umetnosti, ki so sedaj v muzejih.

Kako so se združile in prepletale tako različne kulture je središčna tema tega družbenega poizkusa. Za poznanje jezuitsko-gvaranijske umet-

nosti ni zadostno samo pričevanje Evropecev. Gvaranjsi so razvili s tradicionalnimi orodji in materiali dela, ki se popolnoma razlikujejo od evropskih ali južnoameriških, ker so imeli razvit čisto drugačen čut za estetiko, zato se tudi njihovi izdelki odlikujejo po posebnostih kot so: posebno oblikovanje oblin, vzboklin, oblikovna masivnost in močno poudarjanje nasprotij.

Že namen sam v jezuitsko-gvaranijski umetnosti ni isti kot evropski — ta hoče vzbuditi (za) čudenje in moč, medtem ko so evropske slike in kipi bolj statični. Gvaranjsi so bili dobri posnemovalci, niso pa bili ustvarjalci, manjkalo jim je domišljije. Pri njihovi umetnosti je še moč dojeti, kar so dobili od prednikov, kar jim je ostalo od verskih obredov in pojmovanju svetega.

Italijanski barok, prav tako pa tudi španski, kjer so bili izviri gvaranijske umetnosti, ker so morali delati po predlogah, ki so jih prinesli misijonarji, pozna samo bolečino, napetost, ki nam odkrivajo usodno krivdo naših prednikov, medtem ko v misijonskih še ni zaznati teže greha ter so bolj občečloveške.

Težko je datirati samo po ostankih in odlomkih nekdanj mogočno, stoletno izročilo jezuitsko gvaranijske šole, za stavbe bi bilo odločilno odkritje apna (l. 1760), ker so nekatere cerkve že gradili z njim, medtem ko so starejše še brez apna.

Jezuitska redukcija je bila središče civilizacije prvega reda, ki je zaobsegala Gvaranijske vasi in estancije, kjer so gojili živino. Sami misijoni so bili središče vzgoje in verskega pouka, iz njihovih delavnic pa so izšla čudovita umetniška dela, ne samo arhitekturna, ampak tudi ikonografska, zlatarska, tkalska, mizarska, usnjarska, tiskarska, rezbarska in muzikalna. Iz estancij, ki sprva niso bile tolike važnosti, je izšel nov človeški tip-gaučo-, ki je imel na skrbi živino. Celo vojaško so bili važni misijoni, saj je dosti jezuitov prihajalo prav iz vojaškega stanu, tako da jim ni bilo težko organizirati pomembne vojaške sile, ki so branile mejo pred razbojniškimi bandeiranti, ki so hodili na lov na sužnje.

Jezuiti so spoštovali in se prilagodili življenju Gvaranjsjev: izšle so slovnice in slovarji v njihovem jeziku, izdelali so celo tiskarno, ki je potovala po potrebi iz kraja v kraj, mogla bi se pa kosati z najboljšimi evropskimi.

Tudi stavbarstvo —utrjeni tip gvaranijske vasi— so ohranili. Sploh je bila "tava" zameetek vseh jezuitskih misijonov, samo da je bil racionalno razdeljen, kjer so imele cerkev, šola, redovna hiša, delavnice, stanovanjske hiše določena mesta.

Šušteršiču gre predvsem v razpravi, da prikaže zgodovino umetnosti jezuitskih misijonov, da pokaže, da gre za posebno vejo baročne umetnosti, katere tvorci so bili Gvaranjsi in ki se razlikuje od kolonijalnega ali evropskega baroka, da pri tem ne gre za prenos umetniške struje iz enega kontinenta na drugega, ampak da je miselnost, domišljija, obde-

lava in izdelava cerkva, stavb, slik, kipov in rezbarij vplivalo celo na jezuitske misijonarje, ki so živeli dolga časa med Gvaransji. Vsekakor je v njegovi razpravi dosti čisto novih elementov, ki jih prejšnji umetnostni kritiki niso upoštevali, poleg tega mu moramo prišteti še vrsto odkritij in primerjav, ki kažejo na njegovo vsestransko znanje.

Prav v našem stoletju se odigrava še drugi poizkus na področju Guayre in tudi v Evropi dobimo nekaj koristnih primerjav: hidrocentrale Itaipú in Acaray, Yaciretá in Apipé bodo pustile velike površine Guayre pod vodo, tako v Argentini, Braziliji kot v Paragvaju in tako bodo izbrisani še bolj ostanki jezuitskih redukcij. Belega človeka ni sram, ne zdi se mu škoda, da uničuje predkolumbovsko kulturno dediščino. Ni ga bilo sram, ko je praznoval 400 letnico pobijanja narodov z avtohtonimi kulturami, le redko kdo je pomislil, da so tudi Indijanci bili ljudje, čeprav z drugačno kulturo.

Ne bodo izginili samo jezuitski misijoni, veliko živalskih in rastlinskih vrst bo izginilo in danes je veliko več protestov zaradi tega kot pa zaradi izginotja misijonov.

Danes smo priče razpada še druge družbene preнове, v kateri so imeli tudi važno besedo jezuiti — komunizma! Že Nikolaj Berdjajev je rekel, da je komunizem očitek krščanstvu ki ni izpolnilo svoje naloge. Ne pozabimo, da po vseh avanturah markiza Pombala v Španiji, Portugalski in v Novem svetu, samo v Rusiji jezuitski red ni bil prepovedan in da obstoja nepretrgano do naših dni, medtem ko so zapadni "lučenosci" pripravljali že dosti pred francosko revolucijo uničenje in izgnanje jezuitskega reda. Nekateri so šli še dalje: komunizem je pokvarjeni otrok krščanstva!

KNJIŽNE NOVOSTI (v Argentini)

- "Enciclopedia Iberoamericana de Filosofía". Izšla je peta knjiga tega dela, ki bo v celoti imelo 35 izdanj. Tokrat obravnavajo *filozofijo zgo-dovine* (Madrid, Trotta- Cons. Sup. de Investigaciones Científicas, 1993, 308 str.).

Delo nadzorujejo tri ustanove: 1. Fil. institut Višjega sveta za Znanstveno raziskovanje, Madrid; 2. Institut za fil. raziskovanja državne avtonomne univerze, Meksiko; 3. Središče za fil. raziskovanja (CIF), Buenos Aires. Akademski odbor vodi Javier Muguerza, uredniškega pa sestavljajo štirje člani (2 Španca, 1 Meksikanec in 1 Argentinec). Vsako izdajanje ima svojega odgovornega urednika, z več kot desetino prispevkov različnih avtorjev, z uvodom urejevalca in s kazali (besednim, imenskim itd.) Prvi izvod je izšel 1992., upajo pa, da bodo pred l. 2000 objavili vseh 35 izdanj. Akademski in uredniški odbor sta odgovorna za znanstveno višino in čimbolj pluralistično zajetje zastavljenih vprašanj. Toda v koliko bo to res mogoče, vidimo že po odgovornih ustanovah, še bolj pa po miselnosti piscev, katerih prispevki so objavljeni, da ne upoštevamo tudi politično-kulturnega sočasnega zaledja.

Zdi se, da je v 5. knjigi morda prevelik poudarek na idealizmu in materializmu (predvsem marksizmu) ali sodobnemu narativizmu. Opažam tudi nekako nasprotje: po eni strani zavračajo Spenglerjevo in Toynbeejevo gledanje, po drugi pa pretiravajo s pomembnostjo današnjih "razlag". Dvomim tudi, da bi teologija zgodovine imela manjšo vrednost kakor npr. Hempelovo ali Von Wrigtovo gledanje.

Kar zadeva prejšnjih izdanj: *Prvo* razpravlja o "filozofiji srečanja" kultur (tim. predkolumbska kultura, španska renesansa, začetki tim. kolonij-ske kulture). *Drugo* je posvečeno etičnim šolam, predvsem v tem sto-letju. *Tretje* objavlja raziskovanja o razmerju med vero in znanostjo, v čemer je opazati nek napredek glede na prejšnje obravnavanje oz. opuščanje govora o tem. *Četrto* obravnava filozofijo znanosti. Glede na vse štiri izdanja je mogoče trditi isto kot za peto: opažamo pomanjkanja, ki se mi zdijo važna, po drugi strani pa je bržkone prevelik poudarek na samo na sebi ne tako pomembnih strujah.

• "Popper - Iskanje z upanjem" (Bs. As., Edit. de Belgrano, 1994, 114 str.) je knjiga novejšega argentinskega filozofa Gabriela J. Zanottija. Trdi, da se more filozofija znanosti deliti na dobo pred Popperjem in dobo po njem. Iz svojega katoliškega in neotomističnega vidika nahaja podobnosti s Popperjem (realizem) in razlike oz. nepopolnosti (Popperjevo iskanje nima konca, Zanotti pa govori o iskanju z upanjem v končno božjo Resnico). Omembe vredna je jasna označitev razlike v pojmu navajalnega sklepanja (indukcije) med današnjimi epistemologi in tomizmom. Zanimivo je njegovo dokazovanje, da vera v Boga Stvarnika spodbuja k delu za razvoj znanosti, ne pa da bi ga zavirala; to pa zato, ker znanstvenik ima nov nagib, "da išče neki red, za katerega že ve, da obstoja, čeprav ne ve z gotovostjo, kakšen je". Vztraja tudi na tem, da je znanost del kulture in da nima manjše vrednosti kakor humanistične vede.

• "Agonije razuma" (Bs. As., Sudamericana, 1994, 245 str.) je nova knjiga znanega Viktorja Massuha, ki je bil dolga leta redni profesor na buenosaireski državni univerzi, nato pa argentinski veleposlanik pri UNESCO in zdaj v Belgiji. Z njemu lastnim in privlačnim slogom, ki je včasih slovstveno skoro močnejši kot modroslovno globok, se spet loteva novega vprašanja, zakaj Massuh ima dar, da zmerom objavlja o tem, kar je tedaj v ospredju mišljenja, čustvovanja ali ravnanja.

Piše o agonijah, ker so iztirjenja, ki jih sočasno trpi razum, različna. Naša sedanja usoda je, da obstoji neka napačna enakovrednost med učitelji, vzorci, vrednotami, zakoni, kodeksi medsebojnega občevanja. Tako je vse lahko ali enako pomembno ali nepomembno, s čimer pa resnica in zmota nista več dvojna nasprotna tečaja (pola). Tako, npr., je Nietzsche izdelal "novo postavo", toda množično hvalisanje njega in njegovega nauka, —katerega večina pozna samo površno—, je Nietzscheja spremenilo v plebejsko karikaturo. Nekaj podobnega se je zgodilo z Marxom in Freudom.

Massuh se skoraj norčuje iz Evropejcev, ki so odločili smrt Boga, narave, izročila, moderne dobe, socializma in komunizma, glavnih vrednot. Kaže na to, kako se niti Spenglerjeve niti Toynbeejeve zle napovedi niso izpolnile.

Massuh misli, da je naša doba na novo odkrila nepredvidenost zgodovine. Toda morda nočemo, —ali ne znamo—, videti, kam nas vodijo naše mišljenja in naša dejanja.

Povzdiguje Mircea Eliadea in Lévi-Straussa, ker da sta bila Don Kihota razuma zaradi tega, ker sta prestopila meje razuma in ga znala obogatiti z modrostjo, ki jo daje primitivno. V skladu s tem želi, da bi se razum rešil tistega asketizma, ki je povzročil njegovo oddaljitev od domišljije in čutenja, in da bi se tako znova združil z življenjem. Sodi, da bi tak razum mogel priti do nove etike, če bi seveda vstal nov mislec, ki bi znal narediti z dobrim (dobroto) to, kar je Heidegger storil z bitjo. Očita tim. filozofom Drugega, da se bolj posvečajo oznanjanju npravnosti

kakor strogosti v mišljenju; toda nrvnost bi bila bolj bogata kot samo pobuda za ustvarjanje novih, a ne med seboj skladnih pojmov.

Tudi v tem delu Massuh zavrača odlomkovnost (fragmentariedad), neskladnost (incoherencia) in temó. Po drugi strani pa hrepeni po jasnosti in celo po sistemu, čeravno je sam nekoč zapisal (v zvezi s Heglom), da sistem umre s sistematizacijo. Toda za Massuha je filozofija zmerom bila "nemogoča naloga", prizadevanje za utopičnem. Prav zato govori o donkijhotstvu razuma.

Nekateri kritiki očitajo Massuhu opustitve (npr., "zgodovinski razum" Ortega y Gasseta), ali to, kar je Massuh večkrat imenoval čezmernosti (desmesura), ki bi bile recimo v tem, da smo danes zaradi čezmernosti obveščanja vsem časom sodobni, s čimer pa bi lahko zapadli v nezgodovinskost; ali pa to, da prepogosto govori o "splošnem čutu", kar da bi ne bilo tako filozofsko.

PREVODI

• "Kaj je filozofija" (Gilles Deleuze-Félix Guattari; Bs. As., Anagrama, 220 str.) je brzkone zadnja knjiga teh avtorjev, ker je Guattari že umrl, Deleuze pa je težko bolan. Knjiga je nedvomno privlačno branje zaradi načina pisanja, pa tudi, ker odgovarja današnji splošnji težnji v filozofiji. Smemo jo vključiti v tim. "nomadsko" filozofijo, katere značilnosti so npr.: da ustvarja zmerom nove pojme; da postavlja obzorje filozofije zmerom dlje; da hoče začrtati smer za beg iz suženjstva, v katero bi bilo ujeto življenje; da ne daje odgovora, če ga pa kdaj da, je v "zakritem mišljenju", katerega mogoče sprejme le kako drugo misleče bitje, ne vsa. Ker avtorja ostajata v imanenci in puščata ob strani Razum (torej Resnico) in tudi Dobroto, se vprašanje o tem: kaj bi bila filozofija, spremeni v zagonetko, katere izraz bi bilo morebiti vprašanje: Kaj se bo zgodilo? kaj bo prišlo? kam bomo prišli? Toda odgovora na to ni. Mogoče ga bomo delno zaznali v dogajanju tega, kar prihaja - in ki nikoli ne bo prišlo. Ker dogajanje nima konca, tudi ni odgovora na vprašanje po dogajanju, še manj po razmišljanju o njem.

• "Kritika modernosti" (A. Touraine; México, FCE, 391 str.) je težje branje. Kljub temu je pa vredno, da zanj "izgubimo" nekaj časa. Za Tourainea je moderno skladje med znanstveno-kulturno urejeno družbo in svobodnimi poedinci na podlagi zmage "razuma", kar pa ravno postmodernisti zavračajo. Po postmodernistih neprestane spremembe v osebnih in družbeno-državnih držah zatirajo vzpostavljene odnose med družbenim redom in tistimi, ki delujejo v njem. To seveda vključuje tudi izginotje ideologij in vsega, kar bi ločevalo posameznike in družbe. Po Touraineu je postmodernizem sestavljen iz štirih prvin: 1. je *hipermoderen*, ker se tim. napredne sile zmerom hitreje izčrpavajo, s tem pa tudi jemljejo veljavo jeziku in znamenjem. 2. je *nasledek krize levičarske*

revolucionarnosti, katere učinek je zmaga neoliberalizma v gospodarstvu in politiki po l. 1980, pa tudi razširjanje novih kulturnih vzorcev. 3. odraža sodobno življenje in mišljenje, po katerem svet ni več kulturna enota in torej prevladuje pluralizem, kar je predvsem pripisovati družbenim občilom. 4. z J. F. Lyotardom zatrjuje Touraine, da se bo bodoča mednarodna družba "osvobodila" tradicionalnega verovanja v "smisel zgodovine", tako da bo francoska revolucija ali hegemonija ZDA in celo propad komunizma izgubili svoj pomen. V postmodernizmu bi bilo preveč in neprestano novih vestí in "blago" - vestí, da bi se mogla obdržati enotna ideologija moderne.

Ako moderne ne sprejemamo v T. smislu, recimo v malo manj idealiziranem in s pripoznanjem njenih pretiranosti oz. pomanjkljivosti, potem tudi postmoderne ne bomo videvali kot nujno, splošno in (dolgo) trajno dobo. V njej ne bomo videli samo konec moderne, temveč (morda zavožen) poskus podaljšanja, obnove ali preobnove moderne, ali pa (doslej neposrečeno) iskanje nekaj novega: manj Razuma in več razumnosti; manj enotnega (navideznega) reda in več svobodnega iskanja novih odnosov med posamezniki in družbami (torej kulturami), med naravno danim in umetno ustvarjenim, med duhom in telesom, med človekom in Bogom, med videzom in stvarnostjo, med zemljo in vesoljstvom, med sedanostjo in prihodnostjo, Zakaj se tako bojimo, da bi se spremenilo nekaj, s čimer se dejansko nikoli nismo strinjali in se nismo mogli strinjati? Čemu bi tako zastrašeno gledali v to, kar prihaja, ki je morda bolj binškošno-polno kakor minulo? Vse preskusimo, (ne zmerom poskusimo), ostajajmo pa pri tem, kar je zdravo, razumno, dobro, zveličavno. To zadnje je parafraza novozaveznega nasveta!

DOM IN SVET

Zbornik za l. 1993

Da, toliko let je že preteklo, ko je Ana Ahmatova spisala pesem, za katero je še Ždanov, ki jo je prej imenoval pobesnela buržujka, pripomnil, da je zelo dobra, in da naj jo kar natisnejo. Pesem je Ana Ahmatova napisala na začetku "velike otečestvenne vojne", da bi se bilo ruskemu človeku lažje boriti proti nacističnim hordam, ki so preplavile Rusijo. Končevala se je z znanimi verzi, ki se nanašajo na ruski jezik:

... I mi sohranim tebja, velikaja ruskaja rječ
 velikoje ruskoje slovo.
 Svobodnim i čistim tebja pronesjem
 i vnukom dadim, i od bjedi spasem
 Navjeki.

Seveda, ko se je nehala vojna, že se je CK kompartije spustil zopet nanjo in njeno poezijo proglasil za škodljivo, tujo ruskemu narodu. Pomrla sta Ahmatova in Ždanov, videli smo, kako so vlekli Stalina s podstavka in danes že malo ljudi ve, kdo sta bila. Moškost Ahmatove se pa še vedno deklamira v ruskih šolah.

Nekaj podobnega se je godilo katoliški književnosti v našem stoletju: Kakanija, "k" in "k", dežela kmetov in kočijažev, po Cankarju dežela hlapcev in dekel, je imela svojo književnost, prav s Francetom Prešernom smo jo spravili v same vrhove evropske književnosti, na koncu prejšnjega stoletja so že odganjali močni poganjki štirih modernistov iz prvotnega debela in še in še se je razraščala katoliška književnost, Bogu v čast in narodu v slavo, kot so rekli nekdaj.

Celo trideseto desetletje se je utrjevala, vabila v svoje vrste pisatelje in pesnike krščanskega nazora, toda že je poganjal ob njej tudi poganjek-divjak, ki ni bil cepljen s krščansko in narodno zavestjo. Vojna leta so odcepila poganjek-divjaka in zadušila s silo močno deblo katoliške književnosti, toda ta ni umrla; doma se je zatekla v podzemlje, morda je za nekaj časa morala umolkniti, druga je šla kot bogata beračica v svet, iskat sreče in svobode za svoje izrazno bogastvo. Medtem ko je tista, ki je ostala v tujini kot lepa Vida, toda s hrepenečimi očmi uprtimi v domovino dolgih štirideset let, je ona druga v podzemlju nabirala

sokove, ker je slutila, da prihaja slovenska pomlad tudi zanjo... In prišla je: Zbornik Doma in sveta je že šesti po številu, ki dokazuje, da se je katoliška književnost vrstila v naš narod s tako silo, da je ni bilo mogoče zatreti z nobenim sredstvom v dolgi dobi preganjanja vsega kar je nosilo kakršnokoli znamenje katolištva.

Urednik vseh teh zbornikov, dr. Stanko Janežič, pravi v predgovoru k letošnjemu: Živimo v časih očiščevanja in nove rasti."

Ne velja to samo za domovino — konzorcij zbornika sestavlja domovina, zamejstvo in zdomstvo, pisan je torej za vse tri Slovenije: matično, ki se je otrsela prisilnega jarma komunizma, ne pa še njegove miselnosti; zamejsko, ki so jo veliki sveta prisodili našim sosedom, pomagala jim je pa še naša nesloga; ter zdomsko, ki je vzdržala vse obljube, vabe, grožnje, nasvete in bila v pomoč matični in zamejski.

Zbornik je razdeljen na štiri dele: prvi je posvečen Vrednotam in času, kjer šest vodilnih in optimističnih slovenskih mislecev upira svoje oči v prihodnost, seveda ima pa noge trdno na tleh sedanjosti in je globoko zasidran v preteklosti. Urednik že v uvodni besedi pravi, da ni življenja brez pogledov v preteklost, brez presoje družbenih in osebnih izkušenj, ki nas uče, da ne ponovimo napak, ki smo jih storili.

Igor Senčar se sprašuje, kako se otresti strahu, dediščine komunizma in razlaga, zakaj moramo upati.

Draga Ocvirka Krščanstvo in Slovenci na poti v demokracijo obravnava skoraj-vse probleme in izzive modernemu Slovincu v novi državi, naslanjajoč se na nauke zgodovine. Do nezavesti kokačajsamo geslo: Evropa zdaj! ki Ocvirku pomeni nekaj čisto drugačnega kot smo navajeni. Novoliberalna politika, v katero je obsedeno zaljubljen zapadni človek, že ne more več tekrovati z islamskim svetom, Indijo, Afriko, ker pozna samo individualizem brez etike.

O moderni tehnološki mentaliteti in racionalizaciji življenja piše Edvard Kovač. Ne da bi se dotaknil slovenske ustave, Tineta Hribarja ali Heideggerja, ki sta pisala o svetosti življenja, je Kovaču sama svetost brez Boga premalo. Tudi Kovač vidi naš svet kot nazadovanje za človeka, ker je brez etičnih norm, pomanjkanja osebne odgovornosti nam samim, našim potomcem in svetu. Najbližja Kovaču je Zaveza z naravo, po kateri smo samo njeni upravniki, ne pa neomejni lastniki.

Čeprav se zdi paradoksalno v naših razkristjanjenih časih, vendar se človeštvo v poiskih iz krize vedno bolj obrača k razvoju krščanskega življenja in duhovnosti. Prav v tem je Alojzu Pirnatu naloga kristjana, da mladega človeka z vzgojo pripravi na naloge časa, ki ga čakajo. Pirnat si ne dela utvar — preteklo bo še dolgo časa preden bo katoliški strani uspelo vzgojiti novega človeka. Vzgoja je zadeva generacij, od nje pa je odvisna sprememba miselnosti.

Izobrazba in vzgoja je tudi predmet, s katerim se bavi Metka Žerovnik. Vplivi, ki so danes močnejši od družinske vzgoje in jo v šoli na nek

način zabrisujejo, cilji vzgoje, njeno načrtovanje in neenotnost, so le naslovi nekaj poglavij iz njenega članka.

Kdo se ne spomni predvojnih povesti Jožeta Dularja Krka umira in Ljudje ob Krki? O njegovem življenju in delu se je z njim pogovarjal Stanko Janežič.

— — —

Kot vidimo, gre pri večini mislecev zbornika Doma in sveta za dolgoročni načrt, kako priti spet do etike in duhovnosti pri Slovencih. Nobeden od razpravjalcev si ne dela utvar, da se bo novi človek rodil sam od sebe, po čudežu, da bo prišel od zunaj, da ga bo ustvarila družba. Niso to samo specifično slovenska vprašanja, z njimi se ubada ves zahodni svet.

— — —

Leposlovje:

Del zbornika, posvečenega leposlovju, se začne s pesmimi Jožeta Cukaleta, zdomskega pesnika in pisatelja, ki živi v Indiji že desetletja. Čeprav ne gre pri njem za religiozno poezijo, ki bi jo pričakovali od redovnika, je pa pisana v dominsvetovskem duhu.

Janko Čar, ki je sourednik konzorcija Doma in sveta, je z dvema pesmima ustvaril nekaj novega v slovenski poeziji, čeprav gre obenem za svetovljansko poezijo, se vendar čuti krivega za dogodke v Bosni in sožaluje in prosi nedolžne, pohabljene, razmesarjene, pobite, posiljene, izčrpane prebivalce Bosne v sedmih jezikih Evrope, da naj mu oprostite in da tudi drugi sožalujemo z njimi.

Pesmi Janeza Kolenca so po eni strani modernistične, po drugi jih pa uporaba osnovnih besed po Papeževem primeru dela arhaične, kljub temu je pa kozmični element močnejši od religioznega.

Miklavž Komelj, Minka Korenčan se po motiviki in metaforiki ne oddaljujeta dosti od Kolenca, se pa toliko bolj Tone Kuntner, ki se obrača s hvalo in zahvalo k svoji že mrtvi materi.

Ostrice Dušana Ludvika, ostre puščice, ki jih je nacepil kar 50 kitic in jih spuščal zdaj na osebo, zdaj na ustanovo, zdaj na družbeni problem, napako ali krivico, bi bilo nevarno objavljati še pred par leti, imajo ponekod še dokumentiran izvor. Vsekakor so nekaj novega in svežega, da se bralec oddahne ob njihovem ironičnem in sarkastičnem tonu.

Aktualnega motiva balkanske vojne se posluži Milena Merlak v svojih pesmih, medtem ko Lev Detela z odlomkom iz še neobjavljenega romana Jantarska pot, začenja poglavje proze.

Če je zdomstvo slonelo ves čas na dveh vrednotah — vera in slovenstvo — ni čudno, da izpod peresa Stanka Kocipra dobimo odlomek Košnja, ki opisuje prve mesece okupacije Slovenskih goric. Pokojni Jože Krivec pa

je opisal argentinsko romanje, ki je čisto drugačno kot pri nas. Če bi Kociprovo črtico zlahka vzeli iz romana In svet se vrti naprej..., se je Krivec tokrat vpletel v življenje nove domovine.

Življenje v pisarni Janeza Kolenca je veren odraz iz minule realsocialistične dobe, ko so bili vsi enaki, le da so bili eni še bolj kot drugi, kar veje iz odlomka.

Z domobransko-partizanskim motivom in načinom razreševanja problemov takoj po vojni se je zavzel Lojze Kozar, ki ima za seboj že lepo število napisanih knjig, vendar bi bilo psihološko Pijano brezumje med najbolj posrečenimi.

Igro enodejanko o usodi dveh mladih ljudi, z naslovom V dvoje je objavil Stanko Janežič. Aleš, ki je navidezno prišel do duhovniškega poklica brez velikih pretresov, se sreča v Parizu z Majo, slikarko, ki ga išče in ljubi še iz študentskih let. Na koncu tretjega dejanja je razplet, ko Maja umori samo sebe in Aleša, ker vidi, da njuna svetova ne bosta prišla nikdar skupaj. Tragedija je močna predvsem v tem dejanju, drugače pa je pisana v impresionističnem slogu.

Slovenske osebnosti:

V tem delu zbornika nam nanizajo poznani slovenski kulturni delavci močne osebnosti iz naše zgodovine. Nekatere so nam poznane, druge manj, vendar ni odveč, če jih spoznamo bolj in rešimo nezasluzene pozabe.

O Frideriku Ireneju Baragi in njegovem delu piše Andrej Pirš. Franca Ivanocyja, tega tako malo poznane "slovenskega Mojzesa", ki je vzdrževal plamen slovenstva in vere v Prekmurju, pisal še v gajici, razpečaval knjige Družbe sv. Mohorja, čeprav je bilo to prepovedano, napisal sam več knjig in koledarjev, življenje in delo tega malo poznane borca proti madžarizaciji nam piše Jožef Smej. Njemu se imamo zahvaliti, da je Slovenska krajina ostala slovenska in katoliška.

Komunistične ječe so marsikomu uničile zdravje in voljo do pisanja; Jožku Kraglju niso napravile ne enega ne drugega. V zborniku piše o narodnem in verskem buditelju Beneške Slovenije Ivanu Trinku-Zamejskemu. Štiridesetletnico njegove smrti obhajamo prav letos. Kragelj nam ga prikaže kot vsestransko delujočega, izobraženega, poznavalca skoraj vseh slovanskih jezikov, skladatelja, profesorja filozofije, poslanca, vzgojitelja duhovniškega naraščaja, ob vsem tem pa dobrega poznavalca in branilca pravic Beneških Slovencev.

O profesorju mariborskega bogoslovja dr. Francu Kavačiču piše Bruno Hartman kot o osrednji osebnosti znanstvenega Maribora, ki mu dolgujemo knjižnico, muzej, mejo na severu, Muzejsko društvo, Zgodovinsko društvo, banovinski arhiv, poleg tega da je bil urednik večih publikacij, ki so bile odločilne za vzgojo Štajerske.

Ivan Sedej je opisal delo očeta slovenskega modernizma Riharda Jakopiča, ki ga kot Plečnika znova odkrivajo. Že ime "impresionisti" je sporno za Sedeja; zanj so bili Jakopič, Sternen, Jama in Grohar modernisti in eden najbolj problematičnih je bil ravno Jakopič

Prečuden sij je obdajal Ivana Preglja in njegovo delo in povzročal, da je ostal v senci heretizma vse življenje. Denis Poniž nam ga skuša približati ne samo kot pisatelja, ampak tudi bogoiskatelja, razreševalca teoloških problemov in iskatelja smisla življenja.

Slovenija včeraj, danes in jutri:

Kaj nam je manjkalo, v čem smo grešili, kje so napake sedanjosti, kako priti do prihodnosti, ki naj bo lepša kot je bila preteklost, vse tri časovne razsežnosti so vpletene v to poglavje. Janezu Juhantu je že od začetka odvrta postavljanje ideologije pred narodne interese. Še bolj odkrit je: prizna, da si je monopol nad političnim življenjem vzela KP in da ga misli obdržati v nedogled z vsemi pridobitvami revolucije. Vladanje je oblast, zato si vsi prizadevajo priti z vsemi sredstvi do nje.

Ni samo domovina razdeljena, Ivo Jevnikar piše o razdeljenosti in povezanosti Slovencev v Italiji. Tisti del naroda, ki živi v Italiji, je podvržen italijanskemu pritisku in pravno ni dovolj zasčiten. Slovensko manjšino vidi sestavljeno iz sedmih komponent, od katerih izstopata Slovenska kulturna gospodarska zveza in Svet slovenskih organizacij. Slovenci v Italiji so postali strpni, ker se čutijo ogrožene v enaki meri, soglasni so pa vsaj v temeljnih vprašanih obstoja. Slovenska samostojnost je blagodejno vplivala tudi na manjšine izven matice, prav tako je propad komunizma prinesel večjo uravnovešenost. Težnja po enotnosti v političnem življenju je nujna zaradi preživetja narodne skupnosti, vendar razlike, ki so naravne, so tudi dragocene, pravi Jevnikar, te pa naj ostanejo.

O postanku razdvojenosti koroških Slovencev nam poroča Karel Smolle in pri tem citira izjavo dr. Jožka Tischlerja: "Kdor določa in odloča, mora seveda tudi pred narodom in javnostjo nositi vso odgovornost." Zlata vredna sodba iz leta 1948, ki bi veljala tudi za zdomstvo in matico leta 1994. Smolle pravi, da se je z izjavo in izstopom Tischlerja iz POOF začela dvotirnost v koroškem narodnem življenju. Bolje tako, kot pa da bi se majhna skupina skrivala za hrbtom večine, na katero pade vse slabo, medtem ko si samoizvoljeni laste pravico do smetane. Tudi na Koroškem se je zgodilo isto kot na Primorskem: KP je pognala Slovence v nemške stranke, v Italiji pa v italijanske. Smollejev prispevek v zborniku je zgodovina uspehov in neuspehov koroških Slovencev, je pa obenem tudi razlaga za neuspehe. Tudi Smolle vidi potrebo enotnega nastopa na zunaj, vendar naj bi ohranili še vedno večglasnost navznoter.

Nazorska opredelitev Avgusta Horvata je poleg tega tudi zgodovina našega izseljenstva po svetu. Slovensko izseljenstvo je spremljala v tujih deželah duhovščina, sprva neorganizirano, kasneje je zanje skrbela

Družba sv. Rafaela, vendar se je svetovnonazorski pluralizem obdržal samo še v ZDA, kjer je imel svoje korenine še od Etbina Kristana in Louisa Adamiča. Nazorska razdeljenost med izseljenci je opazna tudi v časopisih, revijah in naročanju tiska iz domovine. Ko Horvat primerja življenje izseljencev v ZDA, Kanadi in Argentini opazi, da je intelektualcem v ZDA ostal v spominu Adamičev poziv, da kdor se hoče uveljaviti v svetu, naj zapusti slovensko družbo. Ta pojav se je ponovil z našo emigracijo in tako je bilo obglavljeno izseljenstvo, ker so le redki delovali med slovenskimi organizacijami. Tako se je prej asimilirala, medtem ko se je zgodilo v Argentini ravno nasprotno; izobraženci so se držali izseljenstva in mu pomagali pri organiziranju njegovih ustanov. Nekaj posebnega se je zgodilo v Franciji, ko so se prej enotni rudarji razdelili med kristjane in marksiste. Na splošno je veljala tudi v politiki ta delitev pri izseljencih: levičar-Jugoslovan, desničar-zaveden Slovenec. Z osamosvojitvijo Slovenije je bila v glavnem odbita ostrina med izseljenci, ki so uvideli, da morajo družno pomagati pri obnovi domovine.

Je demokracija v Sloveniji, kdaj se je začela, kakšne vrste je, kaj ji še manjka? Z vsemi temi vprašanji se bavi Janez Markeš in zato mora poseči nazaj v zgodovino, da najde silnice in izvire, iz katerih poganja to, kar danes imenujemo demokracija. Ostala je struktura tridomnega parlamenta: družbeno politični zbor skupščine, zbor občin in zbor združenega dela, ki je bila tudi povod razpadu DEMOS-a. Vsi ti zbori, ki naj bi predstavljali celotno slovensko družbo, so bili enotni samo v enem—osamosvojitvi slovenskega naroda in ustanovitvi lastne, suverene države; ko je bilo to doseženo, je DEMOS razpadel.

V prispevku Markeša najdemo tudi stavek, ki bi ga lahko razširili zaradi jasnosti: "Eksaktnost pravne države je npr. presekala (verjetno dobronamerno mišljena) vsepočezna in neobvezujoča sprava, ki se je zgodila na čuden zastopniški način brez "reprezentativnih sovražnih" strani. Ko bo, če bo, raziskovalec tega stavka prišel do resnice, bo najbrž moral bljuvati zaradi podlosti slovenske politike oz. politikantstva. S hinavščino se namreč ne pride daleč, z zavijanjem in spreminjanjem etikete, da se skrijejo postranski nameni, pa tudi ne. Pot do resnične demokracije je še dolga.

Ermin Kržičnik (Ideje za politični program ekonomske preobrazbe in preporoda socialne filozofije Slovencev) prizna, da so se nakopičila v dolgih desetletjih vprašanja, ki jih moramo razrešiti, če se nočemo vtopiti v balkanoidni mešanici. Ta vprašanja bi se morala zastaviti s skrajno objektivnostjo in poštenostjo, če hočemo dobiti pravičen odgovor nanje in na zvestobo vrednotam, ki smo jih gojili Slovenci v preteklih 150 letih. Kržičnik predpostavlja, da nam je najbližji zahodnoevropski civilizacijski vzorec, ki se je razvil na krščansko etičnih normah, zato bi se ga veljalo oprijeti. Kaj pa amoralnost Zahoda, ki se prav zdaj odkriva našim začudenim očem? Premise, ki jih navaja in ki naj bi bile potrebne za narodni program, temeljijo na soglasju med poglavitnimi

partnerji v ekonomskem procesu. Zopet obsedenost z ekonomsko svobodo, zasebno lastnino, najbrž če le mogoče neomejeno, svobodo trga, demokracija in politični pluralizem. Vse to že lep čas okušamo, toda vidimo, da še bolj kot prej velja "homo homini lupus" v demokraciji še bolj kot kje drugje ali v drugih družbenih sistemih. Tem nazorom je zadalo močan udarec papeževo mnenje, da ni bilo vse v prejšnjem socialističnem sistemu tako slabo, da bi morali vse opustiti in vnaprej ravnati ravno obratno.

O spravi upravičeno dvomi Kržičnik; po njegovem je prav zvestoba, povezana s poštenostjo ovira za našo nacionalno spravo. Tudi nam se je zazdela sprava zaradi strahu, dobička, prilagajanja in drobtinčarstva že od začetka sumljiva, še bolj pa ljudje, ki so razglasili, da se je že dogodila. Človek strmi kot začaran v številke, ki jih navaja Kržičnik: 500.000 izseljencev v zadnjih sto letih; 168.000 nas je manj kot pred 200 leti. Se splača naš model iskati v preteklosti in na Zapadu, kjer eni stradajo kruha, drugi bi pa najraje obdali Slovenijo z žičnato ograjo, kjer bi v izobilju živeli samo oni.

Članek je prerastel v razpravo, razprava v slovenski vsenarodni program. Kržičniku in še mnogim ne leži internacionalizacija slovenskega gospodarstva. Država naj bi posegla v gospodarstvo samo tam, kjer je to potrebno (morda zaščitila uboge, morda tiste, ki nimajo tekmovalnih zmožnosti, morda pa tudi takrat, ko je v nevarnosti narodno premoženje?).

"... samo prek moralne in duhovne moči je uresničljiva tudi gospodarska uspešnost, ekološka sanacija in (družbeno?) ravnotežje." Tako da, toda ali niso propovedniki svobodnega trga, neomejene lastnine, upoštevajoči samo najzmožnejše, moralo že zdavnaj odpisali? Da, ubogi Yorick, še več je stvari, ki jih mi ne vidimo in ne slutimo.

Likovni kritik Milčec Komelj v Smereh in obrazih sodobnega slovenskega slikarstva ne podaja vse široke palete likovnih ustvarjalcev —teh je nad 600— ampak le nekaj najrepzentativnejših osebnosti, ki jih je srečal in ki jih dobro pozna: skoraj bi zapisal, da našo dobo najbolje predstavlja Janez Bernik, Zoran Mušič, Prekmurec Zdenko Huzjan, samouk Jože Tisnikar, koroški Valentin Oman, ekspresionist Zmago Jeraj, iz literature črpajočega Ludvika Pandurja, sanjavo simbolistko Metko Kraševc, koloristko Vido Slivnikar, ilustratoriko Marijo Lucijo Stupico, novoodkritega Emerika Bernarda, Klavdija Tutta, Andraža Šalamuna. Med moderniste šteje Tuga Sušnika, abstrakcionista Gustava Gnamuša in Maksima Sedeja. V sklopu Neue slovenische Kunst deluje skupina IRWIN, ki je dosegla lepe uspehe, toda zunaj Slovenije. Mnogo imen, ostala pa bodo samo tista, ki imajo resnično sugestivno moč in ki niso podrla mostov pomembne preteklosti. Komelj omenja tudi renesanso cerkvene umetnosti, ljudsko krajinarstvo in nadaljevanje naive.

Dobro je, da ostneje zapisana mnenja tudi vodilnih naše dobe. Dr. Janez Juhant se je pogovarjal z dr. Markom Kremžarjem ob obisku domovine

l. 1993. Kremžar Juhanta najprej posvari pred pretiravanji in nekritičnim občudovanjem zdomstva, ostane pa resnica, da nismo šli iskat v svet l. 1945 materialnih dobrin. "Izhodišče naše dejavnosti je bilo že Vetrinjsko polje," pravi Kremžar, če bi morda kdo v svojem navdušenju pozabil, da manjka še sprava. Že v začetkih se je začelo tudi politično delovanje, par let kasneje tudi kulturno. Prvo je bilo organizirano z udeležbo vseh demokratskih strank v Narodnem odboru, drugo se je razmahnilo v Slovensko kulturno akcijo.

Velikega pomena je bilo, da so se v Argentini naselile družine, ne pa samo mladi ljudje, veliko duhovnikov (čez 60 jih je našelo Duhovno življenje l. 1960), ki so bili glavni organizatorji slovenske skupnosti. Ta skoraj ni poznala posameznikov, ki bi se držali proč od nje. Vero, ki je bila prvi povezovalni dejavnik, je načela tudi argentinko zdomstvo šele kasneje in potem so začeli vplivati tudi na druge ustanove kvarni vplivi okolja: gospodarski, narodni in kulturni. Ostalo je samo, kar je bilo tesno povezano s Cerkvijo; nasprotovanje tej tako v domovini kot v zdomstvu ni rodilo sadov...

Za Kremžarja je mogoča narodna obnova, ker življenja ni mogoče uničiti od zunaj, prav tako naroda ne, če sam tega noče. Dokler imata smisel za žrtvovanje, bosta obstala.

Kremžar vrže nekaj luči tudi na dogajanje okrog Svetovnega slovenskega kongresa, ki je bil po njegovem voden preveč centralistično, poleg tega je bil spolitiziran, namesto da bi bil nadstrankarski. Vloga Krščanske demokracije naj bi bila v obrambi slovenstva in krščanske morale, če že ne vere, predvsem pa naj bi gojili veliko mero strpnosti, ki naj bi skrbela, da se stranka ne bi preveč oddaljila od sredine in šla v skrajnost, tako desno kot levo.

Taka bi bila bera dominsvetovske struje v današnjem času; zbornik ostaja zvest idealom nekdanjega Doma in sveta in kot tak prenašalec kulturnih vrednot, ki jih je oznanjal pred petdesetimi leti. Večglasnost in različna izhodišča avtorjev so pa porok, da bo zajel ves narod nekoč kot vodilna katoliška revija.